

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

Ковалів Соломія-Марія Володимирівна

УДК 821.161.2-92.09"18/19"Л.Луців:82.02(092)"185/194"

Дисертація

ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ КОНЦЕПЦІЇ ЛУКИ ЛУЦІВА

10.01.01 – українська література

03 – гуманітарні науки

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук
(доктора філософії)

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____ (С.-М. В. Ковалів)

Науковий керівник: **Будний Василь Володимирович**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії літератури та порівняльного літературознавства

Львів – 2018

АНОТАЦІЯ

Ковалів С. - М. В. Літературознавчі концепції Луки Луціва. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 10.01.01 «Українська література» – Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2018.

Зміст анотації. Ця дисертація є першим ґрунтовним дослідженням творчої спадщини Луки Луціва – українського громадського діяча з покоління Січового стрілецтва, відомого літературознавця і критика, члена НТШ, довголітнього автора журналу «Літературно-науковий вісник» (Львів) та співредактора газети «Свобода» (Нью-Йорк). У дисертації застосовано елементи постколоніального підходу та культурної антропології, герменевтичної інтерпретації, жанрового та стильового аналізу. Зокрема, поняття «культурного ландшафту» дало змогу багатогранніше окреслити феномен Л. Луціва, його світоглядну та методологічну еволюцію в культурно-історичному контексті Січового стрілецтва, міжвоєнного двадцятиліття та еміграційної літератури. З'ясовано особливості студій Л. Луціва першого етапу творчості – міжвоєнного (материкового) та другого періоду – повоєнного (еміграційного), виявлено методологічні засади, яких дотримувався критик, висвітлюючи українське письменство в умовах «двоколіїності» літературного процесу.

У **першому розділі** здійснено огляд провідних історіографічних джерел, які присвячені літературознавчій діяльності Л. Луціва та окреслено його життєвий шлях та еволюцію методологічних засад вивчення українського письменства.

Внаслідок аналізу досліджень наших попередників з'ясовано, що багато аспектів творчої спадщини Л. Луціва є ще не вивченими. Поглибленої уваги потребує з'ясування світоглядної еволюції літературознавця в контексті історичної епохи, проблематики його шевченкознавчих та франкознавчих праць, літературно-критичної діяльності в журналі «Літературно-науковий вісник», газеті «Свобода» та інших виданнях.

Висвітлено світоглядну та ідеологічну еволюцію Л. Луціва на тлі його епохи. Комплексно розглянуто біографічний матеріал, який стосується дитячих та юнацьких років, його навчання у Дрогобицькій гімназії, згодом у Карловому та Українському вільному університетах (Прага), участь у таємних гуртках молоді. Осмислено його боротьбу у лавах Січових стрільців. Простежено закономірності розвитку літературознавчих концепцій Л. Луціва у материковий та еміграційний періоди, окреслено характер його критичного письма.

У **другому розділі** з'ясовано шевченкознавчу та франкознавчу концепцію науковця. Здійснено порівняльний аналіз літературознавчих підходів, які Л. Луців застосував у перший (довоєнний) та другий (повоєнний) періоди творчості до вивчення двох титанічних постатей української літератури.

У компаративістичних працях Л. Луціва репрезентовано об'єктивну панораму рецепції Шевченкової творчості у слов'янських літературах, висвітлено вплив Кобзарєвої творчості на Янку Купалу, Августа Харамбашича, багатьох польських, чеських та словацьких авторів. Літературознавець продемонстрував загальнослов'янське значення спадщини Т. Шевченка на противагу позиціям радянського літературознавства, яке вимушено трактувало українську літературу як цілковито залежну від російської й, отже, неоригінальну, вторинну та меншовартісну. З'ясовано, що український дослідник створив об'єктивне наукове бачення рецепції творчості Т. Шевченка та його беззаперечний вплив на слов'янські літератури.

В еміграційний період Л. Луців переслідував такі завдання: 1) представити цілісні постаті велетнів національного письменства Т. Шевченка та І. Франка; 2) розвінчати радянські ідеологеми в галузі шевченкознавства та франкознавства.

Перебуваючи під ідеологічним тиском, шевченкознавство в Україні зазнавало значних фальшувань, натомість для еміграційної діяльності Л. Луціва характерне поєднання класичної культурно-історичної методології та принципових антиколоніальних позицій під час висвітлення постаті Т. Шевченка, його спадщини та внеску у розвиток української літератури. У

другий (повоєнний) період виокремлено полемічну складову шевченкознавчих та франкознавчих публікацій Л. Луціва, у яких він вів принципову ідеологічну боротьбу з радянськими фальсифікаціями творчості Кобзаря та Каменяра.

У **третьому розділі** представлено культурно-історичні та компаративні розвідки Л. Луціва, які стосуються з'ясування феномену та специфіки творчості Маркіяна Шашкевича, Тимофія Бордуляка, Ольги Кобилянської, Василя Стефаника.

Увиразнено концепцію нової літератури, яку Л. Луців виклав у передмові до збірки англomовної антології «Their Land: an anthology of Ukrainian short stories» (Джерсі-Сіті, Нью-Йорк, 1964), стисло охарактеризувавши на широкому культурно-історичному тлі внесок у національне письменство видатних митців другої половини ХІХ–першої половини ХХ століть.

Л. Луців створив панораму історико-літературного розвитку від Маркіяна Шашкевича й Тараса Шевченка до Василя Стефаника й Ольги Кобилянської, яка дає сучасному літературознавству ключі для розуміння того, яким чином у гнітючих колоніальних умовах нація спромоглася на вершинні культурні досягнення.

У **четвертому розділі** висвітлено науковий та есеїстично-публіцистичний різновиди літературно-критичного письма Л. Луціва у львівському журналі «Літературно-науковий вісник» та нью-йоркській газеті «Свобода». Здійснено порівняльне зіставлення методологічних підходів, жанрів і проблематики публікацій у цих двох виданнях, а також відзначено особливості праці у згаданих органах друку, зумовлені відмінними суспільно-історичними обставинами і соціокультурними середовищами.

Підкреслено, що праця у журналі «Літературно-науковий вісник», якому були притаманні націоналістичні принципи лиш увиразнювала світоглядну зорієнтованість та національно-патріотичну позицію Луки Луціва.

Для другого етапу творчості (праці у газеті «Свобода») характерні загострена публіцистична манера літературно-критичного мовлення, антиколоніальна спрямованість, ренесансний пафос відновлення духовних

цінностей, потоптаних у поневоленій Батьківщині, жваве зацікавлення і класичним письменством, і літературними подіями сучасності, зокрема творчістю шістдесятників.

У своїх публікаціях довоєнного та повоєнного періодів Л. Луців створив низку літературознавчих концепцій – світоглядно й естетично обґрунтованих ідей, які мали характер провідних положень і чинили рішучий інтелектуальний опір тоталітарній ідеології в умовах двоколійного літературного процесу, коли національні духовні традиції і мистецькі цінності зазнали деформацій у радянській Україні. До них належать:

- компаративістична концепція української літератури як впливового суб'єкта міжлітературних взаємин, вибудована на основі вивчення контактних зв'язків і типологічних збігів у творчості Т. Шевченка, О. Кобилянської та інших українських митців у слов'янському та загальноєвропейському літературному контексті. Ця концепція розвіювала імперський ідеологічний стереотип про українську літературу як цілковито залежну від російської і тому вторинну та меншовартісну, а натомість трактувала національне письменство як яскравий і неповторний феномен світового значення;

- концепція автобіографічного характеру літературної творчості як «самопортретування». Ця концепція, застосована як оригінальний герменевтичний підхід до висвітлення життєвого і творчого шляху Каменяря, ґрунтується на рясних інтертекстуальних відсиланнях до художніх текстів, що наближує читача до творчого єства письменника, занурює у його багатотематичний, стильово різнобарвний, гуманістично наснажений художній світ;

- еволюційна модель нового письменства, в основі якої лежить постійне ренесансне повернення до живодайного ґрунту національної культури наперекір усім несприятливим історичним обставинам. Ця еволюційна модель, яка висвітлює панораму історико-літературного розвитку від Маркіяна Шашкевича й Тараса Шевченка до Василя Стефаника й Ольги Кобилянської, дає

сучасному літературознавству ключі для розуміння того, яким чином у гнітючих колоніальних умовах нація спромоглася на вершинні культурні досягнення;

- ідеологічна антиімперська концепція відновлення і розвитку самобутніх, питомих і несфальшованих етичних та естетичних цінностей української літератури та духовної культури як фундаменту національної ідентичності українців у радянській Україні, поневоленій тоталітарним режимом, і в закордонній діаспорі – у вільному, але чужомовному світі;

- методологічна концепція літературно-критичного стилю, заснованого на поєднанні інтерпретаційно-аналітичного і публіцистичного первнів, яка постала в боротьбі з ідеологемами радянського тоталітаризму. Л. Луців зарекомендував себе як яскравий публіцист із викривальними полемічними елементами у літературно-критичних текстах. І у строгій академічній аргументації, й у відвертій публіцистичній спрямованості він керувався принципом правди. Таке органічне поєднання пізнавального і публіцистичного аспектів, наукового і морально-етичного елементів надає його критичним текстам особливої сугестивності і переконливості.

Ключові слова: літературознавча концепція, літературна критика, літературний процес, шевченкознавство, франкознавство, стефаникіана, «Літературно-науковий вісник», «Свобода», постколоніальні студії, публіцистичний стиль, світоглядна еволюція, методологія, культурний ландшафт.

SUMMARY

Kovaliv S.-M. V. Luka Lutsiv's Concepts of Literary Studies. – Submitted as a Manuscript.

A Dissertation for a Candidate Degree in Philology (Doctor of Philosophy) within the Specialty 10.01.01 “Ukrainian Literature” – Ivan Franko National University of Lviv, 2018.

Annotation content. This dissertation is the first comprehensive study of the creative legacy of Luka Lutsiv, a Ukrainian public figure representing the generation

of Cossack Riflemen, a renowned literary scholar and critic, a member of the Shevchenko Scientific Society, a long-standing author of the journal “Academic Literary Herald” (Lviv) and a co-editor of the newspaper “Svoboda” (New York). In the dissertation, the author applied the elements of postcolonial approach and cultural anthropology, hermeneutic interpretation, genre and style analysis. In particular, the concept of “cultural landscape” provided an opportunity to define the multi-faceted phenomenon of Luka Lutsiv, his worldview and methodological evolution in the cultural and historical context of Cossack Riflemen, the interwar twenty-year period, and the emigration literature. The paper highlighted the distinctive features of his studies at the first stage of his creativity, namely the interwar (continental) period, as well as at the second stage, namely the post-war (emigration) period. It provided insight into the methodological principles of studying the Ukrainian literature in the context of “double track”.

Chapter 1 presents an overview of leading historiographic sources dedicated to Luka Lutsiv’s activity in the realm of literary studies and journalism and provided insight into the methodological principles of studying the Ukrainian literature in the context of “double track”.

Having analysed the historiography of the question under discussion, I have clarified that many aspects of Lutsiv’s creative heritage have not yet been studied. In-depth attention needs to be paid to the study of the worldview evolution of the literary critic in the context of the historical epoch, the problems of his Shevchenko and Franco studies works, as well as literary activity in the journal “Academic Literary Herald” (Lviv), the newspaper “Svoboda” (New York) and other editions.

The paper highlights the worldview and ideological evolution of Luka Lutsiv against the background of his epoch. It carefully considers the biographical data concerning his childhood and adolescence years, his studies at Drohobych Gymnasium, and later at Charles University and Ukrainian Free University, as well as his participation in secret clubs of young people. In addition, it seeks to comprehend his struggle in the ranks of the Sich Riflemen, to follow the consistent patterns in the

development of Lutsiv's literary concepts in the continental and emigration periods, and to outline the character of his critical writing.

Chapter 2 studies the scholar's concepts related to Shevchenko studies and Franko studies. It offers a comparative analysis of the literary approaches used by Lutsiv to study the two prominent figures of the Ukrainian literature in the first (pre-war) and the second (post-war) periods of creativity.

In his comparative works, Lutsiv presented an objective panorama of the reception of Shevchenko's work in Slavic literary traditions and highlighted Kobzar's influence on the works by Yanka Kupala, Avgust Harambashych, and many Polish, Czech and Slovak authors. The literary scholar demonstrated the general Slavic significance of Shevchenko's heritage in contrast to the positions of the Soviet literary criticism, which forcedly interpreted the Ukrainian literature as completely dependent on the Russian one and, consequently, unoriginal, secondary and minor. It has been shown that the Ukrainian researcher created an objective academic vision of the reception of Shevchenko's works and its undeniable influence on Slavic literature.

During the emigration period, Lutsiv was pursuing the following tasks: 1) to promote the integral vision of such prominent figures of Ukrainian national literature as Taras Shevchenko and Ivan Franko; 2) to undermine the Soviet ideological convention in the field of Shevchenko studies and Franko studies.

Being put under the ideological pressure, Shevchenko studies in Ukraine came through considerable falsifications, whereas Lutsiv's activity in emigration combined classical cultural and historical methodology with the profound anticolonial position in his studies of Shevchenko, his legacy and his contribution to the development of Ukrainian literature. In the second (post-war) period it seems possible to distinguish a polemical component of Lutsiv's works related to Shevchenko studies and Franko studies, in which he led a fierce ideological struggle against the Soviet falsifications of Kobzar's and Kamenyar's works.

Chapter 3 presents Lutsiv's cultural, historical, and comparative papers regarding the phenomenon and specificity of the works by Markiyan Shashkevych, Tymofiy Bordulyak, Olha Kobylyanska, and Vasyl Stefanyk.

The paper emphasizes the concept of the new literature, which Lutsiv described in the preface to the collection of the English-language anthology “Their Land: an anthology of Ukrainian short stories” (1964), briefly describing the contributions of outstanding artists of the second half of the nineteenth century – the first half of the twentieth century to the national writing.

Lutsiv created a panorama of historical and literary development from Markiyan Shashkevych and Taras Shevchenko to Vasyl Stefanyk and Olha Kobylyanska, which gives modern literary criticism the keys to understanding how a nation succeeded in cultural achievements while developing in such a depressing colonial environment.

Chapter 4 covers the academic and journalistic varieties of Lutsiv’s literary criticism in Lviv journal “Academic Literary Herald” and New York newspaper “Svoboda”. The paper offers the comparison of methodological approaches, genres, and publication issues in these two editions and underlines the peculiarities of working conditions in the above-mentioned print agencies due to different social and historical circumstances and sociocultural environments.

It has been emphasized that Lutsiv’s activity in the journal “Academic Literary Herald”, which was known for its nationalistic principles, made his worldview and his national and patriotic standing more prominent.

The second stage of creativity (work in “Svoboda” newspaper) is characterized by an exaggerated journalistic and critical style, an anti-colonial orientation, the Renaissance pathos towards the restoration of spiritual values trampled upon in the enslaved Motherland, a lively interest in classical writing and modern literary events, in particular, the creativity of the progressive public figures of the sixties.

In his publications of the pre-war and post-war periods, Luka Lutsiv created a series of literary concepts – ideological and aesthetically grounded ideas that had the character of leading positions and resolute intellectual resistance of totalitarian ideology under the conditions of a two-track literary process, when national spiritual traditions and artistic values were subjected to deformations in Soviet Ukraine. It include:

- the comparative conception of Ukrainian literature as an influential subject of inter-literary relations, built on the basis of study of contact links and typological coincidences in the works of T. Shevchenko, O. Kobilyanska and other Ukrainian artists in the Slavic and European-wide literary context. This concept dispelled the imperial ideological stereotype of Ukrainian literature as completely dependent on Russian, and therefore secondary and minor, but instead interpreted national writing as a vivid and unique phenomenon of world significance;

- the concept of autobiographical nature of literary work as "self-portraiture". This concept, applied as an original hermeneutical approach to the coverage of the Kamenyar's life and creative path, is based on extensive intertextual references to artistic texts, bringing the reader closer to the writer's creative nature, immersing in his multidimensional, stylistically colored, humanistly inspired artistic world;

- an evolutionary model of a new writing, based on the constant Renaissance return to the livelier soil of national culture, in spite of all the adverse historical circumstances. This evolutionary model, which highlights the panorama of historical and literary development from Markiyan Shashkevich and Taras Shevchenko to Vasyl Stefanyk and Olga Kobilyanska, gives modern literary criticism the keys to understanding how the nation succeeded in culminating cultural achievements in depressing colonial conditions;

- the ideological anti-imperial concept of the restoration and development of original, specific and unformalized ethical and aesthetic values of Ukrainian literature and spiritual culture as the foundation of the national identity of Ukrainians in Soviet Ukraine, an enslaved totalitarian regime, and in a foreign diaspora – in a free but foreign-speaking world;

- the methodological concept of the literary-critical style, based on a combination of interpretive-analytic and journalistic pearls, which appeared in the struggle against ideologues of Soviet totalitarianism. L. Lutsiv proved himself as a bright publicist with revealing polemical elements in literary and critical texts. He was guided by the principle of truth in a strict academic argumentation and in a frankly

journalistic orientation. Such an organic combination of cognitive and journalistic aspects, scientific and moral and ethical elements gives its critical texts a special suggestion and persuasiveness.

Key words: a concept of literary studies, literary criticism, literary process, Shevchenko studies, Franko studies, Stefanyk studies, “Academic Literary Herald”, “Svoboda”, postcolonial studies, journalistic style, worldview evolution, methodology, cultural landscape.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові статті у фахових виданнях

1. Ковалів С. На ідейних барикадах «холодної війни» (Франкознавчі студії Луки Луціва). *Вісник Львівського університету*. Серія філологічна. Львів, 2015. Вип. 62. С. 256–264.
2. Ковалів С. Літературно-критична діяльність Луки Луціва. *Spheres of culture*. Lublin, 2015. Vol. XI. S. 216–223.
3. Ковалів С. Шевченкознавчі студії Луки Луціва 1920–30-х років. *Мандрівець*, 2015. № 4 (118). С. 45–48.
4. Ковалів С. На захист Шевченкового слова: шевченкознавчі публікації Луки Луціва 1949–1984 років. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: філологія. Одеса, 2015. Випуск 18. С. 30–33.
5. Ковалів С. Василь Стефаник у літературно-критичній рецепції Луки Луціва. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Серія: філологічні науки. 2016. № 1 (326). С. 135–141.

Додаткові публікації (матеріали та тези конференцій)

1. Ковалів С. Лука Луців та Іван Денисюк: поетикальний та ідеологічний принципи інтерпретації у літературній критиці. Міжнародна науково-практична конференція «Мова та література у полікультурному просторі» (м. Львів, 12–13 лютого 2016). Львів, 2016, С. 10–12.

2. Ковалів С. Маркіян Шашкевич в оцінці Луки Луціва. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції студентів та аспірантів «Актуальні проблеми філології та журналістики» «Студії з філології та журналістики» (м. Ужгород, 21–22 квітня 2016). Випуск 4. Ужгород, 2016, С. 266–268.

ЗМІСТ

ВСТУП	15
РОЗДІЛ 1. Лука Луців у двоколіїному літературному процесі: проблеми історіографії	22
1.1. Спадщина Луки Луціва на тлі сучасної історіографічної проблематики	22
1.2. Лука Луців і його епоха: етапи світоглядної та методологічної еволюції	33
Висновки до розділу 1	49
РОЗДІЛ 2. Тарас Шевченко та Іван Франко: два велетні національного письменства в літературознавчому висвітленні Луки Луціва	50
2.1. Шевченкознавча компаративістика Луки Луціва 1920–30-х років	50
2.2. На захист Шевченкового слова: повоєнні публікації літературознавця	61
2.3. На ідейних барикадах «холодної війни» (Франкознавчі студії Луки Луціва) ..	72
Висновки до розділу 2	86
РОЗДІЛ 3. Інтерпретації класичного письменства	88
3.1. До джерел нової української літератури	88
3.2. Еволюційні лінії новочасного письменства. Передмова до англійської антології української новелістики «Their Land»	98
3.3. Компаративні профілі митців	109
3.3.1. Рецепція творчості Тимофія Бордуляка у критиці Луки Луціва	109
3.3.2. Концептуальний погляд на дискусійне питання (Лука Луців про зв'язки Ольги Кобилянської із німецькою та скандинавською культурою)	116
3.3.3. Інтерпретація Стефаникового художнього світу	133
Висновки до розділу 3	144
РОЗДІЛ 4. Сучасники в оцінці Луки Луціва	145
4.1. Критичні відгуки Луки Луціва на сторінках «Літературно-наукового вісника» («Вісника»)	145
4.2. Лука Луців – літературний оглядач у газеті «Свобода»	158
Висновки до розділу 4	178

ВИСНОВКИ	179
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	185
ДОДАТКИ	206

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасному вітчизняному літературознавстві важливим завданням є вивчення драматичних обставин «двоколійного» літературного процесу, який розгортався в радянській Україні й паралельно на західноукраїнських землях та в еміграції. Український літературний дискурс у вільному світі упродовж усього ХХ століття беріг етнокультурні коди для підтримання власної ідентичності на поселеннях і захисту національної культури від ідеологічної корозії в колонізованій материковій Україні. Чимало аспектів цієї проблематики з'ясовано в дослідженнях Олександра Астаф'єва, Івана Дзюби, Миколи Ільницького, Юрія Коваліва, Світлани Луцій, Михайла Наєнка, Соломії Павличко, Тараса Салиги, Людмили Скорини та інших науковців.

Щоправда, й досі маловідомими залишаються критичні праці Луки Луціва (1895–1984) – літературознавця й журналіста, члена НТШ, який здобув репутацію авторитетного літературного критика, працюючи до Другої світової війни у львівському місячнику «ЛНВ» («Літературно-науковий вісник», з 1933 до 1939 – «Вісник»), а по війні – в нью-йоркській щоденній газеті «Свобода». Сьогодні перебуває на початковому етапі вивчення його життєвого шляху і наукової та публіцистичної спадщини, досить значної за обсягом, змістовим наповненням і жанровим діапазоном, адже його архів, який зберігається у бібліотеці НТШ в Нью-Йорку, налічує понад 430 документів. Серед них – рецензії, статті з історії й теорії літератури, публіцистичні праці і монографії.

В інтересах сучасної науки є відновлення пам'яті про Л. Луціва, повернення до читача його спадщини й актуалізації літературознавчих концепцій науковця, біографія якого нерозривно пов'язана з історією нашого народу. На всіх життєвих етапах він перебував у вирі потрясінь, які переживала його генерація у ХХ столітті: Першу світову війну критик провів на фронті в лавах Січових стрільців, брав участь у Мистецькому Українському Русі в повоєнній Німеччині, а згодом помандрував за океан, де став редактором нью-

йоркської «Свободи». Тому в працях Л. Луціва можна знайти відгуки на історичні події, що відбувалися з його народом. Поєднання особистого та історичного характерне для його покоління, яке працювало для України за її межами. Велику наукову вартість зберегли компаративістичні студії Л. Луціва, тож сучасні науковці можуть упевнено спиратися на його дослідження таких проблем, як «Тарас Шевченко у слов'янському контексті», «Фрідріх Ніцше і українське письменство», «Ольга Кобилянська та скандинавська література». Як літературний критик, Л. Луців не лише воював з ідеологічними супротивниками, але й підтримував, як і його колеги Богдан Кравців, Іван Кошелівець, Юрій Лавріненко, паростки справжнього мистецтва – зокрема творчість «шістдесятників» в Україні. Тому його рецензії та огляди творять цінну для сучасної науки панораму українського літературного процесу середини і другої половини минулого століття.

Як компаративіст Л. Луців отримав науковий ступінь і визнання в літературознавчих колах ще в 1920-х роках. Його праці з галузі порівняльної славістики й до сьогодні не втратили своєї цінності. Одночасно з працею над науковими студіями Л. Луців наполегливо освоював царину літературної критики, щоби згодом майже повністю перейти на поле просвітницької праці та ідеологічних баталій. Якими були спонуки цієї еволюції? Очевидно, в боротьбі з ворогом політичний вигнанець обрав єдино можливу зброю – слово, ставши на захист наукової істини, історичної правди, національно-культурних цінностей та загальнолюдських моральних засад.

Тематично та жанрово різномісна спадщина Л. Луціва зберігає історико-літературну цінність, оскільки дає читачам уявлення про складні історичні перипетії двоколійного – материкового та еміграційного – шляху української літератури. Саме тому здобутки літературознавця заслуговують на цілісне та концептуальне висвітлення.

Стан вивчення теми. Скупі біографічні відомості про Л. Луціва знаходимо в таких довідкових виданнях, як «Енциклопедія українознавства» [96, с.1386] та «Енциклопедія історії України» [236], «Українська Галицька

Армія: матеріали до історії» [208], «Українська діаспора: літературні постаті, твори, біобібліографічні відомості» (упорядкування В. Просалової) [210, с. 295-296], у статтях і спогадах Володимира Біляїва, Антіна Драгана, Івана Кедрина й інших учасників діаспорного культурного життя середини ХХ століття. У сучасному українському літературознавстві, окрім статей Ірини Яремчук «Шевченкознавча діяльність Луки Луціва у журналі “Літературно-науковий вісник”» і «“Ближні” Тимофія Бордуляка в оцінці Луки Луціва» [238, 239] та кількох принагідних заміток інших дослідників, ще немає монографічних досліджень цієї постаті.

Творча спадщина Л. Луціва є неоціненним внеском у розвиток української вітчизняної та діаспорної літератури ХХ століття. З його іменем передусім пов’язані ґрунтовні дослідження у сфері літературознавства, а також численні розвідки літературно-критичного та культурологічного характеру на сторінках популярної періодики. Довоєнний і повоєнний творчий доробок літературознавця і критика, дописувача журналу «Літературно-науковий вісник», газети «Свобода» та інших періодичних видань потребує докладного наукового аналізу в різноманітних культурно-історичних контекстах і методологічних аспектах.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана у Львівському національному університеті імені Івана Франка на кафедрі української літератури імені академіка Михайла Возняка в межах науково-дослідної теми «Етнодуховні і культурософські концепти в західноукраїнській літературі і літературознавстві І половини ХХ століття» (шифр – 0115U003696).

Теоретико-методологічну основу дисертації становлять культурно-історичні моделі двоколійного – материкового та закордонного – літературного процесу, опрацьовані в дослідженнях О. Багана, І. Дзюби, М. Ільницького, М. Наєнка, Т. Салиги, В. Хархун, Ю. Шереха; постколоніальні категорії, застосовані до української історичної ситуації у розвідках П. Іванишина, М. Павлишина, М. Шкандрія, О. Юрчук; антропологічні засади висвітлення

діаспорної культури у працях Г. Костюка, В. Просалової, Ю. Шевельова (Шереха), зокрема ідея «культурного ландшафту», викладена у студіях О. Галети, М. Поповича.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає в дослідженні літературознавчих концепцій Л. Луціва як цілісної, історично зумовленої, ідейно й естетично обґрунтованої системи поглядів на українське письменство, які відіграли важливу роль у розвитку двоколійного літературного процесу ХХ століття та зберігають значну пізнавальну вартість для сучасної науки.

Досягнення цієї мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- 1) простежити етапи світоглядно-концептуальної еволюції автора;
- 2) дослідити проблемно-тематичний, методологічний та ідеологічний зміст літературно-критичних концепцій Л. Луціва;
- 3) з'ясувати характер і взаємодію літературознавчого та публіцистичного компонентів творчої діяльності Л. Луціва;
- 4) визначити жанровий діапазон літературної спадщини критика;
- 5) висвітлити коло літературно-критичних явищ, які цікавили Л. Луціва, та методи їх інтерпретації й оцінки;
- 6) розкрити складові літературно-критичної майстерності дослідника.

Об'єктом дослідження є статті, рецензії, нариси та монографії Л. Луціва, які репрезентують літературознавчі концепції дослідника. Насамперед це його студії та рецензії в газеті «Діло», журналі «Літературно-науковий вісник», часописах «Краківські вісті» та «Свобода», а також монографії «Література і життя», «Тарас Шевченко – співець української слави і волі», «Іван Франко – борець за національну і соціальну справедливість», «Василь Стефаник – співець української землі», нариси «Іван Франко», «Маркіян Шашкевич», «Ольга Кобилянська».

Предмет дослідження – літературознавчі концепції Л. Луціва, їх еволюція і значущість у двоколійному українському літературному процесі ХХ століття.

Методи дослідження. Дисертація базується на застосуванні комплексу методологій, які дали змогу вивчити літературознавчі концепції Л. Луціва в їхній еволюції, тісному зв'язку з життєвим і творчим шляхом критика й на широкому культурно-політичному тлі епохи. Зокрема, біографічний метод, поєднаний з культурологічним підходом, окреслив основні етапи літературно-критичної діяльності Л. Луціва. Герменевтичні методики допомогли виявити повторювані, розгорнуті, ідейно й естетично обґрунтовані ідеї критика, які мають характер концептуальних положень. Окремі елементи постколоніальних студій допомогли висвітлити ідеологічну вагу його концепцій в політичному протистоянні вільного світу і тоталітарної системи. Жанрологічний підхід разом з елементами інтертекстуальних студій дав змогу упорядкувати критичні тексти Л. Луціва за проблемно-тематичними і композиційно-стилістичними ознаками у складній мережі літературно-критичних текстів і тенденцій ХХ століття.

Наукова новизна одержаних результатів. Запропонована наукова розвідка – перша в українському літературознавстві комплексна та систематична праця, яка окреслює критичну діяльність і літературознавчі концепції представника Січового стрілецтва та діаспорної літератури Л. Луціва. Детально проаналізовано шашкевичезнавчу, шевченкознавчу та франкознавчу спадщину дослідника, а також його розвідки про новітню літературу й численні рецензії в журналі «Літературно-науковий вісник» та газеті «Свобода». Уперше в масиві літературно-критичної спадщини Л. Луціва виявлено і систематизовано його оригінальні концепції, а саме: компаративістичну модель української літератури як впливового суб'єкта міжлітературних взаємин, створену на основі вивчення рецепції Шевченкової поезії у країнах слов'янського світу; концепцію «самопортретування» багатотематичної, стильово розмаїтої, гуманістично спрямованої Франкової творчості; еволюційну модель нового письменства від М. Шашкевича до В. Стефаника; типологічну концепцію модерного українського письменства як оригінального загальноєвропейського феномена; ідеологічну антиімперську концепцію національної культури як основи української ідентичності в умовах протистояння двох світів – вільного і

тоталітарного; методологічну концепцію літературно-критичного стилю, яка поєднала науково-академічний та публіцистичний первні.

Теоретичне і практичне значення отриманих результатів. Результати цього дослідження сприятимуть подальшому вивченню літературознавчого доробку Л. Луціва, слугуватимуть кращому осягненню ролі літературознавця в історії українського письменства. Результати можуть бути використані для створення навчально-методичних посібників, курсових та магістерських робіт, а також у підготовці та читанні курсів, спецкурсів і спецсемінарів з історії української материкової та еміграційної літератури.

Особистий внесок. Наукові результати, висновки та рекомендації, які винесено на захист, одержані автором самостійно й опубліковані у фахових наукових виданнях.

Апробація основних положень і результатів дисертації. Результати роботи обговорено на наукових семінарах кафедри теорії літератури та порівняльного літературознавства Львівського національного університету імені Івана Франка (2013–2016), XXVIII щорічній науковій франківській конференції «“Чи маю вас ловити, тіні, сіттю слова?”: художній світ Івана Франка» (м. Львів, 24 жовтня 2014), Всеукраїнській науковій конференції «“Не попів слів, а серця жар”: філологічні обрії Івана Денисюка» (м. Львів, 12 грудня 2014), Міжнародній науково-практичній конференції «Мова та література у полікультурному просторі» (м. Львів, 12–13 лютого 2016), Міжнародній науковій конференції «Поетика дому» (м. Київ, 17–18 березня 2016), II Міжнародній науково-практичній конференції студентів та аспірантів «Актуальні проблеми філології та журналістики» (м. Ужгород, 21–22 квітня 2016).

Публікації. Основні положення та результати дисертації викладені у п'яти статтях. З них чотири – у фахових українських виданнях, одна – у науковому іноземному фаховому виданні.

Структура дослідження. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів (Розділ 1. «Лука Луців у двоколіїному літературному процесі: проблеми історіографії», Розділ 2. «Тарас Шевченко та Іван Франко: два велетні

національного письменства в літературознавчому висвітленні Луки Луціва», Розділ 3. «Інтерпретації класичного письменства», Розділ 4. «Сучасники в оцінці Л. Луціва»), висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 207 сторінок, основного тексту – 184 сторінки. Список використаних джерел охоплює 243 найменування.

РОЗДІЛ 1

ЛУКА ЛУЦІВ У ДВОКОЛІЙНОМУ ЛІТЕРАТУРНОМУ ПРОЦЕСІ: ПРОБЛЕМИ ІСТОРІОГРАФІЇ

1.1. Спадщина Луки Луціва на тлі сучасної історіографічної проблематики

Сьогодні дослідники мають повну можливість ознайомитись із творчими надбаннями української культури, адже більшість історико-літературних та документально-архівних матеріалів перебуває у відкритому доступі. Це дає широкі можливості для дослідження українського діаспорного письменства XX століття.

В історії української діаспори Л. Луців виконав важливу місію інтелектуала, науковця, культуролога, національно свідомого громадянина, який вніс лепту у розвиток української літератури. Будучи представником Січового стрілецтва, він репрезентував український національний рух як комплекс громадсько-політичних, соціокультурних та економічних факторів. Ці ідейно-методологічні засади він послідовно втілював у своїй літературознавчій практиці.

Творчість Л. Луціва й досі невідома сучасникам через політичні причини: внаслідок заборон і замовчування в радянські часи та примусову еміграцію спадщина літературознавця залишалася відірваною від читача у Великій Україні. Труднощі для дослідника становить також розрізненість його публікацій: внаслідок різнобічності зацікавлень і причетності до національно-визвольного руху автор не мав можливості віддавати час та сили лише літературі, бо, крім наукової праці, займався редакторською і громадською діяльністю, друкуючи свої статті в різноманітних виданнях міжвоєнної Галичини, повоєнної Німеччини і США, й тому його тексти досі не зібрано до купи і науково не осмислено.

Бібліографія, присвячена постаті літературознавця, складає всього лишень близько сімдесяти праць, і переважна більшість із них – це побіжні згадки, лаконічні характеристики, спорадичні оцінки.

Сьогодні виникла потреба узагальнити літературознавчі здобутки науковців, критично осмислити історіографічну динаміку досліджень про діяльність Л. Луціва, а також заакцентувати на певних проблемах, які не знайшли свого потрактування у працях літературознавців. З огляду на це проаналізуємо, систематизуємо та підсумуємо підходи українських дослідників до висвітлення спадщини Л. Луціва.

Літературознавчі праці про Л. Луціва можна розділити на два періоди: колоніальний та постколоніальний. У колоніальний період поважне обговорення літературознавчої діяльності Л. Луціва було можливим лише в позарадянському просторі, оскільки радянській критиці була притаманна упередженість, заснована на марксистсько-ленінській доктрині. Про Л. Луціва об'єктивно відгукувалися лише за кордоном, а зі здобуттям незалежності виникло зацікавлення постаттю науковця в Україні. Погрупуємо дослідження про життєвий і творчих шлях Л. Луціва за тематикою.

Висвітлення участі Л. Луціва у Січовому стрілецтві. Цю сторінку біографії літературознавця досліджено у публікаціях на історико-військову тематику. Чільне місце серед них посідають книжки Осипа Думіна «Історія легіону українських січових стрільців, 1914–1918» (1936) [60, с. 136, 301, 319], «Українські Січові Стрільці. 1914–1920» (1955) [215, с. 151], праці Дмитра Микитюка «Українська Галицька Армія в 1918–20 рр.» (1960) [208, с. 331], «Бібліографія джерел до історії УСС» д-ра Степана Ріпецького (1965) [185]. Біографічну довідку про Л. Луціва також вміщено у збірці «За волю України. Історичний збірник УСС» (1967) [63, с. 368, 474], є згадки у студії Івана Поритка «Братство Українських Січових Стрільців (в 60-річчя УСС)» (1974) [182, с. 26,27], статтях Тараса Салиги «Курилася доріженька (Про Романа Купчинського та українську стрілецьку поезію)» (1990) [197] та «Гей, Січ іде!

Красен мак цвіте...» (1990) [195]. Хоч ці відомості є енциклопедично стислими, однак дають уявлення про участь Л. Луціва в Українському січовому стрілецтві.

Факти перебування літературознавця у лавах Січового стрілецтва найбільш детально викладено в «Енциклопедії історії України» (2009) [236, с. 307], де із належною об'єктивністю охарактеризовано важливі моменти його життя та сфери діяльності. У науково-бібліографічному виданні «Українська революція і державність» (2001) зібрано та узагальнено джерелознавчі та історіографічні матеріали. Насамперед до цього видання увійшли певні праці, які він також публікував під псевдонімом Лулу Л. [213, с. 16, 150, 161, 208, 364, 536, 540, 584]. Роль та місце Л. Луціва в Українській галицькій армії принагідно зачепив Василь Футулуйчук у своїй книжці «Українська Галицька армія: військово-патріотичне виховання та вишкіл (1918–1920 рр.)» (2000) [218, с. 18, 47]. Студії із цієї тематики стали цінним матеріалом для сучасних дослідників Січового стрілецтва.

Журналістська діяльність (від «Студентського вісника» до «Свободи»). Праця Л. Луціва у «Літературно-науковому віснику» («Віснику») у міжвоєнний період недостатньо висвітлена. Відгуки про вісниківські публікації дослідника знаходимо в огляді західноукраїнського письменства за 1930–1935 роки авторства літературознавця, бібліографа Євгена-Юлія Пеленського. Є.-Ю. Пеленський також друкувався у виданні Дмитра Донцова, тож не випадково постать Л. Луціва зацікавила дослідника, який високо оцінив його працю, зарахувавши до когорти найталановитіших літераторів (серед яких Ростислав Єндик, Михайло Мухин, Володимир Бірчак), що їх «Донцову вдалось згуртувати навколо “Вісника”» [176].

Богдан Романенчук міркував про літературознавця у своїй книжці «Літературне життя Львова» (1954), іменуючи його передусім не поетом, а літературним критиком [189].

У свою чергу більше згадок про ім'я Л. Луціва містять публікації українських дослідників у діаспорі. У книзі Симона Наріжного «Українська еміграція: культурна праця української еміграції між двома світовими

війнами.Ч.2» (1942) про критика згадано як про співробітника «Студентського вісника» [165, с. 118]. Є про нього спомини й в Антіна Драгана у статті «“Свобода” у минулому і сучасному» [57, с. 49], також у книжці Івана Кедрина «Життя – події – люди» (1976) натрапляємо на численні згадки [79, с. 505,516]. І. Кедрин ставився до свого товариша з особливим пієтетом і поряд із В. Давиденком та Б. Кравцівим зачислив його до когорти високочолих інтелектуалів. На особі Л. Луціва він наголошує і на сторінках іншої своєї книжки – «У межах зацікавлення» (1986) [80, с. 17]. Згадує літературознавця у праці «З літопису літературного життя в діаспорі» (1983) Григорій Костюк [95]. «Бібліографія видань української еміграційної літератури 1945–1970 років» (1974) авторства Богдана Романенчука містить шість позицій найменувань праць Л. Луціва, серед яких брошури, нариси та монографії про О. Кобилянську, С. Смаль-Стоцького, І. Франка, М. Шашкевича, Т. Шевченка [188, с. 78,79]. Доробок автора був значно більшим, тож можемо стверджувати, що у «Бібліографії видань української еміграційної літератури 1945–1970 рр.» не вміщено повного переліку його напрацювань.

З огляду на те, що з початком 1990-х значно зросла кількість публікацій про Л. Луціва, варто виокремити деякі з них. Ім'я діаспорного науковця відстежуємо у монографії Володимира Біляйова [13, с. 74,143,281,298] та студіях Любомира Сеника [197].

Журналістська праця Л. Луціва, розпочинаючи від його діяльності у «Літературно-науковому віснику», вивчена кращою мірою. Про цей період із життя літературознавця можна знайти відомості у дисертаційному дослідженні Майї Леськової «“Літературно-науковий вісник” як культурологічне джерело духовного відродження української нації (20–40-і роки XX ст.)» (1996) [106, с. 11]. Зазначена дисертація спрямована на дослідження цього часопису, тож у ній можна знайти узагальнення про критика, який часто публікувався у цьому виданні відношення до цього видання. Окремі примітки є у монографії Галини Корбич «Журнал “Літературно-науковий вісник” львівського періоду (1898–1906)» (1999) [93, с. 9]. У праці «Літературно-науковий вісник. Показчик

змісту» (2000) [107, с. 211,212,540], укладачем якого є Богдан Ясінський, зафіксовано 43 позиції найменувань досліджень Л. Луціва, а саме його рецензій та статей. Численні посилання на культурологічні міркування активного дописувача журналу відзначаємо й у монографічному дослідженні Олесі Омельчук «Літературні ідеали українського вісниківства (1922–1939)» (2011) [169, с. 10, 31, 39, 103, 115, 122, 139, 140, 159, 167, 201, 202, 219, 248, 253, 254, 282, 283, 292, 294, 314]. У своїй праці авторка простежує особливості його літературно-критичного стилю, літературознавчі стратегії та концепції, чітко відстежує вплив вісниківських ідей на становлення літературознавця.

Праці Л. Луціва як журналіста відведене певне місце у багатотомнику «Українська журналістика в іменах» за редакцією Мирослава Романюка (1999) [78, с. 386]; (2000) [91, с. 337]; (2001) [58, с. 333]; (2003) [90, с. 98-99].

Діяльність критика в газеті «Свобода» є яскравим періодом його творчого шляху. Пригадаймо спогади авторів часопису «Свобода», які розкривають творче закулісся газети американських українців, її редакторський склад і, відповідно, редакторську та журналістську працю Л. Луціва як дописувача ([99], [220]). У 1993 році Володимир Жила у статті «У світі широких і високих завдань (До сторіччя безперервної праці “Свободи”»)» дав розлогий коментар про діяльність Л. Луціва: «Найбільшу ж критичну працю на літературному полі «Свободи» виконав, без сумніву, автор багатьох книг невтомний д-р Лука Луців, редакційний рецензент..., який не пропустив, здається, жодної книжкової появи в діаспорі, щоб про них не обізватися на сторінках нашої газети, завжди борючись проти духовного розкладу, декаденції, що їх він вбачав у творчості апологетів “супермодерну”. Його критичне перо гострилося у школі донцовського “Літературно-наукового вісника” і згодом “Вісника” у Львові, де він містив постійно критичні статті під псевдонімом Л. Граничка» [62, с. 5]. У хроніці-хрестоматії Петра Часта «Вільне слово американської України» (2012) [223, с. 676, 677], словнику-довіднику Віри Просалової «Українська діаспора: літературні постаті, твори, бібліографічні відомості» (2012) [210, с. 295,296] та книжці «Українські письменники діаспори» (2007) [214, с. 26,29] міститься

інформація про ключові моменти біографії Л. Луціва, окреслено етапи його діяльності та вміщено літературно-критичні матеріали про нього, які з'явилися у діаспорі загалом та на сторінках «Свободи» зокрема.

Відзначмо також працю, в якій подано *псевдоніми* дослідника. Л. Луців у своїй літературній біографії мав декілька псевдонімів, про ці деталі його життя, зокрема, повідомляє Олексій Дей у «Словнику українських псевдонімів та криптонімів (XIV–XX ст.)» (1969) [48, с. 499].

Шашкевичезнавчі та шевченкознавчі розвідки. У дослідженні Михайла Марунчака «Маркіян Шашкевич на тлі доби», виданій у Вінніпезі у 1962 році, автор анонсував вихід у світ оригінальних статей, доповідей, серед яких і праця Л. Луціва «Маркіян Шашкевич, у 150-річчя від дня народження» [155, с. 80] та доповідь «Маркіян Шашкевич – поет» [155, с. 82], виголошена на філологічній секції Наукового товариства імені Т. Шевченка в Америці 4 листопада 1961 року. Володимир Янів у студії «Значення о. М. Шашкевича» (1982) [237] також відзначає внесок досліджень Л. Луціва у шашкевичезнавство.

Рясні, хоча й надзвичайно лаконічні інформації про Л. Луціва-дослідника творчості Т. Шевченка, М. Шашкевича, містяться у другому томі «Зібраних творів» Богдана Кравціва, опублікованому в Нью-Йорку у 1980 році [97, с. 182,207,476,477,478,479].

На шашкевичезнавчі праці Л. Луціва існує чимало інших покликань. Наприклад, у статтях Василя Гориня «Моделі шашкевичезнавства: здобутки, втрати, перспективи» (1996) [42, с. 139], Михайла Шалати «Шашкевичезнавство сьогодні: повернені й нові імена» (1996) [224, с. 11], Миколи Ільницького «Ідейні основи творчості Маркіяна Шашкевича» (2000) [74,с. 289–295], Ірини Барни «“Русалка” – забутий збірник американських українців» (2011) [6, с. 254]. У збірнику статей «Маркіян Шашкевич на Заході» (2007) за редакцією Ярослава Розумного згадки про автора знаходимо у статті Михайла Марунчака «Шашкевичіана на Заході» [155, с. 44]. Головно вони стосуються доповідей та досліджень Л. Луціва, присвячених представнику «Руської трійці». Варто відзначити студію Т. Салиги «...Живий мотор, що прилучив Галичину до

всеукраїнського руху...» (2011), у якій автор звертається до статті «Талант, що згас передчасно», уміщеної на шпальтах «Краківських вістей» у 1943 році. Т. Салига акцентує увагу на тому, що публікації Л. Луціва у радянський період були заборонені для вивчення, тож шевченкознавці не мали можливості для ознайомлення із ними та їхнього коментування [196, с. 263,266,267].

Працям дослідника дали високу оцінку колеги-літературознавці. Зокрема, у 2003 році Сергій Білокінь у публікації «Репресовані шевченкознавці» подає довідку про авторів, імена яких були вилучені із двотомника Є. Кирилюка «Т. Шевченко: Бібліографія літератури про життя і творчість» (1963) з тих причин, що ця праця – «просто тенденційно й однобоко спрепарована бібліографічна компіляція з виключною метою висвітлення і затвердження “основ марксистсько-ленінського розуміння творчості Шевченка”» [11]. До переліку вилучених належить постать Л. Луціва. Згодом до 200-річного ювілею у світ вийшов «Бібліографічний літопис Шевченкових видань» (2014) авторства Володимира Омельчука, у якому й фігурує прізвище літературознавця [168, с. 46].

Вельми важливою для дослідження шевченкознавчих концепцій науковця була стаття Ірини Яремчук «Шевченкознавча діяльність Луки Луціва у журналі “Літературно-науковий вісник”» (2013). Це перша праця про творчість Л. Луціва загалом. У ній авторка ґрунтовно з’ясувала значення діяльності критика у цій сфері і простежила методологію, якою він користувався під час висвітлення конкретних проблем у царині шевченкознавства [239].

Радянська історіографія спотворювала інформацію про здобутки українських літературознавців у діаспорі, тож у працях тогочасних критиків спостерігаємо цілковите упередження щодо літературознавчих концепцій Л. Луціва та звинувачення його в так званому «буржуазному націоналізмі».

Франкознавчі дослідження. Сюди належить, зокрема, праця Василя Микитася «Ідеологічна боротьба навколо спадщини Івана Франка» (1978), у якій радянський літературознавець монографію критика «Іван Франко – борець за

національну і соціальну справедливість» назвав «ідеологічно отруйною макулатурою під претензійною назвою» [157, с. 10].

Дослідження Леоніда Рудницького «Іван Франко і німецька література» (1974) також містить згадку про дослідника [191, с. 217]. Марія Струтинська у статті «Романтика чи “внутрішня катастрофа”? (До генези “Зів’ялого листя”» (1966) [203, с. 125] не погоджується із концепцією Л. Луціва, який у книжці «Іван Франко. Життя і творчість» (1966) висловив думку, що «Зів’яле листя» не є автобіографічним твором. Відгуки на його роботи зустрічаємо й у Володимира Кедровського в студії «Альманах у пошані Іванові Франкові» (1965) [81, с. 2].

З’ясуванню місця Л. Луціва в українському франкознавстві слугує бібліографічний показник Мирослава Мороза і Марії Зубрицької «Зарубіжна франкіана» (1995) [68, с. 144,145,146,147], у який вміщено його ім’я. Є покликання на літературознавця у працях Богдана Тихолоза «Іван Франко – поет філософської рефлексії» (2002) [206], Андрія Бойчука «Державотворчі ідеї Івана Франка» (2009) [15], Михайла Гнатюка «Періодизація українського франкознавства» (1998) [34, с. 40] і «Еміграційне та діаспорне франкознавство» (1998). Остання публікація М. Гнатюка містить інформацію про монографію Л. Луціва «Іван Франко – борець за національну і соціальну справедливість», де підкреслено, що вона «написана як відповідь на тенденційне перекручення у підрадянському літературознавстві проблем творчості письменника» [31, с. 181]. Володимир Галик у статті «Головні редактори діаспорного часопису “Свобода”» (2013) вносить таку ремарку про Л. Луціва: «Побіжно тему Франкового співробітництва із діаспорними часописами торкався діаспорний дослідник – франкознавець Лука Луців. Зокрема, у праці “Іван Франко – борець за національну і соціальну справедливість” він писав: “...Іван Франко таки безпосередньо співпрацював із “Свободою” і в десяти роковини її прислав для надрукування на її сторінках віршований переклад з німецького балади Августа Бюргера “Цісар і ігумен”» [27, с. 152]. Слід відзначити також студію Володимира Микитюка «Педагогічна концептосфера Івана Франка: історія вивчення і стан рецепції» (2016), котрий високо оцінив монографію «Іван

Франко – борець за національну і соціальну справедливість»: «особливе значення для розуміння еволюційного розвитку педагогічних ідей у Франка та його оцінок школи та вчителів має капітальна книга Л. Луціва» [159, с. 130]. В. Микитюк стверджує, що «науковець дуже точно розставив акценти на причинах Франкового критицизму, аргументовано опонував советським франкознавцям» [159, с. 130].

Праці Л. Луціва про О. Кобилянську, В. Стефаника, Т. Бордуляка та інших.

У травні 1965 року на шпальтах газети «Свобода» була надрукована коротка рецензія на брошуру Л. Луціва «Ольга Кобилянська» [183, с. 1]. Про зв'язок О. Кобилянської із німецькою літературою йдеться в студії Анни-Галі Горбач «Ольга Кобилянська і німецька культура», яка вийшла у 1967 році в Наукових записках УТГІ. Тут міститься інформація, яка частково висвітлює позицію авторки щодо біографічного нарису Л. Луціва «Ольга Кобилянська» [38, с. 43].

На монографію «Василь Стефаник – співець української землі» у 1972 році з'являлися відгуки з цілком протилежними концептуальними оцінками. У дослідженні першорядного стефаникознавця Федора Погребенника в праці «Василь Стефаник: семінарій» (1979) натрапляємо на заполітизовані висловлювання в бік Л. Луціва, якого звинувачують у наклепах на радянськість [179, с. 35]. У 1984 році виходить у світ праця Олександри Черненко «Експресіонізм у творчості Василя Стефаника» (1989). У ній авторка дає розлогий коментар про монографію «Василь Стефаник – співець української землі», де підкреслює, що літературознавець «зібрав велику кількість матеріалів про В. Стефаника» [224, с. 26, 245].

Бордулякознавчим поглядам Л. Луціва була присвячена окрема ґрунтовна розвідка Ірини Яремчук «“Ближні” Тимофія Бордуляка в оцінці Луки Луціва» (2013) [238], у якій авторка дослідила літературно-критичні студії останнього про Т. Бордуляка.

З'ясуванню місця літературознавця у цій тематиці сприяли публікації Ольги Крамарської «Ольга Кобилянська – новатор у просторі жіночої прози»

(2010) [100], Юрія Стефаника «Роздуми про батька» (1999) [202, с. 99]. У цій розвідці детально проаналізовано монографію критика «Василь Стефаник – співець української землі», зосереджено увагу на високому науковому рівні, акцентовано на неупередженості, пильності та старанних наукових пошуках із чималим багажем бібліографічних джерел. Пізніше на стефаникознавчу спадщину Л. Луціва також покликалися Роман Піхманець у публікаціях «Іван Франко і Василь Стефаник: взаємини на тлі доби» (2009) [177, с. 99] та «Із покутської книги буття. Засади творчого мислення Василя Стефаника, Марка Черемшини і Леся Мартовича» (2012) [178] та Степан Микуш у дослідженні «Вивчення поезики Василя Стефаника» (2011) [160].

Які ж прогалини існують у сучасних літературознавчих дослідженнях про Л. Луціва?

- не з'ясовано методологічних засад Луціва-критика;
- неповними є уявлення про тематику і проблематику його літературознавчої діяльності;
- відсутні розвідки про літературно-критичний стиль Л. Луціва та жанрову різноманітність його публікацій;
- не висвітлено ролі і значення літературно-критичної діяльності Л. Луціва у двоколіїному літературному процесі міжвоєнного (західноукраїнського) і повоєнного (діаспорного) періодів.

Підкреслимо, що сучасний постколоніальний період характеризується помітним зацікавленням до спадщини Л. Луціва. Порівняно із попереднім періодом він відзначається значно змістовнішими публікаціями і систематичністю дослідження. Важливий вплив на літературну історіографію мало здобуття української незалежності у 1991 році, що відкрило можливості для розвитку кардинально іншого літературознавства – вільного, позбавленого заангажованості та радянських ідеологем, адже відтоді обидві колії українського письменства і культури остаточно об'єдналися в один широкий напрям, а дослідники отримали змогу без обмежень працювати в архівах, заборонені раніше матеріали нарешті почали позбуватися спецфондівських замків.

Свідченням сучасного, методологічно витонченого й системного вивчення спадщини Л. Луціва є піонерські праці І. Яремчук.

Варто зазначити, що методологія, якою ми користуємось, – це постколоніальний підхід, який полягає у намаганні врівноважити та об'єктивно оцінити внесок представників антиколоніального літературознавства діаспорної спільноти у загальнонаціональну культурну скарбницю.

З постколоніального погляду важливою є та обставина, що Л. Луців свою ідентичність пов'язував з Україною, а не із США, тому у порівняно нечастому вживанні слова «вітчизна» в його лексиконі можемо вбачати гірке відчуття цієї дистанції, не лише географічної, а й політичної та історичної, яка відмежувала патріота від рідної землі. Для літературознавця Батьківщина не була поневоленою колгоспною «республікою», а нескореною країною, яку він плекав у своїх мріях, публічних виступах і літературно-критичних текстах.

Л. Луців як непримиренний ворог Радянського Союзу та представник антиколоніального напрямку вживав термін «радянський», але цей прикметник він не відносив до «шістдесятників», а також представників Розстріляного Відродження. З погляду постколоніального цікавим є семантичне, ідеологічне наповнення слова «радянський» / «совєцький». Загалом лексема «совєцький» наповнена негативним значенням, на відміну від терміна «радянський», який не несе явного ідеологічного змісту. Для Л. Луціва термін «радянський» був позбавлений ореолу «святості, величі, культу» на противагу радянським ідеологам, які Україну, її культуру та літературу інакше, як радянською, й не уявляли. Однак підкреслимо, що поняття «радянська література» є нонсенсом, адже означник «радянський» стосується форми державного правління в СРСР. Таким самим нонсенсом було б назвати літературу США «президентською» або «федеральною». Тож у слововживанні українського літературознавця та його противників бачимо кардинальні розбіжності. Не мали жодних, окрім ідеологічних, підстав образливі закиди радянських опонентів, що Л. Луців, мовляв, «буржуазний націоналіст». Це абсурдна думка з огляду на те, що

український літературознавець був інтелектуалом, а ніяким не буржуа та капіталістом, і нікому не служив, окрім власного народу.

Л. Луців був невтомним працівником Франкового типу і несхитним бійцем на ниві науки та ідеологічного протистояння, виконуючи щоденну, але вкрай важливу газетярську працю. Не завжди і не всі сучасники помічали й належно оцінювали вагу тих досліджень, але сьогодні вона є цінним джерелом для вивчення діаспорної колії літературного процесу другої половини ХХ століття.

Отже, дотеперішня історіографія літературознавчої діяльності Л. Луціва була фрагментарною, значною мірою ідеологічно заангажованою, тому не завжди відповідає вимогам сьогочасної науки. Адже відсутність системного підходу не сприяє заповненню білих плям у цій дослідницькій царині та не дозволяє комплексно відстежити спадщину і творчий внесок Л. Луціва у розвиток української літератури. Скрупульозної уваги й осмислення потребують його світоглядна еволюція в рамках історичної доби, а також шевченкознавчі, франкознавчі розвідки, його літературно-критична праця в журналі «Літературно-науковий вісник», газеті «Свобода» та інших друкованих виданнях.

1.2. Лука Луців і його епоха: етапи світоглядної та методологічної еволюції

Для окреслення творчого портрета Л. Луціва необхідно висвітлити добу національного і культурно-історичного відродження та визвольних змагань (ХІХ–ХХ ст.) – часу, у який народився та сформувався критик, осмислити його життєвий шлях, філософсько-естетичні погляди, етапи діяльності у сфері літературної критики та роль літературознавця в культурному житті діаспори.

Згадаймо, що кінець ХІХ–початок ХХ століття відзначався в Галичині піднесенням і утвердженням національної свідомості в усіх верствах українського суспільства. Поява українських політичних середовищ, молодіжних організацій, в тому числі й релігійного спрямування, спричинилися до

формування в усіх прошарках пригнобленого українського народу розуміння революційних змін і посилення боротьби за відродження незалежної України. В контексті таких політичних модифікацій галицькі українці змушені були боротися на трьох фронтах, утверджуючи передусім власну ідентичність і певний політичний статус. Коли говоримо про три ідеологічні фронти, маємо на увазі, що політичним середовищам галицьких українців протистояли: габсбурзька монархія, зростаючі польські рухи, москвофільство, яке було адептом Російської імперії. У таких складних політичних обставинах галицько-українські інтелектуали змушені були стратегічно прокладати дорогу до посилення національної свідомості серед селянства й інших соціальних верств і насамперед серед студентської молоді.

У такій політичній ситуації багато амбітних молодих галичан обирало радикальний шлях боротьби за волю України. Як правило, це було студентське та гімназійне юнацтво, яке в умовах певної демократії в Габсбурзькій імперії мало змогу самоорганізуватись у вищезгадані політичні середовища. Бачення ідеї національного відродження, хай поволі, але все ж таки полонило думки галицьких українців. Вибух Першої світової війни прискорив кристалізацію історичної і національної свідомості українців як в Галичині, так і в Україні загалом, що в кінцевому результаті зумовило утворення двох українських держав: УНР та ЗУНР. У таких суспільно-політичних обставинах й виростав та формувався майбутній літературознавець.

Лука Луців (псевдоніми Лу. Лу, Лу-лу, Лука Граничка [48, с. 499], Лука Грушка-Граничківський [108, с. 842]) народився 30 жовтня 1895 року в с. Грушів на Дрогобиччині у типовій незаможній галицькій селянській родині. В контексті вищевикресленої політико-державницької ситуації галицькі селяни, витіснені на маргінеси національно-культурного існування, мріяли віддати своїх дітей у школи та гімназії, та це було дуже складно, адже бракувало грошей для оплати навчання. Виключно завдяки блискучій ерудиції та копіткій праці, йому вдалось реалізувати себе на ниві освіти та науки, а згодом і громадського життя. Він так описує вирішальний момент своїх перших кроків в освітнє середовище:

«...старий батько послунав старшого директора школи, який закликав його до себе сказав: “Слухай, Юрку! Шкода хлопця, щоб так бідував, як ти, неписьменний. Ти бачив світ (батько брав участь у кримсько-австрійській війні, у битві під Кенінгрецом-Садовою у 1866 році) – і знаєш, що значить наука. Хлопець здібний, по двох-трьох роках сам дасть собі раду”. Юрко послунав директора Івана Гандяка і тепер мандрує зі своїм хлопцем, обидва босо, до Дрогобича» [123, с. 467]. Тож літературознавець навчався у Дрогобицькій гімназії, яка пишалася своїм видатним випускником Іваном Франком. Як пригадує цей період Л. Луців, «це був час, коли сільські діти в Галичині масово почали навчатися в міських школах, і вони в 1914 році ставали в ряди тих, що піднімали червону калину та визволяли Україну з московських кайдан» [123, с. 467]. У родинному колі та в таємному гімназійному гуртку Лука опановував культурні й етичні засади українського народу. Про розширення його духовних обріїв дбав учитель української мови, письменник Володимир Бірчак: «керував моєю приватною лектурою і давав мені зі своєї бібліотеки українські й німецькі книжки, які вважав за відповідні для мого умового розвитку» [59, с. 683].

Свій світогляд гімназист Л. Луців формував також під впливом старших друзів та ровесників. Як згадує він сам, серед його наставників був його одноліток Михайло Матчак – громадський активіст, а пізніше – публіцист і видавець, старшина УСС, член Стрілецької Ради, ад’ютант полковника Євгена Коновальця, один зі співзасновників УВО. Нема сумніву, що Л. Луців був знайомий із ключовою постаттю українського національно-визвольного руху – полковником Євгеном Коновальцем. Серед його друзів був Осип Думін – майбутній сотник Січових стрільців, командир полку і бойової групи Київських січових стрільців, автор численних статей і книг про національно-визвольну боротьбу українців [101, с. 605]. Авторитетом для молодого Луціва став і відомий галицький новеліст Михайло Яцків.

Перша чверть ХХ століття – це час громадянського гарту молодого покоління галичан, які ринули, кожний зі своїм «стилетом і стилосом», у бій за незалежність України. Це був період активної діяльності таємних шкільних

гуртків і товариств. С. Ріпецький, учасник цих подій, писав, що треба «також відзначити існування в Галичині до Першої світової війни численних таємних організацій молоді середніх шкіл, т.зв. кружків, що продовжували традицію “Молодої України” та вели свою працю у тіснім зв’язку із студентами високих шкіл... Були це насамперед самоосвітні організації, яких завданням було добувати найширше знання, що його не давала молоді чужа і реакційна школа. Студії української літератури, історії і культури стояли на невисокому рівні. Завзята ідейна боротьба з москвофільством, яка починалася уже в гімназії, вимагала основних відомостей про самостійність української нації. Йшла боротьба за нашу національну назву... Учні вищих клас середніх шкіл брали вже таємно активну участь у громадському житті, основуючи читальні “Просвіти”, “Січі” та “Соколи”, організовуючи віча, виголошуючи промови по селах... За свою позашкільну громадську роботу зазнало багато учнів шкільних кар або виключення зі школи, а навіть деколи з усіх середніх шкіл Галичини» [186, с. 6-14].

Л. Луців також брав активну участь у підпільних гуртках гімназійної молоді, у студентських страйках, зібраннях та різних протестних акціях. Уже тоді він боровся проти дешевого славослів’я, вульгарного змісту деяких програмових прокламацій, об’єктивно аналізуючи минуле і сучасне, виступаючи із чітким баченням національно-культурного самовизначення. З вибухом Першої світової війни вісімнадцятилітній патріот знехтував «матурою» і, намагаючись долучитись до національних змагань, вступив до лав Січових стрільців, воював на усіх фронтах із провідною ідеєю-мрією – незалежність України. Будучи у сотні Дмитра Вітовського, письменник воював у Карпатах, в окупованій частині Галичини, під Бережанами, де біля с. Потутори й був поранений.

На фронті молодий боєць опинився у вирі галицького поетичного життя, де, як слушно зауважує сам Л. Луців, між стрільцями були люди, які писали поезії. Їх професор Володимир Радзикович наіменував «стрілецьким Парнасом». Поміж цими поетами найбільшу славу здобув собі Роман Купчинський, писали також Антін Баландюк, Василь Бобинський, Микола Голубець, Антін Лотоцький, Юліан Назарак, Юрій Шкрумеляк та інші.

Двадцятирічний боєць Л. Луців увійшов до кола стрілецьких поетів, і його вірші стали публікувати у «Віснику Союзу Визволення України», де вони викликали резонанс. Саме у цьому журналі у 1915 році були надруковані три його поезії під криптонімом «У. С. С. Лу. Лу». У 1918 році у збірці поезій «Війна в поезії австрійських українців» знову було надруковано два вірші молодого поета. Вже пізніше з'явилися поезії Л. Луціва у газеті «Діло», а згодом у вигнанні в Нью-Йорку – в «Календарі Червоної Калини». Під час польсько-української війни 1918–1919 років він воював у лавах Української галицької армії, де й отримав старшинський ступінь четаря, про що згадує Лев Шанковський у своїй книжці «Українська Галицька Армія» [228]. Пізніше Л. Луціву присвоїли звання «хорунжий», оскільки у лютому 1918 року він закінчив старшинську школу. Потім, потрапивши в полон, був майже рік ув'язнений у польському таборі.

Свої враження з часів існування ЗУНР Л. Луців виклав у статті «Дрогобич під час української влади в 1918–1919 роках». Сьогодні ця стаття стала бібліографічною рідкістю, окрім цього, вона є унікальним джерелом до вивчення історії УГА та ЗУНР [117, с. 164–173]. Уже тоді майбутній науковець почав формуватися як талановитий історик та публіцист.

Л. Луців спробував свої сили в царині поезії, його поетичні твори позначені неоромантичним стилем, пройняті патріотизмом. Проте, як зізнавався сам автор, він не сформувався як поет, натомість уже в міжвоєнний період став визначним літературним критиком, якого цінувала тодішня літературно-мистецька богема. [144, 175]. Богдан Романенчук у своїй студії «Літературне життя Львова» зараховує Л. Луціва саме до літературних критиків, а не до поетів: «З інших працівників літератури у Львові жили і працювали історики літератури Михайло Возняк, Володимир Радзикеви́ч, Микола Гнатишак, літературознавець Володимир Дорошенко, літературні критики Микола Євшан, Михайло Рудницький, Лука Луців та інші» [189, с. 158–174].

Загалом героїка національно-визвольних змагань, особливо звитяга Січового стрілецтва, посідала значне місце у творчості Л. Луціва і в міжвоєнний

період, і в часи життя в еміграції. З-під його пера виходить низка різножанрових публікацій, присвячених тематиці українського лицарства: *рецензії* на мемуарні публікації Володимира Каліни «Курінь смерти УСС» та Михайла Михайлика «За стрілецьку славу»; *спогади* «Як я став воєнним поетом», «Як я був УСУсом», «Як я писав стрілецькі вірші»; *поезії* «Герой», «Малюнки з війни»; *публіцистичний нарис* «Слідами стрілецької слави».

Восени 1921 року Л. Луців став студентом Карлового університету й Українського вільного університету у Празі, де слухав лекції професора Олександра Колесси та академіка Степана Смаль-Стоцького. Під керівництвом відомого чеського славіста Яна Махала молодий науковець захистив у червні 1926 року дисертацію «Тарас Шевченко у слов'янських літературах», здобувши науковий ступінь доктора філософії. Тоді ж, у часі студій, Л. Луців починає активно працювати над своїми літературознавчими статтями. Молодий науковець нострифікує докторський диплом у Варшаві і zarazом складає педагогічний та науковий іспит, отримуючи право викладати у гімназіях. З того часу він стає галицьким педагогом і викладає в гімназіях та учительських семінаріях у Рогатині, Сокалі, Самборі, Кросні.

На початку 20-х років ХХ століття в Східній Галичині починають викристалізовуватися дві політичні сили. Це праві партії УВО, ОУН та УНДО як найбільша легальна сила у краю, а також активізувала свою роботу КПЗУ як промосковська та пробільшовицька сила. Незважаючи на те, що Л. Луців був знайомий майже з усіма офіцерами, що на чолі з Євгеном Коновальцем створили Українську Військову Організацію, а в 1929 році – Організацію Українських Націоналістів, він не став членом цих підпільних радикальних організацій, але й не підтримував більш ліберальні кола тодішньої Галичини, а взявся за інтелектуальну зброю – наукове і публіцистичне слово. У перший період творчості дослідник публікувався в газеті «Діло», журналі «Літературно-науковий вісник» («Вісник»), часописі «Biuletyn Polsko-Ukrainski», виданні «Slavische Review». Л. Луців боровся проти загарбників своїм словом і в міжвоєнний період, і в період еміграції. Символічно, що перші наукові публікації автора – це праці

про І. Франка та Т. Шевченка – Велетнів, які словом змагалися з окупантами всіх мастей тодішньої України. І в подальших своїх літературно-критичних статтях дослідник розкривав ідейні декорації більшовиків, псевдокультуру та вульгарний зміст писань їхніх adeptів у Радянській Україні [111, с. 35–49].

Із початком Другої світової війни до Галичини швидко наближалася Червона армія, і тисячі представників галицької інтелігенції, знаючи про жорстокість більшовиків та винищення українців у СРСР, емігрували на територію Закерзоння, етнічної Польщі та в Чехословаччину. Така ж доля чекала і на Л. Луціва, адже не секретом була його участь у національно-визвольній боротьбі та антибільшовицькі статті в «Літописі Червоної Калини», «Літературно-науковому віснику» і «Віснику». У цей період у Празі, за спостереженнями Симона Наріжного, Л. Луців публікується в «найсоліднішому журналі українського еміграційного студентства» [165, с. 117] – «Студентському віснику», завданням якого було «насамперед інформувати українське студентство в усіх станових справах, а також освітлювати справи українського високого шкільництва» [165, с. 117]. У липні 1944 року почався новий «ісход» українців, які рятувалися від наступу радянських військ і масово виїжджали до Німеччини. Тож Л. Луціву довелося емігрувати з дружиною Олександрою на територію Німеччини, визволену американськими військами. Мешкаючи в таборі для переміщених осіб, працював директором гімназії в таборі Ді-Пі у Бамберзі (Баварія) та Байройті, долучався до дискусій Мистецького Українського Руху (МУР'у). Якою була літературна поведінка Л. Луціва в часи МУР'у? В цей період літературознавець творив не надто активно. Лиш протягом 1947 та 1948 років налічуємо всього чотири рецензії та одну статтю авторства Л. Луціва, які вийшли на сторінках тижневика «Неділя». Життя українців у таборах переміщених осіб було дуже важке, тому критик з дружиною почали клопотання про виїзд до США.

У лютому 1949 року сім'я Л. Луціва прибула до Нью-Йорка. Як згадував сам письменник, приїзд у США був «початком нової доби» в його житті. Потрапивши у далеку заокеанську країну, науковець взявся реалізовувати

творчий потенціал на ниві діаспорного літературознавства. У чужій країні суттєво змінився спосіб життя літературознавця. Спочатку довелось із дружиною Олександрою зводити кінці з кінцями, бо ж, як згадував дослідник, «до Нью Йорку прибув я з двома долярами в кишені, які дістав на кораблі. Я пішов працювати до шпиталю як замітач» [123, с. 478]. Згодом у березні 1952 року був прийнятий до «Свободи» – найстарішої газети американських українців, що виходила і виходить до сьогодні українською мовою.

Про насичені журналістські будні, на жаль, дослідник не залишив докладної інформації. Однак залишили його колеги по перу з цієї ж еміграційної газети. Головний редактор «Свободи» Антін Драган шанобливо назвав «квадригою» гурт своїх колег – висококваліфікованих співредакторів і літераторів: Івана Кедрина, Богдана Кравціва, Луку Луціва, В'ячеслава Давиденка і Михайла Сосновського [99]. Іван Кедрин у своїх мемуарах «Життя – події – люди» саме Луку Луціва, Богдана Кравціва та В'ячеслава Давиденка удостоює високої оцінки як фахівців та приятелів. Підтвердженням цього слугує фрагмент: «Ми четверо дружили і коли були між нами різниці думок на будь-яку справу, то вони ніколи не закаламутили наших найкращих взаємин» [79, с. 505]. Це були, за словами І. Кедрина, «інтелектуали високої кляси, люди культурні й товарисько милі» [79, с. 516], і серед них «д-р Луців – першорядний літературознавець, головню, коли йдеться про українську літературу до часу Другої світової війни, людина хрустального характеру, справжній праведник Господній, простолінійний, правдомовний, ворог будь-якої інтриги чи обмови» [79, с. 505]. Висвітлює автор також важку та малооплачувану роботу у щомісячнику, про яку «стидно було признаватись» [79, с. 506].

Однак, попри усі труднощі, які випали на долю Л. Луціва у «Свободі», все ж були й переваги. Була змога хоч дистанційно, проте аргументовано полемізувати із офіційним советським шевченкознавством, заперечуючи і гостро висміюючи тенденційно спотворені та односторонньо висвітлені факти про Кобзаря. Л. Луців працював у газеті незмінно до вересня 1970 року, потім вийшов на пенсію, щоби написати працю про Василя Стефаника.

Літературно-критичну діяльність Л. Луціва варто поділити на два періоди: довоєнне (вітчизняне) і повоєнне (еміграційне) літературознавство.

У першому періоді провідне місце належить компаративістичним студіям у царині шевченкознавства, які згодом дослідник поширив на модерну літературу, зокрема на творчість Ольги Кобилянської, і доповнив інтенсивною критичною діяльністю, привертаючи увагу читача до різноманітних подій «двоколіїного» літературного процесу – як у радянській Україні, так і в Галичині й інших західноукраїнських землях та в еміграції. Дебютувавши у Шевченківські дні 1925 року низкою матеріалів про чеську шевченкіану у львівській газеті «Діло» та празькому часописі «Студентський вісник», Л. Луців до кінця 1930-х років видрукував серію ґрунтовних розвідок про рецепцію Кобзаря у польській, словацькій, хорватській, словенській, білоруській та інших слов'янських літературах.

За тих часів точилися дискусії навколо т. зв. «впливології», в тому числі і з приводу праць Л. Луціва, які автор будував на дослідженні контактено-генетичних зв'язків. Наприклад, якщо критик часопису «Prager Presse» визнав переконливими контактологічні спостереження, викладені у статті Л. Луціва «Янка Купала і Т. Шевченко», то рецензент вільнюської газети «Сялянская Ніва» заперечив будь-які сліди впливу Кобзаря на білоруського поета. У відповідь український компаративіст застеріг: хоч суспільна думка не завжди радо приймає факт чужоземного впливу, хибно вважаючи його принизливим для національної культури, «впливологія» не має значення лише для необізнаного читача, тоді як для ерудованого сприймача сліди інших текстів в оригінальному творі можуть сприяти поглибленню мистецької насолоди [124].

Надалі, не полишаючи контактено-генеалогічних засад, Л. Луців поступово розширив методологічний арсенал, поєднавши вивчення історії літературної рецепції з типологічними спостереженнями. Критик простежує спільне й відмінне в поемах «Guslar» А. Харамбашича та «Наймичка» Т. Шевченка й інших творах хорватського й українського поетів на рівнях тематики, сюжетобудови, персонажів, провідних мотивів та ідей, намагаючись розрізнити

впливи і збіги. Одним із чинників, який спонукав Л. Луціва поширити порівняльне дослідження на новітню літературу, було, очевидно, усвідомлення загрозливих наслідків ізоляції українського письменства в радянській Україні. Його розвідки про творчі зв'язки О. Кобилянської з філософією Фідріха Ніцше та прозою Єнса Петера Якобсена пройняті ключовою думкою, що «тільки в тісному контакті з культурним надбанням інших народів можна сотворити небуденні цінності для рідного письменства» [128, с. 335].

Також Л. Луців конкретизував поширені, однак неглибокі уявлення про творчі зв'язки О. Кобилянської зі скандинавськими літературами, аналітично показавши, як позначилося захоплення творчістю данського письменника Є. П. Якобсена на ідейно-тематичному рівні та фабульних перипетіях її прози, портретних і психологічних характеристиках героїнь, а також на композиційній будові, щоденниковій та мемуарній формі викладу.

Як критик, Л. Луців з кінця 1920-х років стежив за розвитком прози по обидва боки кордону, розглядаючи її з різноманітних поглядів – естетичного, психологічного, етичного й особливо пильно – під антиколоніальним кутом зору. У статтях «Думки про сучасну українську літературу», «Між своїми й чужими» та інших публікаціях у «Літературно-науковому віснику» він картав письменників за легковажне ставлення до творчої праці і неповагу до читача, коли за позірно актуальною ідеєю автор сподівався приховати художні вади. Такі, наприклад, огріхи, як зображення негативних персонажів суцільними нездарами, він знаходив у прозі як галицькій («Вадим» Богдана Лепкого), так і наддніпрянській («Зустріч» Григорія Епіка).

В антиколоніальному висвітленні Л. Луціва тогочасний літературний процес поділений не так державними, як політико-ідеологічними й етичними кордонами. Критика тривожив стан літератури в радянській Україні, де тоталітарний режим призвів до самогубства Миколи Хвильового, замучив мужнього Григорія Косинку, знищив мільйони українців голодомором, розстрілами, соловецькими і сибірськими концтаборами. У прокрустовому ложі комуністичної цензури, неприхильної до психологізму і філософічних питань,

могли вміститися лише похвали радянському режиму, атеїстичні мотиви й антихудожні сюжетні схеми, за якими герої-більшовики отримують перевагу над «контрреволюціонерами» [123, с. 341]. Не маючи творчої свободи, чимало радянських письменників вдавалося до «статевої розперезаності» [123, с. 336], не гребуючи зображенням подружньої зради, «вільної» любові, щоби хоч якось компенсувати формальні огріхи та ідейну порожнечу. Критик таким чином виявив тотальну аморальність літератури, яку було заангажовано до ідеологічної пропаганди в радянській Україні.

Л. Луців публікував у «Літературно-науковому віснику» численні відгуки на новели Степана Васильченка, Богдана Нижанківського, Івана Липи, пильно аналізував історичні повісті Катрі Гриневичевої, Наталени Королевої, Івана Филипчика, Андрія Чайковського. Він проникливо констатував подібність роману «Робітні сили» Михайла Івченка до повісті «Через кладку» О. Кобилянської за сюжетною і персонажною системою, влучно відзначив боротьбу письменника з істориком у біографічних творах «Аліна й Костомаров» та «Романи Куліша» Віктора Петрова, а у творчості Валер'яна Підмогильного – «змагання інтелектуаліста, що шукає філософічної основи для вчинків своїх героїв» [123, с. 355].

У перші еміграційні роки в повоєнній Німеччині Л. Луців включився у дискусії МУР'у з усвідомленням великої відповідальності української еміграції перед нацією та історією. Критик засудив схоластичну зосередженість дискутантів навколо формально-естетичних проблем, наміри Ігоря Костецького (Юрій Корибута) «переоцінити всі цінності», схиляння Юрія Косача перед західним лібералізмом і закликав митців-емігрантів змалювати за допомогою реалістичних засобів та на засадах християнської моралі «жахливе страхіття, що його мусів переживати наш народ на своїх землях в часи боротьби двох варварських тоталітаризмів» [123, с. 15].

Після переїзду до Нью-Йорка Л. Луців друкував у «Свободі» двічі на місяць критичні відгуки на свіжі видання, співпрацював із газетою «Америка», «Альманахом Українського Народного Союзу», «Календарем Доброго Пастиря»

та іншими виданнями. З-під його пера вийшло чимало статей, рецензій, монографії «Маркіян Шашкевич» (1963), «Ольга Кобилянська» (1963), «Тарас Шевченко – співець української слави і волі» (1964), «Іван Франко – борець за національну і соціальну справедливість» (1967), «Василь Стефаник – співець української землі» (1971), «Література і життя» (1982).

Якщо довоєнна критика Л. Луціва мала «відцентровий» характер, проектуючи українське письменство на слов'янські та інші європейські літератури, то в еміграційний період вона стала «доцентровою», ностальгійно спрямованою до втраченої материнської землі. Критик оприлюднював форми руйнування колонізованої культури імперською системою: переслідування й арешти непокірних, заборони та фальсифікації, купюри і замовчування, насміхання з національних цінностей як, мовляв, менш вартісних. «Сотки наших письменників знищено, а ті, що живуть, мусять писати похвали для окупаційної московської влади. Коли вони того не роблять, то їх арештують і засуджують на роки тюрми й заслання. І це робить ніби комуністична влада, яка називає себе найгуманістичнішою владою у світі, хоча в дійсності вона в національній ділянці продовжує ту саму русифікацію, що була за царської деспотії, змагаючись для того, щоб з усіх народів совєтської імперії зробити росіян» [116, с. 79].

Деконструючи радянський міф, Л. Луців оголював його імперську сутність, виявляючи колонізаційні ознаки у творах найвидатніших російських і українських письменників. Щоправда, перші виступали з позицій зверхньої імперської культури, а другі перебували у ролі підпорядкованих носіїв місцевої етнокультури. Зверхність була властива навіть майстерним з художнього погляду творам російських митців – романам «Тихий Дон» та «Розорана цілина» Михайла Шолохова, повістям Бориса Пильняка і Валентина Катаєва. Критик глузував із кон'юктурних драм Олександра Корнійчука; жорстко оцінив «Прапороносці» Олеся Гончара як агітку, що славить прапори радянської імперії, котра готується до завоювання всього світу; в'їдливо відзначив «“великий” поступ за сто літ історії» [123, с. 317], маючи на увазі, що колись царська Росія покарала Т. Шевченка за критику царя, а радянська Москва

переслідує за роман «Собор» свого вірнопідданого поета, лауреата Сталінської премії, що вихваляв «вождя» і «братній народ».

Займаючи виразні національно-екзистенційні позиції [71], Л. Луців ганив індивідуалістичний нігілізм повісті «Нова заповідь» (1950) Володимира Винниченка, зате схвально сприйняв його драму «Між двох сил», яку так само, як і роман «Сад Гетсиманський» Івана Багряного, цінував як правдиве художнє свідчення історичної трагедії українського народу. Характеризуючи у статті «Дещо про самвидавну літературу в Україні» громадсько-літературну діяльність Івана Дзюби [52], Валентина Мороза, Ігоря Калинця, Івана Світличного, Василя Стуса, Олеся Бердника, Василя Симоненка, Л. Луців солідаризувався з шістдесятниками, розглядаючи дисидентський рух як ланку безперервного антиімперського опору, починаючи від кирило-мефодіївців. «Українські письменники мусять видавати свої твори крадькома в так званих самвидавах, які часто також крадькома дістаються у вільний світ, де їх перевидається. Захальвні поезії Т. Шевченка також перевидавали поза межами царської Росії, тепер це робиться і з “самвидавними” творами українських письменників та творами інших поневолених Москвою народів. І можна б запитатися, чи треба було робити революцію та знищити стільки людей, щоб замість захальвної літератури дістати самвидавну...» [116, с. 79].

В умовах ідеологічного протистояння часів «холодної війни» неможливим був спокійний науковий діалог між обома гілками українського літературознавства. Дискусія неминуче перетворювалася у взаємні звинувачення. Щоправда, Іван Басс, Євген Кирилюк, Василь Микитась та інші радянські літературознавці, які полемізували із «зубром українського буржуазного націоналізму» Л. Луцівим, присилувані були режимом до фальшування істини, тоді як діаспорний дослідник стояв на позиціях наукової етики, відгукуючись на літературні новинки, що виходили по обидва боки залізної завіси. «...Я стараюсь по змозі безсторонньо оцінювати такі твори, маючи в “Свободі” повну свободу слова і думки», – сказав д-р Л. Луців,

виступаючи на панель-дискусії, що її організували 6 квітня 1973 року Літературно-мистецький клуб і Спілка українських журналістів [133, с. 8].

В еміграції Л. Луців був посередником між двома культурами – рідною і англомовною, не полишаючи твердого ґрунту морально-етичних критеріїв. Ще в довоєнній рецензії на книжку «Джеймс Джойс» (1934) Дарії Віконської він погодився з оцінкою «Улісса», яку висловив німецький літературознавець Ернст Роберт Курціус у розвідці «James Joyce und sein Ulysses» (1929), а саме: роман цього англомовного ірландського модерніста засновано на «метафізичному нігілізмі», оскільки висміює сім'ю, дружбу, батьківщину, мораль і віру. Засади християнської моралі визначили підхід Л. Луціва до книжки єпископа Фултона Шина (Fulton J. Sheen) «Мир душі» (Peace of Soul, 1949) та повісті про життя католицького священика «Кардинал» (The Cardinal, 1950) Генрі Мортон Робінсона (Henry Morton Robinson), котру журнал «Time» назвав найкращим виданням 1950 року. З іншого боку, Л. Луців, як і його колеги й сучасники Григорій Костюк, Богдан Кравців, Юрій Лавріненко, Євген Маланюк, Юрій Шевельов [231], популяризував українську літературу в англомовних публікаціях. Він, зокрема, видрукував передмову до збірки Шевченкової лірики «Shevchenko's Thoughts and lyrics» (Джерсі-Сіті; Нью-Йорк, 1961) та вступну статтю до антології українського оповідання «Their Land» (Джерсі-Сіті; Нью-Йорк, 1964). У згаданій вступній статті, котра, фактично, є стислим нарисом історії українського письменства другої половини XIX і першої половини XX століть, український автор заохотив англомовного читача, вдавшись до перефразування відомого вислову великого Гете: «Кажуть, якщо бажаєш пізнати поета, треба відвідати його країну. Однак зворотне твердження також правдиве: поетову країну можна пізнати з його творчості. Таким чином, доклавши зусиль для ознайомлення з творами української літератури, пізнаєш якнайкраще українців та Україну від найдавнішої давнини до теперішньої сучасності» [242, с. 7].

Л. Луців не був лише «чистим» літературним критиком. Як уже зазначалось, він чи не в кожній своїй статті вдавався до ідейної полеміки,

наснажував свої тексти публіцистичним елементом. Критик обстоював ідеали незалежної України і визначав шляхи їх реалізації, тобто він у своїх творах займав послідовну націоналістичну позицію. Чи вдавався Л. Луців до західних теорій і методологій? Ні, вихованець герменевтичної школи С. Смаль-Стоцького тяжів до філологічної, текстологічно скрупульозної методи і національно-екзистенційної моделі інтерпретації [239, с. 195], не захоплюючись структуралістськими новаціями, за що над ним злегка іронізували молодші критики, як-от член Нью-Йоркської групи Марко Царинник [222]. Як літературний критик, котрому довелося працювати в сувору епоху далеко від Батьківщини, він вимагав від авторів поезії дотримуватися громадянського кодексу і стояв на позиції, що модерну гру зі словом та звуком «треба вважати злочином тоді, коли в Україні дійсні творці українського слова сидять в психіатричних божевільнях або в таборах примусової праці» [123, с. 13].

У повоєнні десятиліття на арену діаспорного літературознавства один за одним виходили представники молодших генерацій: Григорій Грабович, Олег Ільницький [77], Юрій Луцький [152], Лариса Онишкевич [1], Марко Павлишин, Леонід Рудницький, Олександра Черненко, Мирослав Шкандрій [233]. Здобувши гуманітарну освіту в університетах Європи та Америки й опанувавши найновіші теорії та методології, вони приклали їх до вивчення українського письменства, значно розвинувши традиції попередників.

Отже, довоєнні праці Л. Луціва, які висвітлювали багатющу рецептивну історію Шевченкової творчості в інших слов'янських літературах і з'ясовували літературне докільля О. Кобилянської, були спрямовані на об'єктивне дослідження місця і функції письменства колонізованої, але нескореної нації у загальноєвропейській мережі міжлітературних взаємин. У другому ж періоді, коли змінилися не тільки обставини особистого життя дослідника, а й ситуація усієї Батьківщини, яка повністю опинилася в лещатах Кремля, зазнала змін і літературна критика Л. Луціва: скристалізувалася її національно-екзистенційна спрямованість і яскраво виявилися публіцистичні тенденції. Більшість критичних текстів емігрант пов'язав із політичним життям України та світу,

відчайдушно апелюючи до правди та справедливості. Насичені іронією й сарказмом, емоційно-забарвленою лексикою і риторичними питаннями, ці тексти доносили вільному світу правдивий стан літератури в Україні.

Усі праці Л. Луціва, що були написані в США, нині є важливим джерелом до вивчення літературного процесу в Україні та в діаспорі. Наприклад, у монографії «Література і життя» дослідник зібрав свої тексти, які були друковані впродовж півстоліття (1925–1975) і є цінним матеріалом для пізнання літературного процесу по обидва боки кордону, оскільки автор стежив за розвитком письменства і в Україні підрадянській. Зокрема, йому не подобалась у підрадянській Україні 1920–1930 років сексуальна «свобода», яку заохочував режим, маючи на меті деморалізувати читачів. Наприкінці свого життя, у вісімдесятисемилітньому віці, випускаючи цю книжку у світ, Л. Луців зізнався, що він мріє, що Україна все-таки стане самостійною «в народів вільних колі». Через більшовицьку присутність в Україні Л. Луців не зміг повернутися на рідну землю, за волю якої він боровся на фронті зі зброєю в руках і пером в Галичині та на поселенні. Автор намагався, як ми уже згадували, писати конструктивну і, за його висловом, «лагідну, без крові» критику, за що часто його самого різко критикували в діаспорній пресі та літературі. Дослідник зазначав, що його «оцінки деколи не вдовольняють авторів, які вважають свої твори за найкращі. Не завжди вдовольняють вони і читачів, які цікавляться ще українською книжкою. Читачі вважають, що деякі мої рецензії залагідні. Читачі хотіли би крові, їм приємно читати, як люди лаються в часописі» [123, с. 480]. Можливо, «лагідна» критика швидше допомогла б усвідомити читачам той чи інший літературний твір, але «лагідним» до радянської офіційної замовної літератури Л. Луців ніколи не був. Він розумів, що Москва лиш чекає на те, щоб зникло у вільному світі українське вільне слово, яке боронить українську правду проти московської брехні – «не сміймо допустити до того, щоб московська комуністична брехня заслонила українську правду» [123, с. 480]. Ці слова залишаються актуальними й донині.

...До кінця своїх днів стійкий духом і невтомний літератор вірив у прийдешню свободу Батьківщини. Видаючи у 87-літньому віці підсумковий збірник «Література і життя», Л. Луців зізнався, що «і досі не закинув цієї думки, що Україна все-таки мусить бути самостійна...» [123, с. 10]. Безумовно, змаганнями свого антеївського духу він наближав українську незалежність.

Висновки до розділу 1

Аналіз історіографії питання вказує на те, що чимало аспектів творчої спадщини Л. Луціва є ще не вивченими і потребують прискіпливої уваги дослідників. Перш за все це стосується проблем еволюції світогляду літературознавця, його стрілецької і наукової біографії, літературознавчої спадщини – шевченкознавчих, шашкевичезнавчих, франкознавчих, стефаникознавчих та інших напрацювань. Внесок дослідника у літературно-критичні рубрики журналу «Літературно-науковий вісник» та американської газети «Свобода» наразі теж системно не проаналізовано.

Джерельна база про Л. Луціва є недостатньо вивченою, аби повністю осягнути та дослідити його творчість. Лиш послідовний і системний історико-літературний аналіз дасть змогу розглянути еволюцію світогляду і літературознавчої манери критика та простежити його вплив на видання, у яких він працював.

Світоглядна парадигма Л. Луціва формувалась на національно-свідомих засадах, тож Січове стрілецтво, до лав якого належав літературознавець, згодом лиш утвердило його патріотичні поривання. Адже згодом, працюючи літературним критиком, він у своїх дослідженнях вивчав національно-визвольну героїку, розвивав ідею державного відродження та акцентував на внеску Січового стрілецтва в історію України. На основі аналізу світоглядної еволюції та головних ідеологічних позицій критика виокремлено два періоди його творчості: материковий та еміграційний, відповідно до яких увиразнювались його концептуальні підходи.

РОЗДІЛ 2

Тарас Шевченко та Іван Франко: два велетні національного письменства в літературознавчому висвітленні Луки Луціва

Наскрізними дослідницькими темами Л. Луціва були дві ключові постаті української літератури – Тарас Шевченко та Іван Франко. Як було зазначено у попередньому розділі, навколо Шевченкової і Франкової спадщини у ХХ столітті ішли безнастанні ідеологічні бої [201], тому Л. Луців повсякчас – і в перший, і в другий період своєї діяльності – висвітлював їх і як науковець-компаративіст, і як публіцист-ідеолог.

2.1. Шевченкознавча компаративістика Луки Луціва 1920–30-х років

Через те що за часів радянського тоталітаризму творчість Л. Луціва була забороненою, шевченкознавчі праці цього дослідника дотепер залишаються маловідомими в материковій Україні. Окремі згадки про дослідження творчості Т. Шевченка в контексті зацікавлень науковця типологічними схожостями та багатосторонніми зв'язками українського письменства зі слов'янськими літературами знаходимо у книжці «Українська література в загальнослов'янському та світовому літературному контексті» [211, с. 153, 280; 211, с. 5684], а також у «Шевченківській енциклопедії» у 6 томах [226, с. 861, 862]. Найгрунтовніше розглянула шевченкознавчі публікації Л. Луціва у «Літературно-науковому віснику» Ірина Яремчук [239]. Однак чимало шевченкознавчих студій, які побачили світ в інших довоєнних виданнях, таких як «Студентський вісник», «Діло», «Нова Україна», ще чекають свого вивчення.

Постать Т. Шевченка завжди була знаковою для Л. Луціва. Ще будучи школярем Дрогобицької гімназії, майбутній дослідник пізнавав духовне обличчя України – геніального Кобзаря, що врешті й стало предметом його студій. Можна також зробити припущення, що у формуванні читацького кругозору та векторів літературного інтересу юного дослідника ключову роль відіграв

Володимир Бірчак – літературний діяч, письменник, громадський активіст, котрий «був педагогічним керівником бурси для гімназійних учнів, які містились при вулиці св. Івана Хрестителя» [59, с. 683]. Саме там проживав, будучи школярем, Л. Луців. Він мав можливість заізнатися з професором В. Бірчаком, тож знайомство й осягнення творчого феномену Кобзаря відбулось саме під впливом бібліотеки доктора і його знань та широкого бачення літературознавчих проблем.

Доля міцно пов'язала Л. Луціва з Т. Шевченком при вступі у зріле життя, коли 28 червня 1914 року він, старшокласник Дрогобицької гімназії, подався до Львова на величавий Шевченківський здвиg спортивних і стрілецьких товариств на честь 100-річчя від дня народження Кобзаря, «щоб бути присутніми на ювілеї найбільшого поета і найславнішого українця новішої нашої історії» [123, с. 472]. Того ж самого дня в боснійському Сараєві було вбито спадкоємця австро-угорського престолу, що стало приводом до Першої світової війни і спонукало патріотично налаштованого дев'ятнадцятирічного юнака знехтувати «матурою» (тобто іспитом на атестат зрілості) й піти до лав Січових стрільців.

По війні вчорашній хорунжий Українських січових стрільців Л. Луців дебютував як шевченкознавець під час своїх студій в Українському вільному та Карловому університетах (Прага), де слухав лекції знаних шевченкознавців Олександра Колесси та Степана Смаль-Стоцького, а під керівництвом відомого чеського літературознавця д-ра Яна Махала працював над дисертацією «Тарас Шевченко у слов'янських літературах», захистивши яку, у червні 1926 року здобув науковий ступінь доктора філософії.

Ця дисертація слугувала у міжвоєнному двадцятилітті джерелом низки наукових публікацій з царини шевченкознавства та славістики, які створили молодому літературознавцеві реноме оригінального і яскравого виразника модерної наукової думки. Однак звеличити Тараса Шевченка філігранним аналізом та дослідженням його творчості на теренах підрадянської України Л. Луціву не вдалося. Українське шевченкознавство перебувало під невсипущим оком тоталітарного режиму, котрий, як відомо, будь-які паростки вільного слова

придушував і знищував національну інтелігенцію. Тому у Великій Україні дослідники Т. Шевченка змушені були займати нейтральну позицію або публікувати матеріали, просіяні крізь сито цензури. Із цих причин тогочасне шевченкознавство було бідне на здобутки як кількісні, так і якісні.

Шевченкіану Л. Луціва, тісно пов'язану з особистою долею літературознавця, доцільно поділити на два етапи: довоєнний і повоєнний. На першому етапі сформувався компаративний підхід до вивчення спадщини національного генія, а на другому – літературознавець звернувся до публіцистичного її захисту від ідеологічних спотворень.

Перший період творчості Л. Луціва охоплює міжвоєнне двадцятиліття, коли в радянській Україні закипіла ідеологічна війна й розпочалися репресії над національною культурою та фальсифікації Шевченкової спадщини. Підневільне шевченкознавство у трагічних 1930-х роках вимушено перейшло на рейки комуністичної пропаганди, порівняльні студії було цілковито згорнуто, окрім одностороннього напрямку українсько-російських зв'язків, та й ті по-підлабузницьки висвітлювалися у стилі найгірших колоніальних традицій як «благотворний вплив великої російської літератури».

У зазначений період міжвоєнного двадцятиліття у царині шевченкознавства працювали Степан Смаль-Стоцький [201], Павло Зайцев [64], Леонід Білецький [8], Сергій Єфремов [61] та інші. Зіставляючи наукову методологію цих шевченкознавців, варто наголосити на різноплановості їхніх праць. Скажімо, С. Смаль-Стоцький досліджував творчість Т. Шевченка у герменевтичному аспекті. П. Зайцев займався біографічним напрямом дослідження спадщини Кобзаря. Про Л. Білецького варто говорити як про шевченкознавця, для якого притаманний синтез, адже його праці про видатного генія українського слова – це і рецензії, і біографічні нариси, статті, а також упорядкування творів. С. Єфремов, окрім студій про життєвий шлях і поетичний доробок Т. Шевченка, займався ще й виданням праць митця.

Л. Луців, на відміну від усіх цих літературознавців, був послідовним компаративістом, який досліджував вплив українського поета на слов'янських

авторів, а це було вкрай важливо для України, національній культурі якої тоталітарний режим створював репутацію залежної, вторинної та меншовартісної.

Саме в цей трагічний для українського народу час дослідник розпочав публікацію у науковій і популярній пресі низки компаративістичних студій, у яких окреслив постать українського генія на тлі чеського, словацького, білоруського, польського і хорватського письменства.

У цих працях передусім впадає в око цілеспрямоване розширення слов'янського контексту. У славістичній дослідницькій парадигмі Л. Луців розглядає творчість Т. Шевченка у зіставленні зі слов'янськими авторами. І тут, безумовно, молодий дослідник ішов слідами своїх учителів: Яна Махала – чеського історика літератури, котрому належать праці про народну словесність, Степана Смаль-Стоцького із притаманним йому герменевтичним підходом до Шевченкової поезії й, особливо, Олександра Колесси, котрий формував у свого студента компаративістичні зацікавлення. Серед попередників і сучасників Л. Луціва, які розглядали творчість Т. Шевченка у зв'язку зі слов'янськими літературами, були І. Франко, І. Брик, В. Щурат, П. Зайцев, Є. Маланюк. Зрештою, актуалізація українського письменства у слов'янському і загальноєвропейському контексті належала до основних завдань «Празької поетичної школи», яка виконувала не лише поетичну, а й культурну місію міжнародного спілкування. Тож Л. Луців рухався в широкому фарватері шевченкознавчої компаративістики.

Одна з перших його статей «Шевченко в полеміці “Narodni-x List-iv”» видана в газеті «Діло» за 1925 рік. У ній дослідник розглядає український лейтмотив дискусії в чеській пресі 1863–1864 років з приводу тогочасного Січневого повстання поляків проти Російської імперії. У тодішній чеській пресі залунали голоси проти польських зазіхань на українські землі під приводом здобуття національної незалежності і відновлення польської державності. Йшлося про утиски українців, трактування їхньої мови, як, мовляв, зіпсованого польського діалекту. Щодо української справи у цій дискусії було висловлено

переконання, що «найкраще рішиться вона самими українцями, самим народом» [148, с. 4]. Оскільки одним із аргументів у тих суперечках став феномен Т. Шевченка, Л. Луців висловив сподівання, що дискусія «причинилася до популярності і поширила інтерес чеської читаючої публіки до нашого генія» [148, с. 4].

Наступна праця «Тарас Шевченко та чехи й словаки» була опублікована в 1926 році у празькому часописі «Нова Україна». У ній Л. Луців висвітлив постать Кобзаря крізь призму його зв'язків із чеськими та словацькими культурними діячами, їхніми ідеями слов'янського відродження. Молодий дослідник особливо наголосив на проблемах культурно-історичної рецепції: де, ким, за яких обставин і в котрому році вперше було згадано ім'я Т. Шевченка? Які саме тексти і скільки разів були перекладені? Автор підкреслив захоплення Кобзаря чеським національним відродженням, яке можна спостерігати в поемі «Іван Гус». Твір про чеського мученика був написаний у момент, коли Шевченків талант сягнув високого рівня, а з-під його пера вийшли ідейно і формально потужні тексти. Л. Луців акцентує увагу на тому, що поет, поглиблено вивчаючи свій предмет, колекціонував культурно-історичну інформацію про Чехію. Автор статті процитував Олександра Чужбинського, який згадував: «Шевченко мені говорив, що перечитав усі джерела про Гуситів і про їхню добу, які тільки міг роздобути; щоб не наробити похибок національних, не оставив в спокою ані одного чеха, котрий був у Києві або околиці, випитуючись у кожного про топографічні і етнографічні дрібниці» [145, с. 104].

У цій розвідці дослідник змалював тогочасний стан слов'янських літератур, які прагнули подолати політичні кордони і пожадливо знайомилися з сусідами, гостро відчуючи брак джерел, «з яких чужинець міг би повчитись достовірно про Україну. Тому-то часто у чеських часописах були невірні, а то й дивовижні погляди про українське питання» [145, с. 105]. З'ясовує український дослідник той довгий шлях, яким ішов до чеського читача Шевченко, – довгий, бо утруднювали його імперські перешкоди: арешт непокірного поета, замовчування його імені у пресі, заборона друкувати його твори. Л. Луців

звертає увагу на те, що перша згадка про українського поета чеською мовою була російського походження. Перші статті про Т. Шевченка з'явилися в чеській пресі в останні прижиттєві роки українського поета і належали Вацлавові Дундеру та Йозефові Первольфу. У 1860-х роках ширшому зацікавленню шевченківською тематикою сприяли галицькі українці. З кінця 1850-х років розпочинається історія чеських перекладів Шевченкової поезії: спершу деякі з них робилися з російських перекладів, інші мали досить вільний характер, у них нерідко траплялися мовні та інші неточності.

Л. Луців стисло характеризує шевченкознавчі досягнення чеських літераторів, котрі знайомили співвітчизників з постаттю і творчістю Кобзаря, сумлінно подаючи бібліографію та статистику їхніх публікацій. Зокрема, український дослідник згадує про Цнібора Гальцелету, Яна Гудеца, Алойса Дурдіка, Рудольфа Покорного й інших авторів, котрі тлумачили Т. Шевченка чеською. Робить акцент Л. Луців і на постаті Франтішека Халупки, котрий половину своєї книжки заповнив перекладами із творів Кобзаря (16 текстів).

З особливою увагою Л. Луців підходить до особи Ружени Єсенської, оскільки вона інтерпретувала чи не найбільше творів чеською мовою, видала один том перекладів Шевченкових творів і мала намір видати другий. Перед Л. Луцевим до теми чеської шевченкіани Р. Єсенської звертався І. Франко в рецензії на чеські переклади творів українського Кобзаря [217, с. 492–544]. Цю рецензію вперше було надруковано значно пізніше, у 1958 році, в часописі «Дукля», що виходив у Словаччині. Можемо спостерігати певні збіги та розбіжності в оцінках, які дали перекладам Р. Єсенської І. Франко та Л. Луців. І. Франко робить деталізовану характеристику шевченкознавчої діяльності чеської перекладачки, яка своє дослідження розпочинає біографією Кобзаря, а також зосереджує увагу на недостатньому висвітленні життєвого шляху Т. Шевченка та певних хибах авторки. Водночас, бездоганно володіючи чеською мовою, Каменяр робить акцент на дослідженні перекладів Р. Єсенської, детально вивчає текст та вносить у нього певні корективи, згідно із власним баченням. Натомість Л. Луців навів вичерпний перелік творів, перекладених Р. Єсенською,

зауважив деякі недопрацювання дослідниці у цій сфері, однак його характеристика порівняно із Франковою є менш заглибленою та дещо поверховою. Л. Луців йменує чеську дослідницю «конгеніальною» [145, с. 117], вказуючи на те, що літераторка пильно вивчила всі попередні чеські переклади Т. Шевченка і спромоглася дати чудові інтерпретації. Дослідник спостерігає, що, окрім перекладів творів Т. Шевченка чеською, авторка вдалась також до інтерпретацій віршів І. Франка, Лесі Українки та Б. Лепкого.

З історико-рецептивної студії Л. Луціва дізнаємось, що про Т. Шевченка словаки довідалися пізніше, ніж чехи, оскільки мадярський режим не допускав нічого українського, намагаючись ізолювати закарпатських українців від материка їхньої національної культури. Словацьку рецепцію Шевченка розпочав у 1890-х роках поет і перекладач Ізідор Жяк (Сомоліцький), а продовжив на початку ХХ століття представник молодшої генерації Юрай Славік (Нересніцький). Л. Луців подає статистику перекладів: «всього перекладених 36 поезій Шевченкових чотирнадцятьма авторами чеськими друкувалися загально 76 разів; словацькою мовою перекладено тільки дві поезії; одна з них друкувалася двічі в перекладі двох авторів. Більших студій про Шевченкову творчість появилось три, які в цілості освітлювали велику постать українського поета» [145, с. 117].

Така пильна, надзвичайно скрупульозна дослідницька праця дала Л. Луціву змогу панорамно окреслити плідний процес історико-літературної рецепції творчості Кобзаря у чеському і словацькому культурному середовищі.

Наступну свою розвідку «Янка Купала і Т. Шевченко», опубліковану на сторінках «Літературно-наукового вісника» у 1926 році, дослідник розпочав із з'ясування культурно-історичного становища білоруської літератури, котра стала частково вільною лише після 1905 року. Відтак критик здійснив за сучасними мірками типологічний аналіз життя і творчості українського і білоруського поетів як речників національно-культурного відродження двох слов'янських народів. Він різноаспектно обмірковує «відношення білоруського автора “Huślara” до українського “Кобзаря”» [151, с. 223], погоджується з

І. Свенціцьким, що «білоруський поет мав багато спільного з життям українського генія» [151, с. 224]. Схожість у біографічних моментах з життя українського і білоруського письменників Л. Луців пояснює подібними суспільно-історичними обставинами і стверджує, що культурні місії Т. Шевченка і Янки Купали були тотожними, оскільки білоруський народ переживав своє культурне відродження на початку ХХ століття, як і український у добу романтизму.

Л. Луців проводить низку паралелей між творчістю Т. Шевченка і білоруського поета. Зіставляючи ліричні поезії і поеми обох митців, літературознавець ретельно відзначав кожен строфу білоруського автора, що «і формою, і змістом» нагадує Шевченкові твори. Чимало спостережень українського компаративіста виглядають переконливо, як у випадку зі строфами у циклі «Да сваіх думак», які критик назвав «майже переспівом-перекладом» із відомої програмної Шевченкової поезії «Думи мої...». Звісно, були й дискусійні твердження, однак рецензент вільнюської газети «Сялянская Ніва», котрий сховався за криптонімом «Я», фактично заперечив залежність Янки Купали від українського попередника, визнавши сліди явних генетичних зв'язків лише в поемі «Бандароўна» [235, с. 3].

Відповідаючи білоруському рецензентові, Л. Луців висловив міркування ширшого концепційного плану. За його спостереженнями, нерідко суспільна думка вважає принизливим факт чужоземного впливу на видатного національного митця. Тому супротивники «впливології» виступають проти виявлення в оригінальному тексті слідів залежності, переконуючи, що це не спричиняється до глибшого розуміння творчості: «мистецька насолода читача, кажуть вони, цього зовсім не потребує знати». Л. Луців уточнює: «це правда, але тільки тоді, коли читач не з н а є сам наслідуваного твору. В протилежному разі кожний читач стає “впливологом” і на цій основі оцінює твір. Тому-то, гадаємо, зовсім небайдужою є ця сторінка літературної творчості і для літературних критиків, і для істориків письменства» [124].

У статті «Леонард Совінський і Тарас Шевченко», надрукованій у газеті «Діло» за 1927 рік, Л. Луців репрезентує активного польського письменника-демократа, постать якого й досі залишається маловідомою українському читачеві, в той час, як це був «перший із поляків, що писав про Шевченка не принагідно, але присвятив авторові “Кобзаря” окрему студію» [122]. Дослідження польського літератора з’явилося друком у 1861 році під назвою «Тарас Шевченко». Зацікавлення Кобзарем виникло у Л. Совінського, як стверджує Л. Луців, насамперед тому, що «Шевченко був тоді узмисловленням усього українського народу» [122] і що він «є з душі і тіла, з пісні і життя найвірнішим сином народу» [122], хоч на той час цього ще достатньою мірою не оцінили навіть на Батьківщині Кобзаря. Власне, така світоглядно-політична позиція зблизила двох уродженців української землі (відомо, що Леонард Совінський народився на Житомирщині в сім’ї польського публіциста). Даючи високу оцінку творчості Т. Шевченка, Л. Совінський передусім виокремлює свідому громадянську позицію Тараса Григоровича, його симпатію до селян, зневагу до будь-якого насильства. «Фаталізм і добру віру, без яких важко було би зрозуміти українського поета» [122], польський дослідник виділив як основні якості, через які можна заглибитись у душу й досягнути силу поезії автора, твори якого перекладав.

Характеризуючи праці Л. Совінського, Л. Луців бере до уваги естетичне уподобання польського митця, його виняткову увагу до майстерності змалювання сільського життя у Шевченкових баладах «Тополя», «Причинна» і поемі «Катерина». Окрім цих творів, дослідник акцентує увагу на історичних поемах – «історичних душах», як окреслив їх Л. Совінський: «Іван Підкова», «Тарасова ніч» та «Гайдамаки». Незважаючи на спроби перекладу Л. Совінським згаданих творів, Л. Луців критикує польського літератора за його необ’єктивне трактування «Тарасової ночі». Особливу увагу критик звернув на переклад поеми «Гайдамаки» і зробив зауваження, що польський автор закинув їй історичну недостовірність. Окрім Л. Совінського, Л. Луців перелічує прізвища й інших польських критиків за неглибоке сприйняття й упереджене осуджування

Кобзаревих «Гайдамаків» – твору, в якому із трагедії кривавих міжнаціональних непорозумінь автор виносить вистраждану ідею братання слов'янських народів.

Попри згадані недоліки, Л. Луців відзначив ґрунтовне опрацювання критиком Шевченкового поемарію і вважав, що «переклади Совінського із Шевченка належить зачислити до кращих польських перекладів із “Кобзаря”» [122]. Для підтвердження цього автор звертає увагу на бездоганне розуміння Л. Совінським української мови, неперевершену його інтерпретацію Шевченкових текстів польською мовою, тонке відчуття ритміки та форми. Загалом критик високо оцінив працю Л. Совінського як таку, що «мала свою вагу для поширення знайомства з творами нашого поета серед польської суспільности» [122].

Знаменною є методологічна еволюція Л. Луціва в міжвоєнне двадцятиліття. У 1930-х роках він як компаративіст поступово перейшов від спрощеної «впливології» до вивчення історії літературної рецепції, що дало змогу подолати протиріччя між генетичною і типологічною методологіями і поєднати їх, простежуючи, як у тій чи іншій слов'янській літературі виникало і розвивалося зацікавлення шевченківською тематикою в царині літературної творчості, перекладу, критики. Не оминаючи питання впливів, Л. Луців наполягав, що до уваги треба брати й інші, типологічні, аспекти. Приміром, у статті «Август Харамбашич і Тарас Шевченко» дослідник підкреслив, що і в А. Харамбашича, і у Т. Шевченка подібними є трагічні герої-одинаки та бунтарі, ліро-епічна поемна композиція, численні звернення до персонажів і читача, часові пропуски у фабулі, однак, за словами Л. Луціва, «...ці схожості не можуть бути доказом впливу Шевченка на Харамбашича, бо ці спільні риси – це знамена популярного романтичного жанру “байронівської” поеми» [109, с. 163], а цей жанр, як відомо, «став спільним добром усіх романтиків» [109, с. 162]. Водночас Л. Луців застеріг: «не треба забувати, що Харамбашич писав свої поеми майже рівнобіжно з працею над українськими перекладами, і не могло це не полишити свого сліду в його творчості. Праця над перекладами – це умова докладно перестудіювати перекладуваний твір. Довге та інтимне пробування

Харамбашича в гостях у Шевченкової музи дало змогу хорватському поетові засвоїти собі риси Шевченкової поезії» [109, с. 163]. Не лише другорядні, а й великі митці «запліднюють свою уяву скарбами поетів», попередників і сучасників: «У їх творчості їм помагає читацька пам'ять та здатність скомбінувати різні чужі мотиви» [109, с. 163]. І далі критик простежує спільне й відмінне в поемах «Guslar» та «Наймичка» й інших творах А. Харамбашича й Т. Шевченка на рівні тематики, сюжетобудови, персонажів, окремих мотивів і провідних ідей, намагаючись розрізнити вплив і типологічну близькість.

Згаданими порівняльними розвідками довоєнного часу Л. Луців приєднав свій голос до таких знаних шевченкознавців, як Олександр Колесса, Богдан Лепкий, Степан Смаль-Стоцький, Василь Щурат. Свідченням визнання заслуг науковця стало запрошення його до участі у III Міжнародному з'їзді славістів у Варшаві 1934 року та републікація його шевченкознавчих студій у «Повному виданні творів Тараса Шевченка» (Львів; Варшава, 1934–1939), два томи якого, 14-й та 15-й, присвячені перекладам. У них представлено зразки перекладів двадцятьма двома мовами світу, подано відомості про переклади ще вісьмома мовами, перед якими вміщено оглядові праці літературознавців та публіцистів як іноземних (Альфред Єнсен, Пенчо Славейков, Адольф Стендер-Петерсен, Михайл Арнаудов, Франтішек Тихий, Олександр Бонкало), так і українських (Богдан Лепкий, Павло Зайцев, Роман Смаль-Стоцький, Лука Луців) [168, с. 46].

Три статті Л. Луціва – «Шевченко в білоруській мові», «Сербо-хорватські переклади Шевченка», «Шевченко в словінській мові» – було поміщено у 15-ому томі «Повного видання творів Т. Шевченка» (Варшава, 1936).

Отож, у перший період творчості Л. Луціва відзначмо його як вправного компаративіста, чиї студії над творчістю Т. Шевченка стали доволі репрезентативними і посіли своє місце у безмірі літературознавчої шевченкіани, хоч і не отримали належного поцінування з боку критиків та дослідників. Л. Луціву вдалося показати загальнослов'янське значення спадщини Т. Шевченка, а компаративістична концепція, вибудована ним, розвіювала

імперський ідеологічний стереотип про українську літературу як залежну від російської літератури, а тому вторинну та меншовартісну.

2.2. На захист Шевченкового слова: повоєнні публікації літературознавця

Хоч повоєнне шевченкознавство від Юрія Шевельова та Євгена Кирилюка до Григорія Грабовича та Івана Дзюби зробило великий поступ, проте досі зберігає значну вартість для сучасної науки компаративне шевченкознавство Л. Луціва.

На сьогодні про здобутки шевченкознавства у діаспорі написані розвідки Миколи Ільницького «Еміграційне шевченкознавство» [73] та Оксани Супронюк «Еміграційне шевченкознавство ХХ ст.» [204]. Однак про Л. Луціва у дослідженнях цих авторів немає жодних згадок.

Про Л. Луціва-шевиченкознавця є чимало посилань у працях його колеги зі «Свободи» Б. Кравціва. Це такі статті, наприклад, як «Остракізм у шевченкознавчій бібліографії» [97], «Шевченко і його творчість» [97] та інші. Покликання на Л. Луціва бачимо й у студії Сергія Білоконя «Репресовані шевченкознавці»[11].

Повоєнне шевченкознавство Л. Луціва мало не так науковий, як публіцистичний, експресивний характер, оскільки його метою було розвіяти ідеологічні вигадки радянської номенклатури. Водночас, добре володіючи словом, Л. Луців на американському континенті намагався обстоювати загальнолюдські принципи у творах Кобзаря.

В умовах колоніального гніту та жорстокої диктатури ідеологічні шори було накинуто на таких шевченкознавців, як Євген Кирилюк, Дмитро Косарик, Ніна Крутікова, Іван Назаренко, Іван Пільгук. Моделлю їхньої інтерпретації стало зображення тенденційно спотвореного портрета письменника; вони, за словами Л. Луціва, «подають образ Шевченка у фальшивому висвітленні, викривлюють його творчість, світогляд, намагаються зробити Шевченка

виразником сучасної ідеології большевиків. Найбільше уваги в цих доповідях приділяють вигаданим “впливам” російської літератури на Шевченка або ж неіснуючим впливам Белінського, Чернишевського та інших так званих російських революційних демократів» [65, с. 323–324].

Таке ставлення до української літератури сприяло появі антиканону, який руйнував принципи національної ідентичності та етнічної самобутності літератури. Олена Галета у монографії «Від антології до онтології», використовуючи термін «культурна пам'ять» на означення механізму збереження літератури як архіву з усіма матеріалами без урахування їхніх естетичних вартостей, зауважує, що саме «канон становить осердя культурної пам'яті і забезпечує не лише її єдність, а й спільний ціннісний ґрунт» [26, с. 155]. Однак у часи колоніального гніту «радянське літературознавство вибудувало жорстокий канон, у якому універсальним інваріантом літератури постала російська, тоді як інші національні літератури розглядаються виключно як часткові й вторинні» [26, с. 214]. Із намагання виокремити та репрезентувати українську літературу не як вторинну діаспорні дослідники Леонід Білецький [9], Богдан Кравців, Л. Луців, Євген Маланюк, Петро Одарченко [167], Юрій Шевельов ставали на прю із зазначеним радянським літературним псевдоканоном.

Є. Маланюк був палким публіцистом та есеїстом, Ю. Шевельов затятим полемістом та критиком із яскравими іронічними штрихами, а Л. Луців вирізнявся менш філософічною манерою, однак, як і зазначені колеги, відвойовував правдиве місце Т. Шевченка на теренах української культури.

З-під пера дослідника в період з 1959 до 1973 рр. у газеті «Свобода» та «Альманасі Українського Народного Союзу» виходять потужні статті публіцистичного та наукового характеру, які репрезентують модерний погляд на постать Т. Шевченка: «Шевченко очима сучасників», «Перед 100-річчям з дня смерті Т. Шевченка», «Бо москалі – чужі люди, сміються над нами», «Тарас Шевченко», «Тарас Шевченко в інтерпретаціях академіка С. Смаль-Стоцького», «Шевченко в світі», «В обороні Т. Шевченка», «Перед Шевченківським роком»,

«Незмінний Шевченко», «Шевченкознавство в сучасній Україні», «Ідейна боротьба навколо спадщини Шевченка». На особливу увагу заслуговує монографія «Тарас Шевченко – співець української слави і волі».

У першій статті, виданій у США 1959 року, «Шевченко очима сучасників» віртуозний маестро полемічного жанру Л. Луців комплексно аналізує працю «Спогади про Шевченка» (1958), упорядником якої був Анатолій Костенко. Зокрема, діаспорний літературознавець зазначає, що у книжці мемуарів про Кобзаря є згадки культурних діячів (письменників, художників, науковців, артистів) та інших верств населення (чиновників, офіцерів, рядових солдатів, ремісників та селян). Автор «наводить і писання особистих ворогів Шевченка, а не тільки його прихильників» [149, с. 3], що створює баланс у відборі матеріалу. Однак, незважаючи на це, досвідчений публіцист Л. Луців вбачає не об'єктивний, а радше замовний добір спогадів, що в результаті зображає Т. Шевченка апологетом комуністичної доктрини про класову боротьбу, хоча відомо, що і серед зубожілих, і серед заможних у Т. Шевченка були друзі, і матеріальні статки були далеко не визначальним фактором впливу на товариські відносини між письменником та його комунікантами. Провідною ниткою подальших фальшувань Кобзаря А. Костенком, як зазначає Л. Луців, були, наприклад, тенденційно перекручені тези щодо ставлення В. Белінського до Т. Шевченка. Російський критик насправді йменував Кобзаря «вульгарним віршоробом» [7, с. 92], та й узагалі «тодішні російські шовіністичні прогресисти зайняли імперіялістичне становище до української літератури, яка в особі Шевченка ступала на рішучий і ясний шлях за самостійність» [149, с. 3]. Викриває дослідник інші ідеологічні підтексти та прикрі фактичні неточності. Незважаючи на опубліковані у збірнику згадки понад сімдесяти авторів, «упорядник друкує те, чого йому треба для підтримки своїх політичних тез, а не звертає уваги на те, що показало б дійсно те, як дивилися на автора “Кобзаря” його сучасники» [149, с. 3].

У США Л. Луців був географічно ізольованим від України, однак духовно залежним від неї, таким чином перебуваючи у двосвітті, на перетині

американської (вільної) та української (заполітизованої) культур. Гадаємо, що саме вигнання та можливість вільно писати (хоч і на підвалинах «чужої» літературної традиції) для нього стали тією рушійною силою, яка спонукала пропагувати Шевченкову традицію та життєствердну ідеологію націоналізму, кардинально відмінну від антидемократичних постулатів московської тиранії.

Тому пильну увагу дослідника привертали проблеми шевченкознавства та заходи, приурочені річницям від дня смерті Т. Шевченка. У замітках, написаних з нагоди цих подій, Л. Луців звеличує роль митця, якого «Боже Провидіння призначило бути пробудником свого народу і провідником у його боротьбі за волю» [150, с. 8]. Риторика дослідника у статтях зазначеного періоду опромінена різкою зневагою до поневолювачів рідної нації. Перебуваючи у Сполучених Штатах Америки, український критик дозволяє собі незалежні аналітичні міркування щодо стану української літератури на ідеологічно закутій та комуністично заполітизованій Батьківщині і, зрештою, зауважує, що в «Україні багато пишуть про Шевченка, але немає ані однієї праці, в якій не було б перекручень тієї правди, що її оспівував Шевченко. Шевченкознавці під московським режимом мусять писати, що автор «Кобзаря» у своїй поемі «Великий льох» хвалив Богдана Хмельницького за Переяславський договір, хоч кожний читач цього твору ствердить зовсім протилежне» [131, с. 2]. Врешті, літературознавець закликає: «знову прочитати твори найбільшого українця нової доби, бо тільки тоді зможемо ми усвідомити, що його майже релігійний культ в нашому народі є дійсно оправданий» [131, с. 2]. Л. Луців вважає публікацію у чиказькому видавництві Миколи Денисюка «Повне видання творів Тараса Шевченка у XIV томах» важливим фактором у царині шевченкознавства. Тут зібрано Кобзареві твори та пояснення до них, його листи та поодинокі статті про нього Василя Ващенка, Миколи Глобенка, Пантелеймона Куліша, Тодося Осьмачки, Євгена-Юлія Пеленського та ін.

Формуючи власну наукову парадигму шевченкіани, Л. Луців добре орієнтувався в ідеологічних схемах тодішньої радянської науки. Власне, через перечитування спадщини Т. Шевченка та скрупульозний аналіз він заакцентував

на фальшивій її інтерпретації у критичних працях комуністичних літературознавців та намагався подати власну об'єктивну концепцію бачення ролі Т. Шевченка. У статті «Перед Шевченківським роком» Л. Луців заперечив спримітизовані радянською партійною доктриною погляди на Кобзаря як на зятятого безбожника та атеїста. На підтвердження його духовних засад дослідник подав цитати із «Давидових псалмів» та інших наслідувань Святого Письма у «Кобзарі», зокрема із «Неофітів»:

Молітесь Богові одному,
Молітесь правді на землі,
А більше на землі нікому
Не поклоніться! [131, с. 2].

Тут, як і в більшості Шевченкових текстів, можна чітко простежити християнську позицію та переконання автора, які аж ніяк не можна назвати атеїстичними. Торкаючись питання релігійної належності Кобзаря, Ігор Набитович розвинув думку, що «в основі Шевченкового світобачення лежить християнський світогляд, але він розуміє, що Російська православна церква виступає в Україні одним із могутніх засобів брутальної русифікації, національної нівеляції українців, а одночасно, є й дієвим і важливим інструментарієм соціального гноблення» [162, с. 435]. Тож Л. Луців спростував украй спотворену цензурою характеристику Шевченкового світогляду і закликав перечитувати його та тверезо мислити над строфами, а не ступати слідами брехливої московської крамоли.

Вагомим фактором ідеологічної пропаганди було постійне навмисне перекручування патріотичних позицій як у літературі, так і в житті. За спостереженням Л. Луціва, науковці-комуністи замовчують «Інтерпретації» С. Смаль-Стоцького, «наводячи тільки деякі місця, і то не суттєві, але головних думок із них не подають, бо Москва дозволяє тільки такого Шевченка, який служив би її імперіялістичній і шовіністичній політиці, хоч український поет гостро виступав проти московського “визволювання”» [131, с. 2]. Очевидно, що замовчування «Інтерпретацій» було спричинене тим, що С. Смаль-Стоцький,

розтлумачуючи поему «Великий льох» у площині боротьби із фальсифікаторами (вони поему навмисно обминали), змушував читачів задуматись над ставленням Т. Шевченка до Переяславських угод. А це ставлення, на його погляд, очевидне, промовисте і діаметрально протилежне радянській історіографії: «Гріх Богданової України, за який тяжко карається й за який у рай її не пускають, був той, що вона віддалася Москві, прийняла з резигнацією присягу Москві, чим отруїла все живе в Україні» [131, с. 2]. Л. Луців у своїй публікації також звернув увагу на статтю академіка Сергія Єфремова «Спадщина Кобзаря Дармограя», надруковану у журналі «Україна» 1926 року. Статтю, яка висвітлювала прозові твори Т. Шевченка і з ідеологічних причин була приречена на забуття на Батьківщині автора. Як засвідчив критик, «цієї праці не згадують в Україні, бо її автор згинув, засуджений у зв'язку з процесом Спілки Визволення України» [131, с. 2].

Спростовуючи сфальшовані епізоди з життя Т. Шевченка, його літературного доробку та текстологічних студій над творчістю, Л. Луців заперечив той образ Кобзаря, який сформували йому на поневоленій Батьківщині. І перед 100-річчям від дня смерті поета дослідник висловив співчуття співгромадянам у поневоленій Вітчизні і застерігав, що тільки «мала частина українського народу, та, що живе в країнах вільного світу, зможе говорити правду про творчість Т. Шевченка. Український нарід на рідних землях, що поневіряється під московсько-комуністичною окупацією, мусітиме вшановувати свого національного поета так, як цього бажатиме поневолювач України, який фальшує історію України, виступаючи як “оборонець” та “старший брат” нашого народу, хоч в дійсності продовжує робити те, що сто років тому робили російські царі з своїми посіпаками» [130, с. 27]. Зрештою, незважаючи на прикру соцреалістичну дійсність в Україні, науковець засвідчив, що «українці у вільному світі достойно вшанують 100-річчя смерті Шевченка. Наукові наші установи та провідні українські кола у вільних країнах, напевно, подбають про те, щоб українські громади могли поглибити знання Шевченкової творчості і щоб правдиво поінформувати чужинний світ про боротьбу

українського поета проти московської деспотії, яка тепер загрожує вже не тільки Україні, але в формі міжнародного комунізму хоче, як колись московський цар, “весь світ полонити”, та своєю фальшивою пропагандою “других просвітити” й затягнути їх в те ярмо, яке закрите перед людськими очима залізною заслоною» [130, с. 30].

У 1961 році на сторінках «Календаря Українського Народного Союзу» вийшла стаття Л. Луціва «Бо москалі – чужі люди, сміються над нами». За жанровим спрямуванням це проблемна студія, якій притаманна виразна світоглядна спрямованість. Основним завданням, яке поставив перед собою дослідник, було окреслити параметри ставлення Т. Шевченка до «москалів та Московщини» [111, с. 35].

Зосередившись на об'єктивних фактах, Л. Луців із властивою йому правдомовною манерою відкинув тези таких дослідників, як Олександр Білецький, Михайло Пивоваров, про те, що російська мова була другою рідною для Кобзаря мовою. Перебуваючи в екзилі, позбавлений національного і культурного довілля, дослідник єдиним бастионом боротьби обрав мову. І цим він користувався на повну потужність. Українська мова в зіставленні із російською (насилюючи насадженою органами комуністичної влади) перебувала у стагнації. Проблема мови була однією із ключових у його літературно-критичній системі координат.

У своїй праці дослідник інспірує читача до міркування про те, що концепція мови у творчій парадигмі Т. Шевченка мала виразний національно-патріотичний первень, тому навіть вторинну роль у творчому бутті Кобзаря не варто відводити російській мові. На противагу безпідставним тезам радянських дослідників науковець підкреслював, що, перебуваючи в Петербурзі, Т. Шевченко відчував себе, як у «чужому краю». Наглядним прикладом цього слугує уривок із поеми «Катерина»:

Кохайтеся, чорнобриві,
Та не з москалями,
Бо москалі – чужі люде,

Роблять лихо з вами,
Москаль любить жартуючи,
Жартуючи кине;
Піде в свою Московщину,
А дівчина гине [111, с. 35, с. 36].

А щоб не було неточностей та неаргументованих тверджень щодо творів Т. Шевченка, написаних російською мовою, то Л. Луців подає тезу П. Зайцева (з якою й сам погоджується) про те, що «Шевченко, написавши дві поеми російською мовою, “пішов за голосом амбіцій», щоб “москалі не казали, що я їх языка не знаю”» [111, с. 35, с. 38].

Дослідник також акцентував увагу читачів на Шевченковому зіставленні двох протилежних за характером націй – української та російської. Його обурює зухвале додумування та необґрунтоване потрактування авторами «Історії української літератури» слів «москаль» і «Московщина», що її вони тлумачили лише як означення «царського солдата» і «царської Росії» (як це інтерпретував Т. Шевченко), а не наіменували москалями уродженців Москви. Як зазначив згодом Л. Луців, «Т. Шевченко в “Катерині” послуговувався терміном “москаль” і “Московщина” на окреслення якраз того, що автори згаданої «Історії української літератури» називають “російський” і “Росія”» [111, с. 35, с. 37].

Наводить дослідник і перелік творів, у яких Кобзар вживає терміни «москаль» і «Московщина» в аналогічному значенні: «Великий льох», «Чигрине, Чигрине», «Розрита могила», «Сон» («У всякого своя доля»), «Сліпий», «Кавказ» та багато інших праць.

Крім зазначених проблем, Л. Луців інтерпретував образи Богдана Хмельницького та Івана Мазепи, концептуально осмислені в численних творах Т. Шевченка. Критик вміло змалював соціально-політичні портрети українських гетьманів крізь призму Шевченкового розуміння, наголосив на ставленні Кобзаря до цих діячів, зіставляючи обидві постаті у розбіжності їхніх політичних переконань та помилок щодо окупанта – царської Росії. Численними фрагментами із текстів Л. Луців засвідчив приязнь Кобзаря до І. Мазепи, а

твердженням, що «великий український поет Шевченко, краще як деякі історики, знав, що все лихо України – в нещасливому договорі гетьмана Б. Хмельницького з Московщиною» [111, с. 38], підкреслює хибний крок – підписання Переяславської угоди верховним українським діячем.

Соціальний та національний пафос, присутній у творчості Л. Луціва, дає змогу відчувати його щирість та натхненність замислом ідеологічного змагу із радянськими дослідниками творчості Т. Шевченка.

Як уже наголошувалось, чільне місце приділяє науковець характеристиці Т. Шевченка як очевидного антагоніста царської імперії, яка всіляко намагалась зобразити Кобзаря у викривленому світлі і представити його буцімто прибічником «возз'єднання» двох «братніх» народів – українського та московського. Тому, звертаючись до постатей Петра I та Миколи I, Л. Луців підкреслює свідомий ідейний патріотизм Кобзаря та негативне ставлення до розпинателів України. Із ним погоджується Ю. Бойко, який вважає, що «як колишній кріпак, Шевченко міг глибше, ніж наші діячі-поміщики, усвідомити всю глибину того нещастя, яку принесло Україні московське панування. Знищення решток державного устрою Гетьманщини лучилося із остаточним впровадженням і зміцненням кріпацтва. Національне поневолення оберталось своїм соціальним боком до селянства, козацтва і найбільше йому давалося взнаки, тоді як переважна частина українського панства знайшла собі місце в нових життєвих обставинах, кинулася в погоню за чинами, маєтками, швидко засвоювала все те найгірше, що створила ментальність російського кріпосника» [14, с. 13].

Якщо йдеться про трактування творів Т. Шевченка, то в тій царині беззаперечно блискучим інтерпретатором був С. Смаль-Стоцький, спадщина якого стала предметом творчого аналізу Л. Луціва. Адже, крім статей «Степан Смаль-Стоцький і українська мова», «Степан Смаль-Стоцький», опублікованих у «Віснику», та вступного слова до другого видання «Інтерпретацій Т. Шевченка», науковцю належить і публікація «Тарас Шевченко в інтерпретації академіка Степана Смаль-Стоцького», а також часті цитування авторитетного дослідника

та покликання на нього у своїх статтях. Постать науковця, який «своєю політичною та громадською працею, а також науковою діяльністю дбав про те, щоб вибороти самостійність і незалежність українському народові» [110, с. 3], зацікавила дослідника ще під час навчання у Карловому університеті, де він слухав лекції професора С. Смаль-Стоцького.

Увагу Л. Луціва привертають інтерпретаційні підходи С. Смаль-Стоцького до вивчення творчості Кобзаря. Науковець студіював доробок Т. Шевченка більше сорока років і вважав, що «українська наука не дала можності розуміти правильно, розуміти як слід його поетичних творів, його життя, його думок, його світогляду, його туги, ідей та ідеалів, його значення для українського народу та його культури» [144, с. 141]. У процесі вивчення, намагаючись створити неупереджений та правдивий портрет Т. Шевченка, С. Смаль-Стоцький вдавався до аналізу доби, в якій довелося генію працювати. Траєкторією інтерпретаційних досліджень професора, як наголошує Л. Луців, були, oprіч вивчення поем «Іван Підкова», «Тарасова ніч», «Великий льох», «Ой чого ти почорніло» та інших творів, ще й низка проблемних розвідок на кшталт: «Тарас Шевченко – співець самостійної України», «Чому називаємо Шевченка генієм України?», «Обов'язки української науки супроти Шевченка», «Ритміка Шевченкової поезії» та ін.

З цього видно, що Л. Луців захоплювався методикою аналізу С. Смаль-Стоцького – систематичною, ідеологічно розкутою та закоріненою у світоглядні концепції Т. Шевченка, який «вже в своїм “Кобзарі” перший і тоді ще зовсім єдиний в Україні, якнайясніше сформулював національно-політичні ідеали України й мав відвагу “не тільки з воріженьків покепкувати”, але й їм прямо сказати: “Смійся, лютий враже, та не дуже”» [144, с. 146].

Із неприхованим захопленням та у притаманній йому яскравій манері Л. Луців оповідає про відчайдушні суперечки С. Смаль-Стоцького із дослідниками, які криво тлумачили «Посланіє» Т. Шевченка. Мимохідь критик акцентує увагу на фаховому філологічному методі розбору поезії та ритміки творів Кобзаря у працях професора.

Досліджуючи концепції С. Смаль-Стоцького, автор апелював до літературознавців в Україні з метою пробудити їхні приспані національні інтереси та скорегувати бачення розвитку літератури. Однак напрацювання С. Смаль-Стоцького, врешті, як і публікації Л. Луціва, не змогли пробитись крізь мури цензури, тому й не були доступні читачам протягом багатьох років на Батьківщині.

Туга за втраченим домом – стан, який об'єднував діаспорян, чия позиція суперечила політико-культурним стратегіям комуністів. Незважаючи на географічне відторгнення від України, сформовані культурні об'єднання «лупали скалу» неправди та творили новий світ української літератури.

Л. Луців, отримавши в еміграції можливості на індивідуальне самовираження та власну суб'єктивність, крім гострих полемічних публікацій, створив і монографію, яку можна вважати основною та в певному розумінні підсумковою – книжку «Тарас Шевченко – співець української слави і волі», видану 1964 року зусиллями газети «Свобода».

Структурно Л. Луців поділив дослідження на 38 розділів, включаючи передмову, післяслово, а також список ілюстрацій.

Науковець у своїй праці акцентує на тому, що, апелюючи до давньої слави і волі, Кобзар закликав співвітчизників боротись за Батьківщину, пригадуючи братам-українцям славних гетьманів, отаманів, козаків, намагався збудити дух боротьби і почуття поваги до легендарних українських героїв. Л. Луців, розглядаючи Т. Шевченка як співця слави і волі, взяв для аналізу твори політичного й історичного спрямування, у яких автор висміював та зневажав загарбників, а також підносив до небес слави та народної любові національних патріотів. Дослідник використав у цій праці порівняльно-історичний метод, сконденсовано подав міркування багатьох критиків, котрі роздумували над текстами Кобзаря, що містять у собі багату символіку і глибинні підтексти. Автори, які писали по-різному, представляли постать Т. Шевченка так як їм було вигідно (російські критики, для прикладу, висвітлювали його твори у сприятливому для свого політичного режиму світлі). У цій книзі Л. Луців

аналізував одну за одною Шевченкові поезії і в полеміці з радянськими дослідниками творив основу для вільних творчих інтерпретацій, закликаючи глибше пізнати Шевченкову творчість і виносити з неї «нові скарби» [143, с. 10].

Отже, у повоєнний період творчості шевченкознавчі праці Л. Луціва отримали нове звучання завдяки своїй об'єктивності та ідеологічній боротьбі. Науковець перечитує спадщину Т. Шевченка, намагаючись відчистити його ім'я від спотворень та фальшувань колоніальними літературознавцями, тож і творить барвисту і багату шевченкіану в повоєнний період, перебуваючи у США. Ця спадщина стає неоціненним і, на жаль, ще не вивченим внеском у розвиток діаспорного шевченкознавства. Л. Луців використовував антиімперську концепцію, відновлюючи постать Кобзаря та репрезентуючи його як національного речника українців в радянській Україні, поневоленій тоталітарним режимом, і в еміграції – у вільному, але чужомовному світі.

2.3. На ідейних барикадах «холодної війни»

(Франкознавчі студії Луки Луціва)

У радянський час українське франкознавство, володіючи величезною архівно-документальною базою, було позбавлене можливості об'єктивного різнобічного вивчення Каменяревої спадщини [10, 12, 40, 41, 69, 86, 230]. До заборонених належали такі теми, як Франкова ідея української незалежності, його релігійний світогляд, критичне ставлення до марксизму тощо. Науковцям не дозволялося навіть згадувати поему «Великі роковини», гімн «Не пора» та низку інших творів Каменяра. Незважаючи на це, були автори, які відкривали світу талант та спадщину Івана Франка [23, 24].

Натомість у вільному світі упродовж ХХ століття вивченням життєвого і творчого шляху І. Франка займалась значна когорта діаспорних дослідників: Юрій Бойко, Володимир Дорошенко [56], Богдан Кравців [98], Юрій Лавріненко, Леонід Рудницький, Юрій Шевельов та інші автори, котрі, хоча й були позбавлені доступу до архівів, зате мали право вибору найрізноманітніших

методологічних засад. Серед зацікавлених постаттю І. Франка були й автори з далекого зарубіжжя неукраїнського походження, як-от Кларенс-Огастус Меннінг [240], Мар'ян Якубець [241] та інші.

Серед провідних дослідників був і Л. Луців, який формував ідеологічну модель діаспорного франкознавства у середині ХХ століття. Його перу належить низка франкознавчих студій: статті в довоєнних та повоєнних періодичних виданнях («Літературно-науковий вісник», «Альманах Українського Народного Союзу», газета «Свобода»), біографічний нарис «Іван Франко. Життя і творчість» (1966), монографія «Іван Франко – борець за національну і соціальну справедливість» (1967), збірник статей «Дрогобиччина – земля Івана Франка» (1973), головою редакційної колегії якого він був і в який помістив декілька своїх студій, а також цикл франкознавчих публікацій про І. Франка у збірнику «Література і життя» (1982).

Франкознавчі дослідження Л. Луціва мали значний розголос. Наприклад, на його книжку «Іван Франко – борець за національну і соціальну справедливість» (1967) відгукнулися певні діаспорні видання, зокрема на особу Л. Луціва покликався діаспорний колега Л. Рудницький у своєму дослідженні «Іван Франко і німецька література» (1974) [191].

Однак у радянських виданнях франкознавчі праці Л. Луціва можна було згадувати лише в осудливому тоні, як у книжці Василя Микитася «Ідеологічна боротьба навколо спадщини Івана Франка» (1978), де автор зазначену монографію йменує «ідеологічно отруйною макулатурою під претензійною назвою» [157, с. 10]. Таке ж упереджене сприйняття було й у статтях Якова Білоштана [12], Євгена Кирилюка [82, 83], Марії Климась [86] та Федора Погребенника [180]. Тому замовчуваний франкознавчий доробок поета, редактора й літературознавця розгубився у плинні бурхливих десятиліть і сьогодні він майже не відомий не лише читачам материкової України, а й дослідникам. Лише віднедавна на праці діаспорного попередника почали покликатися сучасні франкознавці: Лариса Бондар [16], Михайло Гнатюк [31, 32], Тарас Салига та інші.

Для прикладу, на сторінках збірника «Українське літературознавство» у 1995 році вийшло дослідження франківської бібліографії Михайла Мороза та Марії Зубрицької, у якій належне місце автори відвели й працям Л. Луціва [68, с. 144–147]. Михайло Гнатюк у статті «Періодизація українського франкознавства» (1998) діаспорні студії Л. Луціва, присвячені І. Франку, назвав «найважливішими» у бібліографії закордонного франкознавства, поряд із дослідженнями Юрія Бойка-Блохина, Юрія Шереха-Шевельова, Романа Смаль-Стоцького, Леоніда Рудницького, Якова Рудницького, Богдана Кравціва, Богдана Романенчука [34, с. 40]. Посилання на міркування Л. Луціва знаходимо також і у статті Богдана Тихолоза «Іван Франко – поет філософської рефлексії» [206].

У статті «Романтика чи “внутрішня катастрофа”? (До генези “Зів’ялого листя”）」 Марія Струтинська не погоджується із концепцією Л. Луціва, який у книжці «Іван Франко. Життя і творчість» (1966) висловив думку, що «Зів’яле листя» – це твір, який «не є автобіографічним у буквальному сенсі слова, а синтезує любовні переживання автора» [203, с. 125].

Спираються на дослідження Л. Луціва також Володимир Галик у статті «Головні редактори діаспорного часопису у США “Свобода”» [27], Володимир Микитюк «Педагогічна концептосфера Івана Франка: історія вивчення і стан рецепції» [159].

Актуальність вивчення франкознавчої концепції Л. Луціва увиразнюється в контексті інтеграційних змагань сучасної української гуманітарної науки, спрямованих на освоєння досвіду закордонної україністики та усунення наслідків недавнього поділу на відокремлені материкову й діаспорну «колії».

Л. Луців прийшов до І. Франка не випадково. Земляк Каменяра, він навчався у Дрогобицькій гімназії, яку закінчив його великий попередник, й у старших класах за дорученням свого вчителя, колишнього молодомузівця В. Бірчака, виголосив реферат про повість «Петрії і Довбошуки», а згодом, перебуваючи в лавах Українських січових стрільців (УСС), присвятив Франкові свою першу друковану статтю [123, с. 474]. У міжвоєнному двадцятилітті дослідник працював у «Літературно-науковому віснику» («Віснику»), повсякчас

апелюючи до Франкового авторитету, коли приступав до оцінки свіжих поезій Василя Пачовського, прозових творів Наталени Королевої, Іванни Блажкевич, Богдана Лепкого, Богдана Нижанківського, мемуаристики Степана Смаль-Стоцького. Глибше пізнавав Франкову спадщину, рецензуючи мемуари Михайла Мочульського «З останніх десятиліть життя Івана Франка» (1928), оглядову працю Ярослава Гординського «Сучасне франкознавство» (1933), а по війні – книжку Степана Гаєвського «Франків “Мойсей”» (1948). Повоєнні франкознавчі праці Л. Луців писав у нелегких еміграційних обставинах. Наприклад, до книжки про І. Франка брався вдома вечорами, після восьмигодинної праці в редакції американського щоденника «Свобода» [123, с. 479].

Зрозуміло, що критик, особиста і літературна біографія якого так тісно пов'язана з Каменярем, наснажувався творчістю великого свого попередника і перейняв від нього чимало ідейних засад. Зокрема, методологічну настанову, яку І. Франко висловив у статті про Лесю Українку 1898 року («нема нічого цікавішого для критика, як слідити крок за кроком розвій автора»), Л. Луців перефразував так: «Немає для критика більшої приємности, як стежити за працею письменника, головним чином тоді, коли добачуємо успіхи в його творчості, в його змаганнях із творчим матеріалом» [123, с. 14]. Висвітлюючи творчість М. Шашкевича, О. Кобилянської, В. Стефаника та інших класиків національного письменства, літературознавець спирався на концептуальні Франкові оцінки цих постатей. Так само у своїх компаративістських міркуваннях він зближувався з І. Франком, коли ствердив таку, наприклад, методологічну тезу: «В літературному творі справді великого письменника не те важне, звідки автор бере поодинокі мотиви до свого твору. Куди важливіше те, як він асимілює чуже добро, як перетоплює позичені вартості з своїми власними скарбами» [123, с. 443–444]. Тому молодий критик цілком слушно звертав увагу авторів розвідки «Лис Микита: Критичний розбір поеми Івана Франка» (1937) Тарасові Франкові на необхідність доповнити філологічно-генетичне дослідження джерел тексту новітніми інтерпретаційними методиками: «Більше естетичного, психологічного й соціологічного наświetлення – поставило б нашого “Лиса

Микиту” ще вище не тільки між творами великого Івана Франка, але тоді український твір ще певніше зайняв би перше місце між усіма тими чужинними творами, що написані на сю саму тему» [123, с. 444]. А свою підсумкову літературознавчу книжку «Література і життя» (1982) вихованець Франкової школи назвав відповідно до відомої Франкової формули єдності «життя і слова».

У повоєнний час, перебуваючи в еміграції у США, Л. Луців керувався двома різноспрямованими, але взаємопов’язаними спонуками: необхідністю відкрити закордонним українцям цілісну постать Івана Франка і підняти завісу над ідеологічними спекуляціями навколо великого співвітчизника в радянській Україні. Саме тому франкознавство Л. Луціва отримало два крила – науково-популярне і полемічне.

До першої категорії належать розвідки, різноманітні за жанровим і тематичним характером: біографічна монографія, проблемна стаття, замітка. Серед них передусім привертає увагу монографія – жанр, який вимагає тривалої підготовки і довголітніх студій над предметом. Саме таким був шлях Л. Луціва до франкознавчої монографії – в повоєнні десятиліття, коли громадськість відзначала Франкові ювілеї, зокрема 100-річчя від дня народження Каменяр, діаспорний дослідник опублікував низку праць, серед яких найповажнішою стала шестисотсторінкова біографічна монографія «Іван Франко – борець за національну і соціальну справедливість» (1967).

У 1998 році М. Гнатюк дав розлогу характеристику монографії Л. Луціва «Іван Франко – борець за національну і соціальну справедливість», зазначаючи, що у ній автор «намагався показати, під впливом яких подій формувалися погляди І. Франка, який настрій поета визначив ідейний зміст творів» [31, с. 181]. Далі літературознавець наголошує, що «написана як відповідь на тенденційне перекручення у підрадянському літературознавстві проблем творчості письменника, ця праця зіграла певну роль у прочитанні його як “цілого чоловіка”, незважаючи на загалом не завжди високий теоретичний рівень і поверховість текстуального аналізу» [31, с. 181]. Погодимося із цією оцінкою, а

також зазначимо, що теоретичний і текстологічний рівень книжки відповідає вимогам ювілейної монографії.

Під час написання цієї студії літературознавець керувався задумом дати закордонним українцям якнайповніше уявлення про цілість спадщини І. Франка. Як упоратися з важливим завданням в еміграційних умовах, де автор позбавлений доступу до архівів, що залишилися на далекій окупованій Батьківщині, а читач ознайомлений з портретованою постаттю переважно лише в загальних її рисах? Дослідник вирішив не гребувати засобами белетризації і скористатися можливостями жанрово різноманітних Франкових текстів, що мають документальну, зокрема мемуарну, основу: «У своїй праці ми не подавали окремого життєпису І. Франка, як це роблять інші франкознавці. Ми використали якнайширше біографічні твори письменника, щоб показати його в його ж таки самопортреті» [123, с. 116].

І справді, для діаспорного дослідника це було оптимальне рішення – максимально використати «самопортретування» Івана Франка, цитуючи і переказуючи його художні і мемуарні тексти, а також спогади сучасників. Поміж численними цитатами з творів І. Франка, якими «до читача промовляв сам поет» [119, с. 644], Л. Луців помістив власні лаконічні й точні коментарі, спрямовуючи різноманітний біографічний матеріал у річище хронологічного викладу та концептуальної його інтерпретації. Сам автор поводить скромно, хоча й не намагається приховати своєї присутності, а навпаки – використовуючи займенник першої особи множини (ми), активно нав'язує контакт із читачем і вмотивовує логіку викладу: «як ми бачили», «ми вже згадували», «ми вже дещо пізнали Дрогобич, але не вадить ближче йому приглянутись».

З тією ж метою автор вдався до оригінального структурування своєї праці: складається вона з 72 розділів-епізодів, які є різнорозмірними (від кількох до двадцяти сторінок) і названі цитатами з творів І. Франка та спогадів про нього. Наприклад: «Почав я писати ще в нижчій гімназії», «Перші твори моєї Музи не принесуть їй сорому», «І вільний власний лан ти знов оратимеш», «Кожний літературний напрям добрий, коли його репрезентанти справдішні таланти»,

«Життя коротке, та безмежна штука і незглибиме творче ремесло», «Ні! – відповів Франко, – я вірив і вірю в Бога не так, як ви всі».

Уникання суворого академічного викладу, постійне апелювання до читача, як і широке цитування художньої та документальної мемуаристики, надають письму Л. Луціва своєрідного художнього характеру і тим самим максимально наближують І. Франка до сучасників. Зображаючи велетенську постать генія, автор акцентує на невтомній працьовитості та інших вроджених здібностях Каменяра, котрі стали тією платформою, завдяки якій і з'явився «велетень думки і праці». Таким чином, застосований у цій монографічній студії принцип поєднання наукового біографічного викладу з елементами белетризації, широким цитуванням і докладним переказуванням автобіографічно забарвлених художніх творів дав змогу висвітлити цілісний феномен І. Франка як людини, письменника й борця і сприяв створенню науково-популярного життєпису, здатного зацікавити не лише фахівців, а й широке коло читачів.

Серед жанрів франкознавчих праць Л. Луціва друге місце після монографії посідає проблемна студія. До цього жанру належить, наприклад, краєзнавча стаття «Дрогобич і Дрогобиччина в творах Івана Франка» (1973). У ній в історичному, соціальному, культурологічному аспектах дослідник розглядає численні прозові і поетичні твори, у яких дія відбувається в Дрогобичі та його околицях. І робить це він зі знанням справи та легким ностальгійним відтінком, оскільки розповідає про свої родинні, добре знані місця. Невипадково саме д-ру Л. Луціву було доручено головувати в редакційній колегії збірника географічних, історичних та етнографічно-побутових і мемуарних матеріалів «Дрогобиччина – земля Івана Франка», в якому побачила світ згадана краєзнавча студія. З огляду на важливе культурологічне значення цієї проблематики книжку було перевидано 1993 року на батьківщині І. Франка і Л. Луціва – у Дрогобичі.

Крім монографій і студій, Л. Луців у своїй журналістській діяльності вдавався і до коротких заміток. Щоправда, замітка, яка у класичному своєму вигляді виконує функцію оперативного інформування, перетворилася під пером критика на своєрідне літературознавче мікродослідження. Прикладом цього

жанру є «Франкова поема про бідного Генріха» («Свобода». 1973) – дослідницька нотатка про ліро-епічний твір із сильним гуманістичним звучанням. Автор майстерно висвітлив мандрівний сюжет поеми в етичному плані і на тлі його інтерпретацій у європейських літературах.

Звісно, об'єктивність науково-популярних розвідок і полемічних праць Л. Луціва була відносною, адже їм також притаманна певна світоглядна та політична спрямованість. Як правдомовна людина і сумлінний дослідник, він не міг дотримуватися у своїх франкознавчих студіях безпристрасного об'єктивістського тону, спостерігаючи спотворення образу Каменяра в радянській науці. Діаспорний критик палко обстоював духовні цінності, властиві йому особисто, активно пропагував національні та загальнолюдські духовні засади, зневажені в радянській тюрмі народів. Однак варто мати на увазі, що на тлі неперебірливих радянських ідеологічних стереотипів франкознавчі праці Л. Луціва вирізнялись принциповістю, свіжістю та етичною налаштованістю на правду. Для них характерний не сухий академізм, а наступальна публіцистичність, пронизана полемічними елементами. Вістря викривальної ідеологічної дискусії діаспорний автор спрямовував проти радянських замовчувань і фальсифікацій.

Яким було франкознавче кредо Л. Луціва? Чим відрізнялися його ідеологічні підходи від тогочасних радянських авторів?

По-перше, ставлення до історичних та літературних фактів. Вироблена впродовж віків наукова традиція ретельного опрацювання та безстороннього ставлення до предмета була зневажена радянським тоталітаризмом. Тому демонстративне оприлюднення реальних фактів і їхніх радянських фальсифікацій стало вкрай важливим завданням української еміграційної громадськості в умовах «холодної війни», коли по цей бік берлінського муру імперський режим за допомогою репресій і цензурування перетворив науку на пропагандистський рупор комуністичної ідеології.

У життєписній брошурі «Іван Франко. Життя і творчість» (1966), яка вийшла в Нью-Йорку до 110-х роковин від дня народження Каменяра, та в інших

працях Л. Луціва впадає в око публіцистичне апелювання до наукової об'єктивності і громадянського сумління. Він з боєм сприймав угодівські праці українських науковців, що виходили в радянській Україні українською мовою, однак служили більшовицькому ворогові [123, с. 65]. Гортаючи розвідки таких науковців, як Євген Кирилюк («Іван Франко – великий український письменник», 1950), Марія Климась («Світогляд Івана Франка», 1959). Олександр Білецький, Іван Басс і Олександр Кисельов, котрі видали працю «Іван Франко. Життя і творчість» (1965), та інших авторів, Л. Луців підкреслив, що їм аж ніяк не притаманне об'єктивне висвітлення постаті Каменяра – затиснуті в лещата політичної заангажованості радянські літературознавці змушені заплющувати очі на правду і кривити душею: «В поневоленій російськими комуністами Україні всі, що пишуть про І. Франка, вважають його стовідсотковим прихильником комунізму... В поневоленій Москвою Україні при кожній нагоді підкреслюється, що автор гимну “Не пора, не пора, не пора москалеві й ляхові служити” усе своє життя дбав про те, щоб Україна була разом із Москвою, щоб вона не була самотійна» [123, с. 115–116].

Оманливе маніпулювання фактами лежало в основі книжки І. Басса «Іван Франко. Біографія» (1966). Вона цілком відповідала вимогам, поставленим совєтською верхівкою перед упокореною наукою: «кожний український письменник давнішої доби має бути політичним москвофілом і домагатися, щоб Україна завжди була об'єднана з Росією, він повинен бути атеїстом, він має любити російський нарід і його передову культуру і бути під впливом російських письменників» [136, с. 120]. Твердження про лояльність І. Франка до Москви та її режиму були цілком голосливими, бо автор не подав джерел цієї інформації, не навів цитат із висловлювань письменника: «Іван Басс вибирав із того фактичного матеріалу тільки промосковські родзинки, він не бачив того, що не подобається “москалеві й ляхові”...» [123, с. 139].

Окрім «Не пора», уникали радянські франкознавці також згадок про такі твори, як «Розвивайся ти, високий дубе...», «Січковий марш», «Дві чети» та інші

крамольні на той час тексти, які не вкладались у вульгарну схему «боротьби проти буржуазного націоналізму».

На противагу підрадянським дослідникам Л. Луців стверджував на підставі біографічних фактів і художніх текстів І. Франка, що «автор “Мойсея” мріяв про вільну і ні від кого не залежну Україну вже на початку 1880-х років,... за яку загинув і УСС – син Івана Франка Петро Франко» [120, с. 8]. І саме тому спростовує Л. Луців думку, що автор гімну «Не пора, не пора...» усе своє життя, мовляв, «виступав з рішучими запереченнями націоналістичних ідей, обстоюючи необхідність зв'язку з передовою, демократичною Росією, з російським народом» [120, с. 8], як оманливо змушений був запевняти Є. Кирилюк у брошурі «І. Франко – великий український письменник» (1950).

До полеміки спонукала Л. Луціва разюча розбіжність між науковою істиною і неприхованими ідеологічними перекрученнями, до яких вдавався офіціоз радянського літературознавства, відзначаючи Франкові ювілеї в перші повоєнні десятиліття. Натомість дослідник Каменяревої творчості, палко сповідуючи національно-визвольні ідеї, був переконаний у можливості їх реалізації виключно на засадах правди. Критик-патріот невтомно нагадував однодумцям та читачам про етичні засади наукового сумління, якими керувався сам у франкознавчих студіях і закликав інших: «Ми ані не вибілюємо Франка, ані не оскаржуємо його. Ми хочемо змалювати його духовну постать такою, якою вона в дійсності була», «...Ми не судимо, ми вияснюємо» [119, с. 620, 624]. Підкреслюючи потребу до безсторонності, він не раз застерігав своїх колег у вільному світі, як-от відомого дослідника Володимира Дорошенка, від замовчування невігідних фактів і прикрашування дійсного стану речей.

Заокеанського критика, який в основу ідеологічних критеріїв поклав фактологічну точність та об'єктивність, вражали не тільки навмисні перекручування, а й мимовільні огріхи, які виникали в радянських авторів від незнання і засвідчували профанацію науки в СРСР взагалі і брак поваги до Каменяра зокрема. Л. Луціву довелося спростовувати прикрі фактичні неточності у книжці І. Басса «Іван Франко. Біографія» (1966), як, наприклад, твердження про

«монахів-єзуїтів» у василіянській школі в Дрогобичі, «що є нісенітницею, бо там були самі василіяни, і єзуїти не мали там що робити» [123, с. 132], чи абсурдне міркування, з якого випливає, що нібито у 1883 році І. Франко листувався з В. Стефаником, котрому насправді на той час виповнилось дванадцять років і в той період письменники не були навіть знайомі. А свою статтю «Франко-сатирик» (1967) Л. Луців завершив своєрідним саркастичним пуантом – глузливым спростуванням абсурдного ляпсусу А. Халімончука: львівський літературознавець назвав Юліана Бачинського «буржуазним націоналістом», котрий, мовляв, ненавидів Росію і був прибічником Австро-Угорщини, але ж, обурився діаспорний критик, «...це брехня, бо ж всі знають, що Ю. Бачинський не був націоналістом, а українським соціальним демократом, якого російські комуністи в 30-их роках пустили в Україну і пізніше його там знищили...» [123, с. 168].

Служіння підколоніальної науки інтересам імперського тоталітаризму на шкоду власній нації і загальнолюдським моральним принципам Л. Луців назвав «найбільшою трагедією українського народу» [136, с. 126]. Формуючи власне дослідницьке кредо, критик заявив, що «вшанувати І. Франка щиро, а не лицемірно, можна тоді, коли пізнаємо повну правду про нього, про його життя і його твори» [123, с. 116].

Через те що тоталітарна влада вимагала показати І. Франка якщо не явним прибічником комуністичної доктрини, то принаймні не її ворогом [123, с. 128–129], радянські автори обмежували світоглядну характеристику раннім періодом його літературно-публіцистичної і громадської діяльності, бо, починаючи з кінця 1880-х років, письменник різко критикував марксизм та обстоював програму політичної незалежності України. Зокрема, у передмові до збірки «Мій Ізмарагд» І. Франко назвав марксистську ідеологію «формальною релігією, основою на догмах ненависти та класової боротьби» і категорично заявив, що ніколи не зараховував себе до «вірних тієї релігії» [136, с. 122].

Для виконання ідеологічного замовлення радянські видавці змушені були вдаватися до купюр або ж узагалі не друкувати ті твори, які засвідчували, що

І. Франко критично ставився до імпер-комуністичних догматів, і натомість інтерпретувати в дусі вульгарного соціологізму інші тексти, навіть ті, які сам автор не вважав вартими друку [123, с. 129]. Скажімо, М. Климась у своїй праці «Світогляд І. Франка» (1959) намагалася заперечити, як вона писала, «вигадки українських буржуазних націоналістів і космополітів про перехід письменника, починаючи з 90-х років на позиції буржуазії» [123, с. 120]. Найбільші поступки, на які йшло радянське літературознавство, зводилися до того, що І. Франко, мовляв, «не зрозумів» ідей «соціалістичної революції» і «диктатури пролетаріату», та все ж стояв на «прогресивних позиціях», на засадах «критичного реалізму» і «революційного демократизму». Л. Луців спростував ці тези радянських дослідників, покликаючись на філософську працю «Що таке поступ?» та інші наукові і публіцистичні тексти І. Франка. Услід за Ю. Лавріненком, котрий уперше в нашому літературознавстві виділив три етапи світоглядної еволюції Каменяра¹, діаспорний дослідник відкинув радянську тезу про незмінність його світоглядних переконань: спершу І. Франко під впливом Михайла Драгоманова зацікавився соціалізмом, згодом заснував Українську радикальну партію, відтак став одним із ініціаторів Національно-демократичної партії, відійшовши наприкінці свого творчого життя від активної політичної діяльності [120, с. 61].

Проникливо підійшов Л. Луців і до проблеми релігійних переконань видатного митця і мислителя. За його спостереженнями, «вільна думка на релігію» була притаманна І. Франкові радше на початках творчих злетів. Однак радянська ідеологія, намагаючись представити читацькому загалу Франка-безбожника, наполегливо писала про його атеїстичні переконання і як доказ

¹ «Перший етап – ішов під знаком М. Драгоманова, спроб співпраці з поляками на базі соціалістичного інтернаціоналу (70–80-і роки). Другий етап – це спроба незалежної організації українського соціалізму, такої соціалістичної партії, яка б зорганізувала селянство в реальну силу українського відродження (Радикальна партія, 1890-і роки). Третій етап – боротьба з догматичним соціалізмом декласованої інтелігенції, яка розминулася із селянством, та спроба оформлення національно-демократичної партії з метою створення органічного політичного проводу селянства й усього українського відродження» [Баган О. І. Франко, с. 6].

наводила вірш «Товаришам із тюрми». Такі, як А. Яртись, запевняли, що саме «атеїзм увесь час був головним стовпом його світогляду» [123, с. 122]. На противагу цьому Л. Луців нагадує про такі наскрізь релігійні твори, як «Два чуда св. Миколая», «Рука Івана Дамаскина», які підтверджують християнську позицію автора, а також покликається на церковних діячів (о. Гузар, о. Лев Шанковський, о. Петро Шанковський та о. Волянський), котрі впевнено доводять, що релігійна позиція І. Франка була незламна, проте оточуючі часто не могли її до кінця збагнути через складну особистість Каменяра. Хоча той факт, що І. Франко був віруючим християнином, котрий часто відвідував церкву і завжди молився, важко заперечити. Л. Луців засвідчував право дослідника висловлювати власну інтерпретацію Франкових текстів, однак протестував проти ідеологічних фальшувань у радянській Україні, де підробили і видали за Франків твір «поему» «Папі в альбом» [119, с. 620].

Так само ж релігійні уподобання І. Франка цікавили пізніших критиків – дослідників його творчості. Тему духовності Каменяра порушували у своїх студіях Лариса Бондар [16], Назар Горбач [39], Андрій Пашук [175]. І в кожного дослідника виникало своє бачення.

Висвітлюючи спектр літературних уподобань І. Франка, Л. Луців помічав у творчості Каменяра «різні літературні напрямки: романтичний, реалістичний, натуралістичний і навіть імпресіоністичний» [123, с. 124]. Розпочавши свій творчий шлях із романтичних творів, І. Франко еволюціонував до реалізму, але «романтичної манери не покинув так повно, як це підкреслюють літературознавці в УРСР» [119, с. 96]. Перелічуючи творчі успіхи І. Франка, критик аналізував натуралістичну манеру зображення довкілля, котре оточує героїв Каменяревих повістей, коментував промовисту відсутність образу українського інтелігента в оповіданнях «бориславського циклу» і, не заперечуючи наявності соціалістичних тенденцій у романтичній повісті «Захар Беркут», зауважив, що це був не марксистський, а драгоманівський соціалізм – так зване «громадівство». Цінними є його інтерпретації ліричної збірки «Зів'яле листя» – цієї, за його словами, «дійсної синтези Франкових любовних почувань і

настроїв» [120, с. 42], а також поем «Іван Вишенський» та «Мойсей», які «вирішують спільну проблему провідника народу» [120, с. 48].

У той же час Л. Луців акцентував на викривлених советських відгуках, котрі твердили про «класову свідомість» персонажів Франкових творів і замовчували новели «Сойчине крило», «Як Юра Шикманюк брів Черемош», «Хмельницький і ворожбит», «Терен у нозі», «Неначе сон», які не були творами реалістичного спрямування і заперечували у такий спосіб комуністичні засади.

Чи надуживав ідеологемами сам Л. Луців? Діаспорний критик аж ніяк не претендував на цілковиту об'єктивність власних оцінок, погоджуючись із думкою Анатолія Франса про те, що «немає об'єктивної критики, бо кожний критик, навіть і той найліпший, встановлює стосунок між своїми поглядами і середовищем літературного твору, який оцінює» [123, с. 13]. Безперечно, в умовах «холодної війни» – періоду жорсткого протистояння тоталітарної і демократичної суспільних систем, коли йшлося про долю занапащеної Батьківщини, полемістові неможливо було уникнути ідеологічних акцентів, концепційно звужених чи спрощених трактувань. Л. Луців, наприклад, недооцінив написані у часі Франкової хвороби новели «Неначе сон» та «Син Остапа», вважаючи їх «дуже слабкими» [123, с. 136], тоді як пізніші дослідники (Роман Голод [36, 37]), Іван Денисюк [49, 51], Микола Легкий [103, 104]) відкрили в них глибокий художній сенс.

Зрештою, діаспорний критик не перекреслював повністю тодішнього радянського франкознавства. Він покликався на праці Юрія Кобилецького [123, с. 145], доповнив компаративістичні спостереження українського дослідника Марка Гольберга над поемою І. Франка «Бідний Генріх» згадкою про Альбера Шаміссо, Генрі Водсворта Логфелло, Гергарта Гауптмана та інших світових митців, які опрацювали мандрівний середньовічний сюжет про хворого лицаря, якого вилікувала любов до доброї дівчини-селянки [123, с. 143]. Та з найбільшою повагою Л. Луців ставився до академіка М. Возняка, небезпідставно, очевидно, вбачаючи в ньому не тільки видатного науковця, а й однодумця: «Відомий дослідник Франкової творчості академік Михайло Возняк

написав життєпис І. Франка на кілька сот сторінок, але його чомусь не надрукували. Мабуть, уважали, що Возняк не написав Франкової біографії так, як треба Москві. А Возняк мав найбільше даних на те, щоб найкраще написати Франків життєпис: він докладно використав поетів архів у Львові, написавши коло 300 праць про автора “Мойсея”» [123, с. 131].

Отож, борючись з ідеологічними спотвореннями радянських дослідників творчості І. Франка та намагаючись всебічно та правдиво показати постать Каменяра читачам, Л. Луців створив багату франкіану, яка характерна своїми науковими та публіцистичними аспектами. Застосовуючи концепцію «самопортретування», досліднику вдалося представити стильово розмаїту, тематично різнобарвну та гуманістично зорієнтовану Франкову творчість. Ця концепція застосована як герменевтичний підхід до висвітлення життєвого і творчого шляху Каменяра.

Висновки до розділу 2

У цьому розділі з’ясовано компаративну методику шевченкознавчих публікацій Л. Луціва 1920–30-х років та досліджено шевченкіану діаспорного періоду. Корпус текстів про творчість Т. Шевченка, сформований Л. Луцивим (особливо студії, створені у США), були заборонені на Батьківщині автора, а більшість праць потрапили у поле зору українських дослідників лише наприкінці ХХ століття. Таким чином, шевченкознавча і франкознавча спадщина автора не була об’єктом науково-критичного аналізу та предметом окремого вивчення.

Праці Л. Луціва довоєнних часів стали вагомим внеском у розширення компаративних контекстів шевченкознавства. Науковцю, котрий виходив з необхідності поглиблено вивчати функціонування творчості найбільшого українського генія за межами Батьківщини, вдалося переконливо продемонструвати загальнослов’янське значення Шевченкової спадщини всупереч радянському літературознавству 1930-х років, яке змушене було звужувати порівняльні контексти рідного письменства майже виключно до гіпертрофованої однобічної його залежності від російської літератури. У своїх

компаративних студіях український дослідник створив об'єктивну наукову панораму різнопланової рецепції Шевченкової творчості у чеській, словацькій, сербській, хорватській, польській і білоруській культурах.

Властиві для Л. Луціва широчінь дослідницьких зацікавлень, прискіпливий аналіз і скрупульозне ставлення до деталей зробили його шевченкознавчі публікації ґрунтовними з методологічного погляду, знаковими для історії шевченкознавства і вартісними для сучасної науки.

Підбиваючи підсумки, варто підкреслити, що синтез наукового та публіцистичного первнів, схильність до порівняльного зіставлення, контекстуального розгляду, дали Л. Луціву змогу всебічно охопити феномен творчої індивідуальності духовного наставника українського народу – Т. Шевченка.

В умовах запеклого ідеологічного протистояння часів «холодної війни» Л. Луців відкривав для читача і феномен Каменяра як людини і митця, доносив правдиву інформацію про його світоглядний і творчий розвиток, літературні та політичні прагнення. Вивчення спадщини Л. Луціва, яка поєднує водночас і наукові, і публіцистичні складники, дає змогу глибше зрозуміти концептуальні аспекти творчості Каменяра, небезпечні для тоталітарного ладу і продуктивні для розвитку демократичних свобод та національної культури.

Франкознавчі праці Л. Луціва варто розглядати як важливий культурно-історичний документ, який допомагає усвідомити, що є мінливим і що залишається незмінним в інтерпретаціях та оцінках І. Франка за будь-яких суспільно-політичних та ідеологічних обставин. Заангажована в тогочасну боротьбу з ідеологемами радянського тоталітаризму, франкознавча концепція Л. Луціва зберігає не тільки історичну, а й методологічну цінність, відкриваючи дослідницькі перспективи осмислення постаті І. Франка і його спадщини в контексті національних і загальнолюдських морально-етичних цінностей.

РОЗДІЛ 3

ІНТЕРПРЕТАЦІЇ КЛАСИЧНОГО ПИСЬМЕНСТВА

3.1. До джерел нової української літератури

У найскладніші етапи української історії мистецькі цінності були тими засадами, які допомагали вижити творчій особистості, загубленій у вирі катастрофічних подій. Ось чому в часи Другої світової війни Л. Луців звернувся до висвітлення творчості Маркіяна Шашкевича – натхненника національного пробудження галицьких українців. Його розвідка «Талант, що згас передчасно (о. М. Шашкевич)», вийшла у Кракові 1943 року, а біографічний нарис «Маркіян Шашкевич» з'явився вже в заокеанському Нью-Йорку 1963 року.

Окрім Л. Луціва, в еміграції постать М. Шашкевича, його життєвий і творчий шлях висвітлювало ціле сузір'я дослідників, таких як Володимир Кисілевський [85], Михайло Марунчак [155, 156], Ярослав Розумний [154], Степан Шах [229]. Всі вони творили своєрідну ідеологічну модель діаспорної шашкевичіани.

Шашкевичезнавчі дослідження Л. Луціва мали розголос серед його сучасників, діаспорних колег. Скажімо, М. Марунчак у своїй книжці «Маркіян Шашкевич на тлі доби» (1962) анонсував вихід зазначеної монографії про М. Шашкевича, у якій «будуть подані також всі відомі досі оригінальні твори Маркіяна» [155, с. 80], згодом у статті «Шашкевичіана на Заході» (2007) дослідник згадав добрим словом доповідь Л. Луціва «М. Шашкевич – поет», оприлюднену у 1961 році на конференції Наукового Товариства імені Шевченка, а також його нарис «Маркіян Шашкевич», виданий у 150-річчя від дня народження духовного просвітителя [156, с. 44]. На позитивні відгуки натрапляємо і в публікації В. Янева «Значення о. Маркіяна Шашкевича» (1982), який зарахував дослідження Л. Луціва, М. Марунчака і С. Шаха до «низки вповажних праць у ювілейному році, які якнайкраще свідчать про глибину й вкорінення Маркіянового культу» [237, с. 207–213].

Серед сучасних літературознавців на шашкевичезнавчі праці Л. Луціва покликалися такі науковці: Михайло Шалата у публікації «Шашкевичезнавство сьогодні: повернені й нові імена» [230, с. 11], Тарас Салига у статті «Живий мотор, який прилучив Галичину до всеукраїнського руху» [197], Микола Ільницький у студії «Ідейні основи творчості Маркіяна Шашкевича в інтерпретації Миколи Гнатишака» [74], Василь Горинь у дослідженні «Моделі шашкевичезнавства: здобутки, втрати, перспективи» [42], Ірина Барна у розвідці «“Русалка” – забутий збірник американських українців» [6].

Чим був важливий М. Шашкевич для Л. Луціва? Очевидно, критика привело до духовного просвітителя відчуття земляцтва і духовної спорідненості.

Обоє народились на Львівщині, яка берегла традиції національної культури. Добре орієнтуючись в історії своєї батьківщини та всієї України, Л. Луців усвідомлював усю велич подвижництва видатного попередника, якому вдалось згуртувати навколо себе ідейних прихильників «у складних умовах безпросвітного життя галицьких українців, зумовленого відсутністю власної державності і перебуванням Галичини в складі Австрійської абсолютної монархії, яка при всьому своєму лібералізмі толерувала майже необмежене панування в краї польської шляхти, в умовах послідовно здійснюваної асиміляторської політики польських кіл щодо українців, політики штучного придушення українства, яка загрожувала самому існуванню галицьких українців як вітки українського народу» [19, с. 12].

Л. Луціву імпонували Шашкевичеві концепції літературної мови та національного виховання. Така цілісність світогляду та безумовна пошана до української мови знаходила відгук у серці літературознавця. В естетиці будителя національного відродження мова була інструментом політичної боротьби за гідність свого народу. Для глибшого розуміння шашкевичезнавчих зацікавлень Л. Луціва варто мати на увазі думки нашого сучасника Петра Сікорського: «більш як чотирьохсотлітня польська неволя (1349–1772) породила жахливі наслідки в усіх життєдайних сферах, в тому числі й в освіті. Практично не було українських шкіл, а відтак і національної інтелігенції» [199, с. 21]. У вкрай

важких суспільно-історичних обставинах М. Шашкевич разом з Я. Головацьким та І. Вагилевичем ступив на шлях боротьби за мову [Див. 221]. Діячі «Руської трійці» відводили українській школі ключову роль у розвитку національного відродження. Саме українська мова, на думку М. Шашкевича, «володіє значним лексичним та ідеомовним апаратом для комунікування понять усіх сфер культури, науки і філософії» [22, с. 330]. За словами П. Сікорського, «ідея возз'єднання усіх українських земель є центральною у політичних і педагогічних поглядах М. Шашкевича. Вона є першоосновою, яка характеризує далекоглядність державотворчих домагань М. Шашкевича, його тверду віру, що лише спільними силами усіх українців, визволившись з-під австрійського і московського ярма, можна вибудувати соборну Українську державу» [199, с. 24].

Близьким для Л. Луціва був виховний ідеал М. Шашкевича, заснований на християнських засадах, національних традиціях та народних звичаях. Як пригадує дослідник, працюючи вчителем на Лемківщині, він радив учням уживати замість «руський» слово «український», аби таким чином правильно ідентифікувати себе і визнавати свою національну належність.

Захоплювала Л. Луціва етнографічна діяльність М. Шашкевича, котрий «збирав фольклор на рідній Золочівщині, заохотивши до цієї справи й молодшого брата Антона» [192, с. 12]. За словами шашкевичезнавця (який також захоплювався народною творчістю і неодноразово публікував рецензії на цю тематику), зацікавлений молодий дослідник-семінарист ходив у народ, нотував з його уст легенди, прислів'я, вивчав пісенну спадщину, завзято студіював народну творчість. Таке захоплення учасника «Руської трійці» фольклорними матеріалами і народною мовою було викликане тим, «що саме в безсмертній народній мові і пісні він бачив велику силу і колишній піднесений волелюбний дух народу, який ще дримає, але який потрібно розбудити. В художній практиці він і звертається до народних джерел поезії, щоб оживити їх “руським духом” і силою» [207, с. 15]. Надихаючись фольклорними знахідками, дослідник переносив їхні елементи й у свою творчість.

У соті роковини від дня смерті М. Шашкевича, а саме 1943 року, на шпальтах щоденника «Краківські вісті» з'явилась стаття Л. Гранички (як зазначалось раніше, це один із псевдонімів Л. Луціва) «Талант, що згас передчасно (о. М. Шашкевич)». Цією студією науковець розпочав свою шашкевичіану. «Краківські вісті» – періодичне видання, яке виходило спочатку у Кракові у 1940–1944 роках, а згодом у Відні з 1944 до 1945 року. Цей щоденник був емігрантським джерелом. До слова, в цьому виданні побачило світ чотирнадцять публікацій (рецензій та статей) Л. Луціва.

Варто підкреслити, що в надзвичайно важких умовах Другої світової війни українці використовували кожен можливість, аби врятувати нашу культуру. Письменники здебільшого не йшли на співпрацю із загарбниками, а намагались зберегти рідну літературу. Українці, позбавлені державності, поміж двох імперій були змушені друкувати свої твори за найменших можливостей. Незважаючи на жорстку цензуру окупаційного гітлерівського режиму, щоденник «Краківські вісті», на сторінках якого з'явилася згадана шашкевичезнавча праця, був важливим періодичним органом українців.

Одним із важливих аспектів, яких торкнувся Л. Луців у своїй статті, є дослідження дискусії навколо Шашкевича, у якій кожен учасник демонстрував власний погляд на спадщину будителя українського духу в Галичині. Л. Луців зіставив оцінки творчості М. Шашкевича, які вийшли з-під пера Якова Головацького, Івана Франка, Миколи Євшана, Сергія Єфремова, Миколи Гнатишака. Аналіз науково-критичних висловлювання своїх попередників був новаторським, адже в радянські часи праці цих літературознавців були під суворою забороною, тобто позбавлені можливості для аналізу та порівнянь. Вивчаючи науково-критичні висловлювання своїх попередників, дослідник не погодився із міркуванням М. Євшана, який вважав, що у М. Шашкевича «індивідуальність зовсім не сильна, не сильна бодай на стільки, щоб стати реформатором рідного письменства та випроводити його на новий шлях» [142]. У цій студії спостерігаємо таку провідну рису стилю Л. Луціва, як блискуча

обізнаність із зазначеними напрацюваннями, вміння їх проаналізувати та дати їм оцінку.

Науковець означив новаторський характер літературних досягнень М. Шашкевича, тож, обмірковуючи історико-політичні умови підневільної Галичини часів діяльності зачинателя «Руської трійці», знову не погодився із судженням М. Євшана, котрий «домогався від Шашкевича, щоб “робив революцію”». Покликаючись на міркування І. Франка, Л. Луців вважав, що «українське слова в церкві, українська мова в “Русалці” – це була революція в тодішніх наших умовах» [142]. І рушієм цієї національно-культурної революції на інтелектуальному ґрунті був саме М. Шашкевич.

Критик доповнює своє дослідження й аналізом деяких віршів М. Шашкевича з метою підтвердити читачам, що національний будитель мав «дійсно поетичний талант». Аналізуючи «Веснівку», дослідник зацентрував на алегоричності та пластичності образів. У вірші «Лиха доля» він відзначив символіку, запозичену автором із української народної пісні, а також наголосив на яскравих персоніфікаціях. З приводу так званої «впливології» критик вважав, що для галицького письменника залежність від інших авторів не була характерна, оскільки духовний просвітитель не послуговувався чужими текстами, тим паче не наслідував та не запозичував їх у своїй творчості. З погляду сучасного інтертекстуального дискурсу помічаємо, що Л. Луців у запалі полеміки із М. Євшаном вдається до своєрідної наукової гіперболи, не помічаючи залежності М. Шашкевича від народної пісні. Водночас він демонструє залежність «галицького пророка» від творчості наддніпрянських авторів, помічає вплив на лірику та світогляд письменника Павла Шафарика та Яна Колара.

Акцентуючи на кількох творах М. Шашкевича (зокрема й на сонеті «Сумрак вечірній»), Л. Луців у властивій йому образній манері підтвердив думку про небуденний поетичний талант письменника, відзначивши ритміку «Псалмів Русланових», які, за заувагою дослідника, є «висловом найглибшої поезії, хоч і

без римів» [142]. Хай науковець і не звернув на те уваги, однак М. Шашкевич є новатором у жанрі поезії в прозі.

Фактично ця стаття стала вступним мікродослідженням Л. Луціва до характеристики поезій М. Шашкевича. Згодом критик доповнив напрацювання з цієї сфери у нарисі «Маркіян Шашкевич», який 1963 року побачив світ у нью-йоркському видавництві «Свобода». Цю книжку вважають своєрідним підсумком діаспорної шашкевичіани.

Очевидно, ідею написання розвідки про життя та творчість М. Шашкевича автор виніс ще з часів перебування в Україні. Цю думку ми можемо обґрунтувати, виходячи із того, що, окрім посилання на літературно-критичні студії, видані в діаспорі такими дослідниками, як Степан Шах, Володимир Дорошенко, Юрій Шевельов та іншими, у нарисі літературознавця натрапляємо на чимало бібліографічних джерел із «Літературно-наукового вісника», в якому, як відомо, Л. Луців працював та публікувався задовго до еміграції у США. Також можна стверджувати, що імпульсом до написання цього нарису був поважний ювілей – 150-річчя від дня народження М. Шашкевича. Тож натхненний національно-культурним піднесенням, яке вирувало в той час навколо ювілейної події, автор створив вищезазначену працю.

Інтерпретуючи творчість М. Шашкевича, критик у хронологічному порядку розташував власні вичерпні коментарі. Систематизувавши напрацьовані матеріали, науковець структурно поділив дослідження на 12 розділів-епізодів. Життя та творчість зачинателя західноукраїнського відродження на тлі суспільно-політичної ситуації підневільної України змальовано у розділах «Галицькі землі під польською окупацією», «Син Руси», «Зоря», «В обороні української мови», «Русалка Дністровая», «Маркіян Шашкевич священиком», «Маркіян Шашкевич – поет». Інші розділи містять розповідь про культ цього письменника в Галичині, вшанування його пам'яті в Америці, а також про відзначення роковин М. Шашкевича в радянській Україні.

Розпочинаючи нарис із цитування Шашкевичевої статті-передмови до народних пісень, Л. Луців виділяє думку автора: «чужина нас займає, чому ж би

нашина не прилягла до серця, не промовила до душ наших сильним словом» [125, с. 5]. Критик виокремлює цю тезу, адже, на його думку, вона була магістральною у суспільно-культурній діяльності очільника «Руської трійці».

Надалі, ознайомлюючи читачів із історико-політичною ситуацією у Галичині, Л. Луців змальовує початки діяльності М. Шашкевича, доповідає про історію створення «Русалки Дністрової», про усілякі перипетії, які довелося М. Шашкевичу та його товаришам (І. Вагилевичу та Я. Головацькому) пережити на шляху до оприлюднення цього видання.

Критик, вдаючись до барвистої парафрази, апелює до думок Б. Лепкого, який ґрунтовно вивчав творчість письменника-романтика та вважав, що «свідомість нещасливого народу лежала на споді його душі, як скарб під землею. Треба було її добути, з іржі обчистити, і ясну і світлу і достойну винести з глибини. До його скарбу був одинокий ключ – рідна народна мова. Але той ключ згубили недбалі ключарі, і було так, якби хто цілий народ замкнув до великої тюрми, а ключ кинув у море» [125, с. 12]. Звертаючись до такого метафоричного образу, дослідник довершує думку, що саме М. Шашкевич був тим, хто «скарбницю народної свідомості відчинив, і скарби її дорогоцінні на світ Божий добув» [125, с. 12], таким чином підкреслюючи внесок М. Шашкевича у розвиток української мови та літератури. Л. Луців намагається стислою парафразою передати думки Б. Лепкого, який для нього був зразковим шашкевичезнавцем і в якого можна було почерпнути багато цікавої та оригінальної інформації. До слова, вплив Б. Лепкого на шашкевичезнавчі візії Л. Луціва є доволі відчутними протягом усього нарису. Аналізуючи низку тез із праці «Маркіян Шашкевич», можемо зробити висновок, що Б. Лепкий був одним із тих визначальних літераторів, на яких орієнтувався Л. Луців та чиї міркування переймав і творчо розвивав.

Порівнюючи внесок обох шашкевичезнавців, засвідчуємо, що Б. Лепкий, на відміну від Л. Луціва, мав ширший спектр шашкевичезнавчої діяльності, бо ґрунтовно опрацював доробок письменника віршованого та прозового жанрів, а також присвятив йому цикл віршів «Для ідеї».

Для Л. Луціва М. Шашкевич – митець, котрий свідомий «свої національної приналежності і згуртував біля себе ідейних товаришів, які думали про освідмлення свого народу, закликаючи його до плекання рідної мови» [125, с. 17]. Відомо, що така ж позиція щодо мови була притаманна і Л. Луціву, вона спонукала його до подальшої літературознавчої діяльності, а передусім палкої полеміки із радянськими науковцями, якою вміло послуговувався критик на сторінках газети «Свобода».

У хронологічному порядку Л. Луців розкриває провідні моменти життя М. Шашкевича. Так, в наступному розділі аналізує його становище як священика. Бездоганно оперуючи інформацією та уміючи цікаво і незаскорузло подати її, критик повідомляє читачам захопливі фрагменти із священнослужительського життя письменника. Завдяки яскравому письменницькому підходу, використанню мемуарної спадщини М. Шашкевича цей підрозділ нарису, як і усі інші розділи, є цікавим не лише для академічної спільноти, а й для масового читача.

У розділі «Шашкевич – поет» авторові думки перегукуються із його ж міркуваннями з попередньої статті «Талант, що згас передчасно». Проте дослідник доповнює нарис відомостями про перекладознавчу та поетичну творчість М. Шашкевича, на яку «не можемо дивитися [...] з таким холодом і з такою безсторонньою байдужістю, з якою газетний рецензент осуджує надіслані до газети поезії, бо Шашкевич – це одна з тих поетичних появ, в котрих життя і поезія – нероздільна єдність» [125, с. 29].

Палко обстоюючи духовні засади та національні переконання українського письменника, критик оцінює творчість М. Шашкевича зі становища герменевтичної інтерпретації Вільгельма Дільтея, суть якої полягає у духовному проникненні в «мистецький твір і глибоке переживання його за допомогою ідентифікації критики з автором» [20, с. 158]. Дослідник зарахував піонера національного відродження в Галичині до сильних людей із «сильним духом».

Не можна стверджувати, що Л. Луців цілковито заперечував оцінки радянських шашкевичезнавців, однак дослідник частіше покликався на праці І. Франка, М. Гнатишака, Б. Лепкого, які були для нього взірцевими.

Варто підкреслити, що Л. Луців звертав увагу на стилістику поезії цього визначного автора, називаючи манеру його письма «схолястично-класичною», а характер оповіді «патетичним» [125, с. 32].

Тож з'ясуймо, про які концепції Шашкевичевого стилю у праці Л. Луціва можемо говорити? Письменник постає романтиком? Класиком? Сентименталістом? Очевидно, що поезія М. Шашкевича характерна своєю романтичністю. Хоч дослідник про це не писав безпосередньо, проте відзначив риси, притаманні цьому напрямку, які є наскрізними у творчості провідного митця «Руської трійці»: захоплення народною творчістю, використання народної мови та ритміки народних пісень.

Л. Луців вважає зразком найкращих Шашкевичевих поезій «Веснівку», пройняту глибоким символізмом. Літературознавець наголошує також на багатій образності та поетичній лаконічності, яку, як він зазначає, М. Шашкевич запозичив із народної творчості, зокрема пісень. Л. Луців акцентує увагу на Шашкевичевому музичному чутті, а саме на коломийкових ритмах та римах, що їх перейняв у своїй поезії автор, підкреслює стильову й жанрову різноманітність, притаманну творам М. Шашкевича.

Літературознавець відтворив своєрідний поетичний калейдоскоп, внісши до свого нарису тексти М. Шашкевича: казку «Олена», вірші «О Наливайку», «Болеслав Кривоустий під Галичем», «Бандурист», думу «Побратимові, посилаючи йому пісні українські», байки «Плішка і Соловей», «Щука і маленька Рибка» та інші твори письменника.

З огляду на те, що цей нарис був приурочений до 150-ліття від дня народження М. Шашкевича, Л. Луців зробив порівняльну характеристику того, як про духовного натхненника усіх галичан після його смерті відгукувались його співвітчизники, громади в Америці та представники московсько-більшовицької влади.

Зазначене дослідження можна вважати яскравим свідченням творчого потенціалу Л. Луціва, який посеред катастрофічних ситуацій шукав міцної основи для утвердження постаті М. Шашкевича. У цій праці окреслено постать видатного діяча національного відродження XIX століття, представлено особливості біографічного шляху, окреслено його внесок та своєрідність його літературного доробку. Цим дослідженням Л. Луців дав змогу співвітчизникам ознайомитись із творчими та життєвими константами і внеском М. Шашкевича у розвиток української писемності й загалом української культури.

Уся книжка Л. Луціва пронизана наскрізним белетристичним підходом. Тут і розгорнуті розповіді про шкільне життя, про перипетії із виданням збірки «Зоря». В усіх цих фрагментах Л. Луців постає послідовним і ґрунтовним оповідачем. Його оцінка діяльності М. Шашкевича цілковито об'єктивна, адже вона базується на реальних фактах та спостереженнях, які він доречно використав та коментує у своїх напрацюваннях.

Мовлячи про жанрово-стильові аспекти нарису «Маркіян Шашкевич», зауважуємо численні авторські медитації, художні роздуми та інтерпретації поетичних творів, які Л. Луців влучно використовував у своєму тексті. Водночас літературознавчому аналізу критика притаманний новаторський погляд, цікаві спостереження та свіжі оцінки. Підкреслимо ще раз живописну, белетристичну манеру літературознавця, якою він вправно послуговується, приваблюючи читача та відмежовуючи його від сухого академізму. Критик у цій праці, як і в інших своїх публікаціях, часом вдається до пишної риторики, використовуючи епітети, порівняння, гіперболізуючи постать визначного земляка. Його стиль подекуди набуває рис орнаментальності, деякі речення мають характер яскравих образно-метафоричних висловлювань.

Саме завдяки такій барвистій манері оповіді про життя письменника, вдалому використанню критичних праць інших авторів та детальному аналізу творів М. Шашкевича Л. Луціву вдалося наблизити до читачів величну постать зачинателя галицького відродження.

Отже, із різницею у двадцять років Л. Луців створив статтю «Талант, що згас передчасно (о. М. Шашкевич)» (1943) та нарис «Маркіян Шашкевич» (1963), які висвітлюють його погляди на постать та діяльність М. Шашкевича. Для цих досліджень притаманний новаторський характер, що відкриває читачам еволюційну модель творчості галицького автора, в основі якої лежить постійне ренесансне повернення до живодаїного ґрунту національної культури наперекір несприятливим історичним обставинам.

3.2. Еволюційні лінії новочасного письменства. Передмова до англomовної антології української новелістики «Their Land»

Передмова до видання національної класики – це, безумовно, важливий літературно-критичний жанр, який служить метатекстом до опублікованих художніх текстів і, пояснюючи їхню культурно-історичну генезу й місце в національному письменстві, виконує важливу пізнавально-інформативну функцію. Така ж передмова у перекладному виданні для чужоземного читача здійснює не лише просвітницьку, а й суспільно-політичну місію, маючи на меті викликати зацікавлення закордонної публіки національною літературою й нав'язати тісніші міжкультурні зв'язки.

Антологія «Their Land: an anthology of Ukrainian short stories» була опублікована 1964 року у видавництві газети «Свобода» (Джерсі-Сіті, Нью-Йорк, США) за редакцією Михайла Лучковича із передмовою професора славістики Колумбійського університету Кларенса-Огастуса Менінга та ґрунтовною вступною статтею Л. Луціва «Українська новелістика», яка має всі ознаки стислого інформативного й водночас концептуального історіографічного огляду столітнього еволюційного шляху української малої прози – від Марка Вовчка до Івана Керницького, Івана Смолія та інших прозаїків першої половини ХХ століття. На початку цієї публікації дослідник процитував відомий афоризм

Й. В. Гете: «якщо бажаєш пізнати поета, треба відвідати його країну»². А відтак ствердив правдивість інверсованого варіанту цього висловлювання: «поетову країну можна пізнати з його творчості», звернувшись до англомовного читача зі словами заохоти: «Таким чином, доклавши зусиль для ознайомлення з творами української літератури, пізнаєш якнайкраще українців та Україну від найдавнішої давнини до теперішньої сучасності» [242, с. 7].

Концепція упорядкування «*Their Land: an anthology of Ukrainian short stories*» належить М. Лучковичу, як укладачеві антології, та Л. Луціву, як автору вступної статті. Очевидно, що обидва літературознавці узгоджували вибір постатей із української літератури для наповнення цього видання. Маючи на меті ознайомити чужомовного читача зі здобутками рідного письменства, Л. Луців окреслив у цій праці літературні профілі провідних прозаїків другої половини XIX – першої половини XX століття на широкому культурно-історичному тлі: від середньовічного «Слова о полку Ігоревім», створеного напередодні руйнівної татаро-монгольської навали, до появи з-під пера Григорія Квітки-Основ'яненка перших зразків нової української прози та драматичних колізій її розвитку в часи царських заборон і радянських переслідувань.

У повоєнні десятиліття, окрім студій Л. Луціва, панорамне висвітлення української літератури та лаконічні огляди розвитку українського письменства пропонували закордонному читачеві англомовні антології «*The muse in prison: eleven sketches of Ukrainian poets killed by Communists and twenty-two translations of their poems*» (1956, упорядник Яр Славутич – (справжнє ім'я Григорій Жученко), «*The Ukrainian poets, 1189–1962*» (1963, упорядник Костянтин-Генрі Андрусичин), «*Four Ukrainian Poets: Drach, Korotych, Kostenko*» (1969, упорядники Марта Богачевська-Хом'як та Данило Гусар-Струк), «*Modern Ukrainian Short Stories*» (1973, упорядник Юрій Луцький).

² Джерелом цього афоризму є «Південно-східний диван» (1819) Й.-В. Гете:

If one wants to understand a poet,

One must visit his country;

The country of a poet

Can be discerned from his production [Their land., с.7]

Серед колег Л. Луціва, які також писали для українського читача за кордоном про насущні проблеми вітчизняного літературознавства та численні репресії, виділимо насамперед брошури Л. Білецького «Віруючий Шевченко» [8], Ю. Бойка-Блохина «Шевченко і Москва» [14], Б. Кравціва «Зібрані твори» [97], антологію Ю. Лавріненка «Розстріляне відродження» [102].

Еволюційні лінії нової української малої прози Л. Луців взявся дослідити в час, коли такий напрям літературознавчих студій тільки-но зароджувався. У материковій Україні монографічні опрацювання нової української прози знаходимо у праці Ніни Калениченко «Українська проза початку XX століття» (1964). Класичним зразком опрацювання нової української прози є дисертаційне дослідження Івана Денисюка, яке було згодом укладене в монографію «Розвиток української малої прози XIX – початку XX століття» (1981).

Значення перспективної праці літературознавця-піонера особливо увиразнюється з постколоніальної перспективи. [33, 44, 152, 200].

Антологія української новелістики з'явилася на світанку постмодерної доби, коли ринок культурних цінностей у Західному світі був переповнений, однак про тисячолітню культуру колонізованої України вільний світ мав обмаль інформації. Для осмислення рецепції української літератури на іноземних культурних теренах важливо усвідомити усталені уявлення в колективній пам'яті закордонних читачів, зокрема американців. Одним із таких механізмів є оцінка України та української культури крізь призму постколоніальної теорії [65, 200, 204].

Термін «постколоніальна література» в Оксфордському словнику літературних термінів позначає теоретичний та критичний метод, «який стосується дуже широкої низки досліджень із країн, які колись були колонізовані або залежні від європейських країн» [243]. Йдеться про два види протистояння колоніалізму в культурі – антиколоніальний та постколоніальний. Антиколоніальним вважають активний опір колоніалізму, який «має на меті національне відродження – ті суспільні процеси, які спрямовані на відновлення і розвиток національної культури» [20, с. 330] на противагу імперським міфам. Поняття

«постколоніального» формується під «впливом “постструктуралізму” й “постмодернізму”, де префікс *пост-* не виключає паралельного існування в часі й виражає не так заперечення, як діалектичне зняття модернізму й структуралізму» [173, с. 532]. На переконання М. Павлишина, «постколоніальне, не відмежовуючись від колоніального, рівночасно вбирає в себе його історичний досвід, а то й співіснує з ним в одному часі, місці і навіть в одному культурному явищі» [173, с. 532].

Якщо поняття «колоніальний» і «постколоніальний» являють собою протиставлену одна одній сукупність узгоджених між собою висловлювань і текстів, які діють як спільна сила, то можемо говорити про два різні дискурси. Таким чином, неоімперському радянському дискурсу Л. Луців і його однодумці протиставили контрдискурс антиколоніальної боротьби. А в підрадянському літературознавстві під тиском імперії сформувався колоніальний дискурс, представники якого стояли на угодовських позиціях, часто засуджуючи «буржуазний націоналізм» представників діаспори суто формально, про людське око.

Імперські режими, як зазначає постколоніальна теорія, намагаються утвердитися всіма доступними способами. Культура – один із них. «Культурні явища (мистецькі твори, установи, процеси в культурному житті суспільства) можна вважати колоніальними, якщо вони сприяють утвердженню чи розвитку імперської влади: позбавляючи престижу, звужують поле активності, обмежують видимість, а то й нищать те, що є місцевим, автохтонним, словом – колоніальним, натомість підкреслюючи гідність, світову масштабність, сучасність, необхідність і природність столичного» [171, с. 246]. Тож культурне підкорення України втілювалось через домінування російсько-імперського дискурсу.

У ситуації ідеологічного протиборства, коли вільний світ потребував якнайповнішої достовірної репрезентації національної культури поневоленої нації, Л. Луців зосередив увагу на видатних персоналіях, твори яких сформували ідейно-естетичне ядро української малої прози. До цього списку увійшли тексти

Марка Вовчка («Лимерівна»), Івана Франка («Малий Мирон» та «Грицева шкільна наука»), Ольги Кобилянської («Природа»), Михайла Коцюбинського («Поєдинок», «На камені», «Сміх»), Модеста Левицького («Тяжка дорога», «Страшна ніч»), Лесі Українки («Розмова»), Василя Стефаника («Вона – земля»), Леся Мартовича («Відміна»), Богдана Лепкого («Цвіт щастя», «Дідусь»), Марка Черемшини («Злодія зловили»), Володимира Винниченка («Голод»), Юрія Клена («Пригоди архангела Рафаїла»), Олександра Довженка («Незабутнє»), Леоніда Мосендза («Людина покірна»), Григорія Косинки («Фавст»), Аркадія Любченка («Кров»), Юрія Липи («Петька Кли́н, нальотчик»), Анатолія Курдидика («Три королі і дама»), Олега Лисяка («Дьєнб'єнфу піддається завтра»), Івана Керницького («Відкинута газета») та Івана Смолія («Дівчина з Вінниці»).

Чому саме ці тексти обрали М. Лучкович (як упорядник) та Л. Луців (як автор вступної статті)? Зауважмо, що твори більшості митців є репрезентативними. Чимало з них входять до середньошкільного та університетського літературного канону, а також виявляють найкращі стильові риси обраних письменників. Також можемо припустити, що укладачі хотіли розширити цей канон, адже деякі автори перебували на периферії читацької уваги.

Звісно, не всі твори, що увійшли до антології, однаковою мірою представляли стильове обличчя митця чи літературної епохи. Скажімо, романтичне російськомовне оповідання «Лимерівна», опубліковане в цьому виданні в англійському перекладі, не було характерним для Марка Вовчка як української письменниці реалістичного напрямку. Відсутні в антології оповідання Івана Нечуя-Левицького, Панаса Мирного. Нерівноцінність підібраних творів та імен автор вступної статті мотивував обмеженим репертуаром текстів української малої прози в англійській інтерпретації, адже відбір «був зроблений з тих оповідань, які друкувалися час від часу в різних періодичних виданнях в США та в Канаді» [242, с. 8]. При цьому дослідник заперечив будь-яку тенденційність під час укладання антології, оскільки «ці переклади були зроблені людьми, які попередньо не були знайомі одне з одним» [242, с. 8].

У контексті розмови про змістове наповнення антології доцільно також зазначити, що Л. Луців у своїй вступній статті витлумачував українські реалії, незнайомі для закордонних читачів, намагаючись об'єктивно представити Україну, про яку раніше ніде офіційно не мовилось, адже вона була частиною СРСР, своєрідною колонією. Оскільки стрижневим завданням антології було показати розвиток української літератури на теренах України, представивши вітчизняних письменників закордонному поціновувачеві, науковець обрав висвітлення суспільно-історичних контекстів української літератури та соціально-політичної проблематики як найбільш продуктивний спосіб нав'язання контакту із закордонною аудиторією, яка практично нічого не знала про українське письменство і в загальних рисах була частково ознайомлена з основними етапами історичного розвитку нашої країни.

Апелюючи до загальнокультурних знань своїх читачів, автор передмови інформував їх про історичні обставини, що зумовили своєрідність становлення та розвитку української нації, ускладнили перебіг історичних подій на українських землях. Захищаючи своє право на свободу, українцям довелося відповідати на загрози спочатку з боку половців, пізніше татар і турків, згодом – польського і російського поневолення. Особливу увагу автор приділив періоду московського панування, яке посилювалося з XVIII століття, коли Україна втратила рештки своєї автономії. Дослідник акцентував на насущних соціальних проблемах, що їх піонери нової української літератури порушували у своїх текстах і, не бажаючи підпорядковуватись волі Москви, «вели рішучу боротьбу», ставши на захист закріпаченого селянства [242, с. 7]. До цієї плеяди дослідник зарахував Івана Котляревського, Григорія Квітку-Основ'яненка, Тараса Шевченка, які першими в європейському письменстві змалювали образи селян, міщан та інших представників простолюду «як благородних людей, які мали право на гідне людське життя» [242, с. 7]. Розкриваючи історію утисків рідної мови, автор вступної статті спрямовує увагу на руйнівні укази 1863 та 1876 років, якими друк книжок українською мовою було заборонено.

Л. Луців панорамно окреслив тематику творів, що увійшли до антології. Розпочав він аналіз із творчості Марка Вовчка, оповідання якої написані з «любов'ю і глибоким розумінням нещасливої долі селян-кріпаків» [242, с. 8]. Висвітлюючи внесок авторки в розвиток української прози, дослідник концентрує увагу на сильних складниках характеру її героїв, їхньому лицарському дусі, боротьбі із кріпацькою системою, що була для них важким тягарем. Критик наголошує на письменницькому хисті авторки, майстерність якої у підсумку спричинилася до популярності її доробку у Франції та численних перекладів оповідань у різних світових літературах.

Л. Луців намагався бути посередником між двома культурами – рідною та англomовною. Він наближував українських митців до світової читацької спільноти за допомогою інтернаціональних літературних понять, оперуючи, зокрема, такими стильовими категоріями, як романтизм, реалізм, модерн. Жанрова специфіка історико-літературного огляду вимагала від науковця вибирати насамперед ті явища, котрі є репрезентативними з погляду їхнього внеску в українську і світову мистецьку скарбницю. Критик, скажімо, розцінив новаторські пошуки Івана Франка-реаліста й Михайла Коцюбинського-імпресіоніста як яскраві докази того, що «українське письменство не відступало від тих напрямів, котрі були популярними в західноєвропейських літературах» [242, с. 9].

Л. Луців вдається до характеристики загальноєвропейських літературних напрямів, у стильовій орбіті яких перебувало українське письменство. Науковець апелює до модерністичних течій, які з'явилися після реалізму, однак відзначає, що провідною ниткою усіх художніх напрямів українського письменства, на відміну від західноєвропейської літератури, є «боротьба проти поневолення людини». Це простежує дослідник і у витончених імпресіоністичних новелах М. Коцюбинського, і в індивідуалістичних оповіданнях неоромантичного напрямку Лесі Українки та О. Кобилянської, які майстерно «відобразили рабське життя і боротьбу за свободу власної нації» [242, с. 9]. Проаналізувавши творчість О. Кобилянської з погляду образотворення, Л. Луців впевнюється в тому, що її

героям, а частіше героїням, притаманна тверда життєва позиція, вони «не задоволені похмурою банальністю щоденного життя» [242, с. 9]. Ці жінки наполегливо «борються за емансипацію від обмежень, накладених на них силою обставин» [242, с. 9], і це захоплює діаспорного критика.

Л. Луців заохочував читачів придивитись до творчих особистостей українських авторів – І. Франка, М. Коцюбинського, Лесі Українки, О. Кобилянської, В. Стефаника, Марка Черемшини, Л. Мартовича – і звернути увагу на психологічний та психофізичний фундамент, закладений в основі багатьох їхніх творів.

Особливо значущим для автора передмови був І. Франко. Науковцю імпонувала письменницька багатогранність, глибочінь філософської натури Каменяра, жанрова та тематична розмаїтість текстів, у яких відображався спостережливий погляд автора на «життя в селі, в місті і в центрі нафтової промисловості – Бориславі» [242, с. 9], життєствердна Франкова творчість із її заманіфестованою місією невтомної боротьби проти соціальної несправедливості та національного гніту.

Розмірковуючи над творчою ідеологією В. Стефаника, новели якого, за спостереженнями Л. Луціва, «пробуджують в читача щось схоже на духовне очищення, “катарсис”» [242, с. 10], дослідник виокремив ідеал життя українського селянина, для якого власний шматок землі, здобуття незалежності і суверенності Батьківщини є найвищим благом та стратегічною метою.

Змальовуючи закордонному читачеві духовне обличчя українського народу крізь призму новелістичної творчості співвітчизників, Л. Луців доносив до вільного світу причини запеклої боротьби тоталітарної комуністичної системи проти аутентичної національної культури: намагаючись упокорити непокірну націю, поневолювачі не тільки нищили її голодомором і масовими репресіями, а й намагалися деформувати духовні цінності й заступити їх нашвидкуруч твореним «кодексом радянської моралі». Такі твори, як новела «Сини», в якій В. Стефаник зображає пафос національно-визвольних змагань Українського січового стрілецтва, були, як спостеріг критик, не до вподоби комуністичним

поневолювачам України. Неможливість цілком заборонити творчість В. Стефаника та інших літературних діячів штовхнула радянських ідеологів на політичні спекуляції, замовчування окремих творів та викривлення їхніх ідей.

Про В. Стефаника, І. Франка, О. Кобилянську у Л. Луціва є чимало студій, адже він не раз досліджував цих письменників як у материковий, так і в еміграційний період, тож мав вичерпне уявлення про їхні літературні стилі, проблематику й мистецьку вартість. Пишучи про решту авторів антології, у творчості яких була також присутня тема українського села, науковець панорамно окреслював їхній почерк, давав їм виражену характеристику, зважав на безліч характерних деталей. Скажімо, Л. Луців колоритно охарактеризував «Покутську трійцю»: мова творів Марка Черемшини «насичена багатством барокових прикрас [...] Це помітно різнить його від В. Стефаника, кожне слово якого було на своєму місці, без надмірностей» [242, с. 11], а Лесь Мартович привернув увагу діаспорного поціновувача гумористично-саркастичною манерою оповіді. Виокремлюючи складники характеру героїв Леся Мартовича, вказуючи на їхні недоліки та помилки, Л. Луців стверджує, що автор любить їх, хоч і глузує, «особливо з так званої інтелігенції, яка була така безпомічно непрактична й нечесна у власних вчинках в порівнянні зі звичайними селянами» [242, с. 11]. У постаті Б. Лепкого науковець побачив видатного естета та патріота як у житті, так і в творчості. У творах Б. Лепкого дослідник виявив ознаки символізму, реалізму, а також імпресіонізму, продемонструвавши масштаби письменникового таланту.

Окреслюючи тематику антології «Українська новелістика», Л. Луців наголошував й на тому, що у доробку В. Винниченка, окрім селян, героями виступають робітники-революціонери, революційна інтелігенція, яких автор змальовує за допомогою натуралістичних штрихів.

Л. Луців напрочуд влучно характеризує класиків та їхню творчість, окреслюючи ідеологічно-культурні та тематичні аспекти, а також вдаючись до привабливої деталізації окремих сторін особистого та громадського життя письменників, яке перепліталось із їхніми мистецькими шляхами. Наприклад,

про Модеста Левицького він говорить як про лікаря за фахом і «проникливого спостерігача життя звичайних людей» [242, с. 11], який уміло вплітав гумор у канву своїх оповідань, використовуючи власний професійний досвід.

Автор вступної статті розкрив перед іноземними читачами жахливі наслідки московського поневолення України, прагнення окупаційної влади до тотального знищення основ українського національного буття шляхом заборони української мови, придушення національної революції, численних переслідувань письменників, які обстоювали право на громадянську і творчу свободу. Критик засвідчив, що за радянських часів політичні умови були далеко не сприятливими для вільного розвитку літератури та висловлення громадянської позиції митця. «Всі видавництва знаходилися в руках уряду» [242, с. 13], саме тому книжки були цензурованими виданнями, а письменникам, котрі не погоджувалися з курсом уряду, накладали тавро «буржуазного націоналіста», що призводило до трагічних наслідків – каторжних робіт у Сибіру, арештів, розстрілів, знищення або вилучення із бібліотечних фондів творів цих авторів. Л. Луців, звертаючись до читачів, підкреслює, що повніше уявлення про ситуацію в Україні можна отримати за допомогою біографічних нарисів, опублікованих в антології.

Дослідник перелічує авторів, котрі постраждали від рук окупаційної влади. Це передусім Г. Косинка, який у своїх новелах зобразив селян, що ведуть запеклу боротьбу «за свободу при новому комуністичному режимі, за неї вони й померли» [242, с. 12], так само ж, як і їхній автор. Ю. Липу чекала схожа доля. Л. Луців, який у свій час належав до лав Січових стрільців та мав чітку суспільно-політичну позицію, захоплювався життєвим кредо цього автора (лікаря за професією), який возвеличував визвольну боротьбу українського народу 1918–1921 років, належав до лав Української повстанської армії і був підступно знищений енкаведистами у 1944 році. Його герої є втіленням настанов самого автора: вони «пишаються тим, що є українцями, цінуючи свободу свого народу більше, ніж свою власну» [242, с. 13]. Були, зрештою, й такі письменники, яким вдалось урятувати своє життя, емігрувавши на Захід, як-от А. Любченко, Юрій Клен.

Ідеологія та естетика вступної статті Л. Луціва до антології української новелістики націлені на розвінчання міфу, що його століттями Росія нав'язувала світу, про так зване «право націй на самовизначення», яке вона нібито гарантувала своїм громадянам. Дослідник заперечує такі фальсифікації і наводить чимало фактів, які підтверджують його тезу про нестерпний колоніальний гніт: тотальна русифікація населення, система покарань за україномовні книжки, цензурування, заборона публікацій українських книжок за кордоном, тиск на письменників – це все реалії істинної політики Москви.

Науковець захоплюється наполегливістю та стійкістю духу українського народу, його невтомною визвольною боротьбою. Водночас Л. Луців із розумінням ставиться до тих авторів, які «в Радянській Україні не могли відкрито виступати проти російського комуністичного режиму» [242, с. 14], оскільки тоталітарна машина, ледь зауваживши перші паростки патріотизму, вішала їм ярлики «буржуазних націоналістів», що призводило зрештою до катастрофи.

Публіцист не згадує багатьох видатних авторів, мотивуючи це тим, що читач зможе ознайомитись із рештою персоналій у біографічних коментарях до їхніх творів. Окрім цього, чимало письменників жило на Заході, тож зарубіжний читач уже міг мати якісь загальні відомості про них і мав змогу ознайомитись з їхнім доробком, який перебував у вільному доступі.

Отже, жанр передмови до антології («Their Land») для закордонної публіки є стислим історичним літературним оглядом і дає панорамне уявлення про обставини життя авторів та існування їхніх героїв у бездержавній Україні. Особливість цієї праці в тому, що вона була адресована чужомовному читачеві, який мав незначні уявлення не лише про літературу, а й про Україну, що була колонією. Таким чином, Л. Луціву вдалося детально представити українських авторів демократичному світу і його праця залишається неперевершеною до сьогодні як цінне джерело інформації про українську малу прозу для закордонного читача.

3.3. Літературні компаративні профілі

3.3.1. Рецепція творчості Тимофія Бордуляка у критиці Луки Луціва

Для Л. Луціва був притаманний розлогий діапазон літературних зацікавлень: від компаративних праць про постать Т. Шевченка і до постатей локального значення, які, однак, цікаві для читача як неповторні творчі особистості. Серед цієї плеяди авторів із неослабним захопленням дослідник ставився до Тимофія Бордуляка – вихідця із Бродівського повіту, що на Львівщині, творам якого притаманні гуманістичні, загальнолюдські мотиви. Цей автор славився своїм колоритним письмом про життя Галицького краю, однак творчість його мала не лише локальне значення, а й широкий загальноукраїнський резонанс. З-поміж творів Т. Бордуляка найбільший інтерес у Л. Луціва викликала збірка малої прози письменника «Ближні» (1899).

Єдину за все життя розвідку, присвячену розгляду стильових рис Т. Бордуляка, науковець, а на той час уже майже десятирічний постійний дописувач донцовського журналу «Літературно-науковий вісник» («Вісник»), опублікував у зазначеному виданні в грудневому номері 1936 року.

Л. Луців, коли читав збірку «Ближні», тримав у пам'яті високі оцінки своїх попередників, котрі осмислювали внесок «автора простих, невишуканих та теплим чуттям огрітих оповідань» (І. Франко) [цит. за: 66, с. 322] у становлення та розвиток літератури кінця XIX – початку XX століття. Тими попередниками перш за все були І. Франко, О. Маковей та інші сучасники Т. Бордуляка, які схвально та високо оцінювали творчі пошуки письменника-гуманіста.

Загалом цього дослідження Л. Луціва літературознавці довгий час не зауважували, лише нещодавно з'явилася праця Ірини Яремчук «“Ближні” Тимофія Бордуляка в оцінці Луки Луціва» (2013) [238]. Ця праця є першою і наразі єдиною, у якій об'єктом наукової студії є постать та творчість Т. Бордуляка в критичній інтерпретації Л. Луціва. І. Яремчук підкреслила його вагомий внесок у дослідження творчості Т. Бордуляка, зазначаючи, що воно заслуговує на значний інтерес з боку науковців і широких кіл громадськості.

Тож варто з'ясувати, якими інтенціями та концепціями керувався Л. Луців, оцінюючи прозу співця патріархального селянського життя і християнської любові до ближнього у «Літературно-науковому віснику» («Віснику») – авангардному українському виданні буремної модерної епохи. Чим у спадщині традиціоналіста-гуманіста вдалося зацікавити редактора Дмитра Донцова та читачів політично заангажованого часопису? Якими інтерпретаційними підходами послуговується дослідник, висвітлюючи реалістичну творчість Т. Бордуляка?

Відзначмо, що «Літературно-науковий вісник» донцовського періоду був натхненником національно-визвольної боротьби. Як стверджує Майя Леськова у своєму дисертаційному дослідженні «“Літературно-науковий вісник” як культурологічне джерело духовного відродження української нації (20–40-і роки ХХ ст.)», редагований Д. Донцовим часопис «виявився у 20–30-і роки ХХ століття, по суті, єдиним всеукраїнським виданням, яке плекало дух і волю народу, оберігало вітчизняні культурологічні джерела, не забувало про мистецькі традиції минулого й творило нове в надзвичайно складних умовах упродовж кількох десятиліть. Часопис кинув виклик більшовицькому терору» [106, с. 13]. Окрім цього, для українських письменників на материковій Україні та поза її межами, у діаспорі, «Вісник» став вагомою трибуною та важливим засобом обміну думками, а також встановив тісний контакт між читацьким загалом і авторами в Західній та частково Східній Україні.

Часопис, котрий славився своїм досить суворим характером та чіткими, ціннісними позиціями, мав наступальну ідеологію, намагався виховати лицаря – людину «честі», яка за свою країну готова була навіть взяти до рук зброю.

У передмові до «Націоналізму» Д. Донцов писав про «двоподіл» – ідею, яка «червоною ниткою переходить через усі твори Григорія Сковороди, Івана Вишенського, Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки, Олени Теліги – взагалі поетів львівського “Вісника”» [54]. Як стверджує ідеолог українського інтегрального націоналізму, «не лише я, а й вони ділять людей на дві “породи”, згідно не з їх соціальним станом, а з їх духовою природою, з їх духом; ділять на

дві різні категорії: на “шляхтича” – і “мужика”, “козака” – і “свинопаса”, лицаря – і “плебея”, патріота – і “дядьків отечества чужого”; борців – і “партачів життя”, героїв за націю – і “німих, підлих рабів”, “грязі Москви” або “жебраків о ялмужну просящих”, мучеників за віру – і “сонне кодрло” відступників... людей “лицарської, чистої, святої” крові – і “сукроватої” крові невільників... Не йдеться тут про соціально-класові різниці, повторюю, а про різниці духа» [54].

Згідно з інтерпретацією Л. Луціва, Т. Бордулякові був притаманний гуманний підхід до життя, який дисонував із вісниківським концептом рішучої експансії на всіх життєвих позиціях. Гуманізм часопису був войовничим, оскільки епоха була жорстокою, дисгармонійною, і недаремно вісниківці віщували наближення історичної катастрофи, яка змінить долю України.

Гадаю, що Л. Луців, надзвичайно проникливо відчуваючи морально-етичну унікальність української літератури, висвітлює суспільну та мистецьку місію творчості Т. Бордуляка задля духовних перспектив українського народу. У цього письменника Л. Луців побачив те, що надихає українців і за що їм варто боротися, – моральні цінності сумирного християнського життя в повсякденній творчій праці і любові до ближнього.

Можна висловити припущення, що талант Т. Бордуляка (також вихідця із Львівщини) був близьким Л. Луціву, адже у його творчості він знайшов те, що переживав у свої гімназійні роки. В одному із листів до О. Маковея, датованому березнем 1898 року, Т. Бордуляк пригадує, що «науки гімназійної кінчив-єм у Львові в руській гімназії. Як більша часть селянських дітей, мусив-єм у Львові не раз тяжко бідувати, проходити “сквозь огонь и воду”, одним словом, гартуватись, бо з дому мав-єм лише малу поміч і мусив собі помагати лекціями...Коли ж нема лекції, особливо в нижчій гімназії, і мусив обмежитись лиш на те, що мав з дому (каша), о, тоді не раз зазнав, по чому лікоть» [17, с. 455]. Подібні перипетії становлення можемо спостерігати й у житті Л. Луціва. Як пригадує дослідник у власній біографії, написаній до монографічного видання «Іван Франко – борець за національну і соціальну справедливість» (1967), «в гімназії почувався я так, як і Іван Франко, «дещо не своїм», бо не мав

гарного одягу і єдиний на 800 учнів ходив у так званих “руських чоботах” [...] Та я бадьоро зносив той свій знак низькоти і старався всіма засобами якнайпильніше вчитися. І це мені вдалося [...] В другій клясі я вже вчив товаришів із цієї самої кляси, що і я, і заробив стільки, що скинув прокляті чоботища і взув буксові черевики» [119, с. 638–639]. Вірогідно, ці життєві паралелі й стали приводом привернення уваги до творів Т. Бордуляка з боку дослідника.

Стаття Л. Луціва «Тимотей Бордуляк» побачила світ як своєрідний некролог письменника, який, власне, у 1936 році помер. І. Яремчук дає свою розлогу візію щодо підзаголовка статті, яким літератор позначив дату життя та смерті Т. Бордуляка: 1863–1936. Дослідниця міркує, що такий прийом Л. Луців застосував з метою «автора пам’ятати, і в пам’ятанні, як у тривкому ментально-духовному процесі, зберегти для вічності, для майбутнього непроминальний образ того, про кого пам’ятаєш. Тому назва свідчить про імператив “pro memoria” і його загострює рік за вікном, рік відходу Т. Бордуляка у вічність» [238, с. 266]. І. Яремчук підкреслює непересічний характер науковця та його стратегію у розкритті творчих засад Т. Бордуляка на матеріалі збірки «Ближні»: «Л. Луців відкриватиме ідейно-естетичні настанови письменника, з якої розпочне рух через філологічно-герменевтичний аналіз образної системи до його етичної концепції героя, звідти – до власного бачення нового героя сучасного письменства» [238, с. 268].

Тож у цю епоху динамічного напруження, у якій протилежні політичні та морально-етичні системи – вільний світ та імперія зла – виходили на двобій, Л. Луців показав, яким жорстоким є світ і як виборювати свободу людини та свободу держави, звернувши увагу на релігійні, економічні, політичні та культурні обставини, які перебували в епіцентрі життя героїв Бордулякових новел. Л. Луців вважає, що майже через чотири десятиліття після появи збірки «Ближні» (1899) морально-етичні питання, які ставив автор, залишилися злободенними.

Критик виразно акцентує на поєднанні в особі Т. Бордуляка двох іпостасей: письменника і пароха сільської церкви. Це давало автору змогу змальовувати життєві перипетії своїх персонажів у теплому, людяному, християнському висвітленні. З'ясовуючи походження назви збірки «Ближні», яке, безумовно, має євангелійну генезу, покликаємось на думку І. Яремчук, котра вважає, що «обрана для заголовка лексема – із християнського словника. Ближні – це ті, кого Т. Бордуляк як діючий парох мав змогу тісно обсервувати у своїй роботі. У збірці – це переважно українські селяни-нуждарі, рідше герої-священники і спорадично світські інтелігенти, часом єврейська біднота» [238, с. 268].

Охарактеризувавши галерею персонажів, Л. Луців зробив висновок про те, що «автор найпевніше чув себе тільки на сільському ґрунті, там находив позитивних героїв» [45, с. 896], добрих та відданих, людей честі, переконаних, що лише чесною працею можна здобути щастя. Цим міркуванням дослідник утверджує, що народництво із притаманними йому благородними ідеями національного пробудження характерне для письменника. Це й була Бордулякова письменницька ідеологія, у світлі якої він представляв своїх героїв. Новелістика галицького митця вирізняється особливістю світовідчуття – сумирністю, у якій переплітаються реалії та цінності патріархального суспільства, про що й пише дослідник, цитуючи твори новеліста. Як приклад критик наводить численні образи селян. Це і Матвій Бас («Дай, Боже, здоровля корові»), Михалко («Михалкові радощі»), Мирон («Діти»).

Назагал, простудіювавши практично всі твори зі збірки «Ближні», Л. Луців визначив у творчості Т. Бордуляка декілька ключових концепцій та провідних мотивів, які привернули увагу прозаїка.

Перш за все дослідник звернув увагу на привабливу реалістичну манеру оповіді, якою послуговується Т. Бордуляк у своїх текстах. Сумлінно та всебічно відображаючи правду життя, письменник не боявся представити його таким, яким воно є в дійсності: буття селян сповнене терпінь, нещасть, злиднів. За ці риси галицький письменник й отримав від Л. Луціва високу оцінку

«виделікатненого реаліста». У генезисі реалізму панівну позицію посідає стихійне прагнення до правдивості та деталізації. Критик підкреслює, що ці аспекти були притаманні новелам та оповіданням Т. Бордуляка, однак «відруху серед громадянства», на який очікував письменник, не викликали, «стрічала його [...] байдужість і повне забуття» [45, с. 897]. Зважаючи на це, дослідник намагається наблизити та актуалізувати для своїх сучасників непоказну, але поважну творчу постать.

У художньому світі персонажів Т. Бордуляка Л. Луців побачив долю цілої нації. Хоч дослідник не простежив у творчій парадигмі автора збірки «Ближні» цілковитого націоналістичного вістря, однак звернув увагу на проблему Батьківщини, яку піднімає письменник у своїх оповіданнях. Пріоритетне місце у контексті цієї проблеми посідає питання еміграції, яке є наскрізним у творах «Іван Бразилієць», «Бузьки», «Ось куди ми підемо, небого».

Відчутно, що для Л. Луціва Т. Бордуляк постає не лише як послідовник християнської «любові до ближнього», а й як виразник альтруїстичних інтересів загалом, оскільки багато його героїв «вдовольняються будь чим [...] щасливі, що...можуть помагати ще біднішим від себе», «в часі збирання податків, наш герой зрікається почестей, “бо він не має до того серця”, щоб “дивитись на людську біду”» [45, с. 897].

Не заперечуючи християнської смиренності героїв Т. Бордуляка, Л. Луців водночас зосереджує увагу і на цілком інших рисах окремих персонажів. В аксіологічному аспекті він представляє Т. Бордуляка як різнобічного речника характерів героїв своїх творів. Окрім гуманних засад, персонажі проявляють також сильні сторони свого характеру, що, власне, дуже імponує Л. Луціву, який, будучи представником Січових стрільців, був прихильником стійких та вольових людей із «кодексом честі». Вдалим прикладом слугує звернення критика до героя одного з оповідань Т. Бордуляка – Гаврила Чорнія, який, незважаючи на інвалідність, не падає духом та живе за принципом «aut vincere, aut mori», чим виявляє стійку психологію та перемогу духу і волі над кволим тілом.

У порівняльно-типологічному аспекті Л. Луців розглядає постать Т. Бордуляка в одному контексті із постаттю Зофії Коссак-Щуцької – польської письменниці, яка пізніше стала учасницею антифашистського руху Опору, їй належить авторство біографічної повісті «Пожога». Л. Луців акцентує увагу на відмінному сприйнятті несправедливості та зла обома авторами на ґрунті християнських засад. Досліднику із покоління Січових стрільців, який тримав у руках зброю, дивився в очі смерті, більше імпонують сміливі погляди польської письменниці, він наголошує на тому, що їй «глибока віра не відбирає [...] охоти до боротьби з тим, що вона вважає злом, тільки гартує її» [45, с. 898], в той час як герої автора з Бродівщини «не можуть змагатися з життям, щоб дійти кудись вище, вони лагідні, добрі, усміхнені і вдоволені навіть тоді, як ходять з торбами» [45, с. 898]. Л. Луців не протиставляє цих авторів, але з його міркувань випливає, що гуманізм має бути активнішим, рішучішим, а герой повинен утверджувати себе у цьому реальному світі.

Л. Луців розмірковував про песимізм Т. Бордуляка, котрий «любується в нещасливих випадках» [45, с. 899]. Дослідник висловив здогад, що несприйняття публікою творчості Т. Бордуляка стало причиною письменницької нереалізованості. Науковець ставить скромного письменника в один ряд із такими велетенськими постатями, як Марко Вовчок, Юрій Федькович, Іван Франко, Марко Черемшина, Василь Стефаник, Богдан Лепкий, Лесь Мартович, Осип Маковей, при цьому заперечуючи генетичний зв'язок творчості Т. Бордуляка з будь-яким із названих письменників. Він не помічав якихось важливих впливів цих та інших письменників на творчість співця селянського життя, вважаючи, що джерелом натхнення для нього було реальне життя. Науковець констатує також, що для Т. Бордуляка властива індивідуальна філософія, «він своїм власним оком дивився на нашого селянина» [45, с. 901].

Здійснивши докладний аналітичний розбір збірки, Л. Луців, як вимогливий критик, приписував книжці невисоку літературну вартість, наголошуючи, що «літературний твір повинен викликати не тільки “милосердя”, як се часто діється у творчості Бордуляка [...] – але також і завзяття, витривалість у змаганнях і

відвагу в боротьбі, любов до батьківщини та інші чесноти, які, як ми се бачили вище, можна згармонізувати з вимогами християнської релігії» [45, с. 901]. При цьому критик закидає збірці «деяку монотонність» – тематичну та світоглядну вузькість.

Як бачимо, дослідник із стрілецького покоління наділений умінням герменевтично пройнятися духовним минулим епохи і здатний якнайглибше зануритися у світ митця іншого світоглядного типу. Отож підходимо до відповіді на питання: чим Т. Бордуляка, представника сумирного гуманістичного світогляду, зумів актуалізувати Л. Луців для «Літературно-наукового вісника»? Напевно, саме трагічна доля рідної землі, проникливо зображена у творах Т. Бордуляка, зачепила за живе дослідника та редакцію донцовського часопису. Адже колонізована Україна напередодні Другої світової війни, коли гітлеризм та сталінізм вийшли на двобій, потребувала особливого захисту. Тому трепетне відчуття рідного краю було дуже важливим. Наш аналіз публікації Л. Луціва у «Літературно-науковому віснику («Віснику»))» свідчить про ширші діапазони ідеологічних та мистецьких зацікавлень журналу, аніж це прийнято вважати.

Отже, Л. Луців у єдиній публікації про Т. Бордуляка означив характер проблем, які письменник виокремлював у своїх творах. Вважаємо, що підходами, якими послуговувався дослідник, були єдність національно-екзистенційного та культурно-історичного методів. Ми простежили, яким чином студія про цього автора потрапила у «Літературно-науковий вісник» та чим саме зацікавила провідного ідеолога цього видання – Д. Донцова.

3.3.2. Концептуальний погляд на дискусійне питання (Л.Луців про зв'язки Ольги Кобилянської із німецькою та скандинавською культурою)

Л. Луців і О. Кобилянська були сучасниками, однак не ровесниками. Прикметно, що О. Кобилянська стала класиком ще за життя. Тож у кінці XIX – на початку XX століття її постать перебувала у центрі інтелектуальних дискусій та культурних рефлексій, а творча спадщина ставала предметом наукового аналізу багатьох українських літературознавців. Зацікавлення Л. Луціва цією

постаттю зрозуміле: О. Кобилянська вирізнялась широким масштабом європейського світогляду, вільно володіла кількома мовами, захоплювалася сучасною літературою, філософією та народною творчістю. Ці вподобання спричинилися до самотнього стилю її письма. Дискусії, які спалахували навколо письменниці, стосувались її зв'язків із німецькою та скандинавською літературою, тому критик аналітично вивчив це питання.

Його творча спадщина, присвячена вивченню постаті О. Кобилянської, ще не досліджена. Є поодинокі згадки, як, наприклад, у статті Анни-Галі Горбач «Ольга Кобилянська й німецька культура», де авторка зауважила, що Л. Луців у нарисі «Ольга Кобилянська» (1965) вдавався у безплідну полеміку з О. Бабишкіним щодо тенденційної інтерпретації «соціальної тематики у творчість письменниці та підкреслювання впливу російської літератури на вироблення її літературного смаку» [38, с. 43]. Також Ольга Крамарська у студії «Ольга Кобилянська – новатор у просторі жіночої прози» [100] залишає згадку про Л. Луціва. Згодом з'являється дисертаційне дослідження Лариси Гоцур «Ольга Кобилянська в українсько-німецьких літературних взаєминах» [43].

Як відомо, перші тексти О. Кобилянська писала німецькою мовою. Такий вибір можна пояснити тим, що мати «гірської орлиці» походила з німецької родини, та й, зрештою, сама письменниця, судячи із епістолярної спадщини, бачила себе як у німецькій, так і в українській літературі. Як згадує авторка «Царівни», «коли б не любов батька до рідного слова, до свого народу, своєї пісні, знання рідної мови, що все-таки панувало в хаті, крім польської, а далі і німецької, було би з часом, може, й зайняло останнє місце» [87, с. 231]. Тож посередницька роль, яку буковинська авторка виконувала в культурному діалозі між німецькою та українською культурою, засвідчує поліфонічність її письменницького голосу. Щоправда, інтенції до такого літературного посередництва мали як противників, так і прихильників. І між цими обома таборами виникали розбіжності. Прибічники традиціоналізму провокували у письменниці своєрідний комплекс україномовної недосконалості. Тут варто мовити передусім про українофілів, у риториці яких «зустрічаємо типове

народницьке бажання говорити від імені “ми”, про “нас”, “нашу літературу”», власну автентичність та своєрідність. Міркуючи у такій парадигмі, народники уявляли літературу як єдиний потік, послуговувались фразою «це добре деінде, але не в нас» [170, с. 57]. Згідно з твердженням Соломії Павличко, народники говорили про письменників, «як про свого роду армію». Вони вважали, що «як усіх об’єднує одна мова, так усіх має об’єднати один напрям, одне завдання. Крім того, література – спільна власність усіх її реципієнтів, тобто народу. Роль “я” в письменника має бути дуже мала. На “я” майже ніхто не спирається. Воно недорозвинуте й для народницького ідеолога підозріле» [170, с. 71].

Інші ж, прибічники таланту О. Кобилянської, навпаки, захоплювались її багатогранністю, сміливими новаторськими діями та були згодні із положенням, що «ми повинні знати, що пишуть у Європі, і, відповідно, в нас може бути щось подібне до європейських зразків» [170, с. 57]. Серед них була й товаришка письменниці – Леся Українка, яку традиційно називаємо «співачкою досвітніх вогнів», маючи на увазі очікувані суспільні зміни, але можна цей перифраз трактувати як віщування модернізаційних процесів в українській літературі. Леся Українка бачила творчість О. Кобилянської як своєрідний мотор цивілізації, а «німеччину» О. Кобилянської вважала не згубною, а, навпаки, сприятливою. Підтвердженням цього може слугувати цитата із листа до буковинської авторки: «...Галицька критика докоряє Вам німеччиною, а я думаю, що в тій німеччині був Ваш рятунок, вона дала Вам пізнати світову літературу, вона вивела Вас у широкий світ ідей і штуки» [105, с. 111].

Концепцію, суголосну із сучасним розумінням, висловив у міжвоєнному двадцятилітті Л. Луців, простеживши на прикладі творчості О. Кобилянської, як на порозі ХХ століття культурне життя Буковини лише починало набувати модерних форм. Такої ж думки, як і автор «Літератури і життя», дотримується й Тамара Гундорова, яка в обставинах буковинського пограниччя виокремлює О. Кобилянську як сміливу володарку модерного голосу. Поміж тим, Т. Гундорова вважає, що «“німецькість” О. Кобилянської (в розумінні не лише лінгвістичному, але і як причетність до найновішої західної культури, зокрема

німецькомовної), себто маргіналізована “інакшість” на тлі української літератури, послужила тим містком, на якому письменниця зійшлася з українськими модерністами різних поколінь, які визнали її за свою предтечу. О. Кобилянська стала культовою постаттю для українських модерністів» [47, с. 20]. Тож можна стверджувати, що творчість О. Кобилянської стала вихідною точкою розвитку українського модернізму, а новаторство її новелістики виявлялося як у високому художньому рівні, так і в нечуваній до цього концепції вільної і сміливої людини, розкритті її характеру, духовного світу та життєвих принципів. Додамо, що у сфері зацікавлень німецькомовною літературою буковинську письменницю найбільше приваблювали твори Петера Альтенберга, Гергарта Гауптмана, Густава Геєрштама, Марії Ебнер-Ешенбах, проте найбільше захопив письменницю відомий уже на той час Фрідріх Ніцше.

Водночас, О. Кобилянська була палкою шанувальницею, окрім німецької, ще й скандинавської літератури. Її погляд привернули тогочасні представники модерного напрямку, серед яких Герман Банг, Арне Гарборг, Кнут Гамсун, Август Стіндберг, Єнс Петер Якобсен.

Внаслідок рецепції Ф. Ніцше і Є. П. Якобсена у творчості О. Кобилянської викристалізувалися романтична образність, індивідуалістична проблематика, типові персонажі, відбулося становлення її неоромантичного стилю.

Про літературні зв'язки О. Кобилянської із Є. П. Якобсеном, представником данської літератури, є чимало вартісних публікацій. Це питання досліджували багато науковців, серед яких Ельпідифор Панчук [174], Ничипір Томашук [174], Валентина Саєнко, Соломія Павличко, Тамара Гундорова та інші.

О. Кобилянську Л. Луців завжди вважав неординарною та безмежно талановитою. Він намагався представити своє типологічно-системне розуміння її творчих засад, «збагнути її як складну й різноманітну констеляцію в цілому», як влучно висловився І. Денисюк про творчу концепцію письменниці [50, с. 68].

Інтерпретації творчої спадщини О. Кобилянської Л. Луців присвятив низку глибоких наукових розвідок. Ще задовго до еміграції, у 1927 році, він опублікував на сторінках газети «Діло» першу з цього тематичного циклу статтю

проблемного характеру під назвою «Чи Кобилянська символістка?». Згодом з'явилися нові студії, серед них «Ольга Кобилянська і Фрідріх Ніцше» (1928), «Єнс Петер Якобсен» (1930), «“Природа” О. Кобилянської» (1930), «О. Кобилянська і Є. П. Якобсен» (1930), «Кобилянська – Ніцше й родова аристократія» (1931), «Велика мрійниця» (1949) та ін. А у 1965 році, в соті роковини від дня народження письменниці, критик видрукував книжку «Ольга Кобилянська», яка стала квінтесенцією його досліджень у зазначеній царині.

Після студій Л. Луціва у нашому літературознавстві не з'явилося жодного порівняльного дослідження такого високого методологічного рівня про творчі зв'язки української авторки із Є. П. Якобсеном та Ф. Ніцше. Поодинокі фрагменти цієї важливої проблематики стисло обговорюються лише у дисертаційному дослідженні Світлани Кирилук [84], статті Любові Прими «“Сади творчості” Ольги Кобилянської у літературно-критичних працях Остапа Грицяя» [184] та деяких інших працях сучасних літературознавців.

Оглядаючи тематику статей Л. Луціва про буковинську авторку, в першу чергу варто звернути увагу на його інтерпретації зв'язків О. Кобилянської з Є. П. Якобсеном та Ф. Ніцше. Адже місце буковинської авторки на пограниччі різних культур «віддзеркалює багатокультурну ситуацію Буковини і водночас надає амбівалентного забарвлення її творчості» [47, с. 18].

Наша література була обмежена внаслідок довготривалих заборон, тому Л. Луціву залежало на розширенні міжлітературних зв'язків, також виведенні української літератури зі штучної ізоляції, бо саме такі обставини створювала для нашої культури царська, а згодом й радянська імперії.

Особливо наголошує він на різномірних мовних заборонах, починаючи від Емського указу, які ставили перепони повноцінному творчому спілкуванню українського письменства з іншими європейськими літературами. Л. Луців висловлює думку, що наша література відчуває «потребу жити [...] з чужими світовими літературами – а не дивитись на світ Божий крізь московські закопчені окуляри» [128, с. 335], адже сам він згідний з твердженням, що лише «в тісному контакті з культурними надбаннями інших народів можна сотворити небуденні

цінності для рідного письменства» [128, с. 335]. На широкому тлі творчих взаємин української письменниці із двома європейськими літературами варто також наголосити, що саме «інтернаціоналізм як ідеологічний феномен та інтертекстуальність як органічна властивість розвитку літератури» своєю дією виявляються «в піднесенні самосвідомості народів, співмірності їх національної та загальнолюдської специфіки, багатогранності мистецьких пошуків» [193, с. 20].

Л. Луців, апелюючи до зв'язків О. Кобилянської із німецькою та скандинавською літературами, намагається з'ясувати ідеологічне та політико-суспільне коріння її зацікавлень, а також збагнути, чим ці літератури привернули увагу О. Кобилянської та в подальшому вплинули на її письменницький світогляд.

Про рецепцію Ф. Ніцше у творчості О. Кобилянської Л. Луців створив дві розвідки: «О. Кобилянська і Ф. Ніцше» (1928) та «Кобилянська – Ніцше й родова аристократія» (1931), у яких з'ясував провідні домінанти філософування української письменниці та німецького мислителя.

Спадщина Ф. Ніцше була досяжною для буковинської письменниці: вона вільно володіла німецькою мовою і німецька лектура була для неї цілком органічною.

У дослідженнях Л. Луціва впадає в око його творчо-критичне мислення, увага до деталей, чіткі теоретичні узагальнення та висновки, водночас вбачаємо у цих студіях спроби ввести в науковий обіг нові ідеї та гіпотези щодо спорідненості О. Кобилянської із поглядами Ф. Ніцше та спробу окреслити масштабність зв'язків української та німецької літератур. Принцип діалогічності української та загальноєвропейської літератури, якого дотримувався критик, є наскрізним у творчій парадигмі його напрацювань. Водночас дослідник доклав максимум зусиль, щоб вивести питання зв'язків О. Кобилянської та Ф. Ніцше зі сфери ідеологічної цензури та фальшувань, інтерпретувати їх у науковому ключі. Таким чином, Л. Луців представив простір дослідницьких можливостей для подальших поколінь науковців.

Пильну увагу Л. Луціва привертає огляд критики про зв'язки О. Кобилянської із філософією Ф. Ніцше. Він наводить міркування авторів, які йменували її прихильницею філософа. Дослідник спостерігає певний хаос та роздвоєність думок літературознавців, тож і намагається бути максимально достовірним. Поміж дослідниками, які приписували буковинській авторці вплив ідей Ф. Ніцше, Л. Луців називає Михайла Грушевського, Осипа Маковея, Сергія Єфремова, Михайла Мочульського, Володимира Коряка, Олександра Дорошкевича, Василя Сімовича, Павла Филиповича. На противагу їм цей вплив заперечували Микола Євшан, Микола Сріблянський, Остап Грицай, Дмитро Донцов, Остап Луцький, Степан Гаєвський, Микола Струтинський [120].

Л. Луців звертає увагу на твердження О. Кобилянської, яка підкреслювала неабияку роль західної культури у формуванні її письменницьких смаків. Поміж авторами чільне місце він відводить Ф. Ніцше, при тім цитує спростування О. Кобилянської, яка критичні висловлювання В. Сімовича про так зване «перенесення текстів Ніцше вмілою рукою на наш ґрунт» [128, с. 342] бурхливо заперечує: «Щодо Ніцшого, то правда, він мене займав своєю глибиною і деякими думками на будуче, але щоб я вже так дуже віддавалася студіям сього модного філософа, то ні. Просто з причин, що не могла дістати і деякі місця були мені затуманні» [128, с. 342]. Однак Л. Луців вирішив зробити зіставлення творів буковинської письменниці «з афоризмами “Заратустри”, якого цитати розсіяні по творах буковинської поетки», адже лиш тоді можна буде дошукатися «правди про відношення Кобилянської до Ніцшого» [128, с. 342].

Особливу увагу Л. Луціва привертає праця польського літературознавця Вацлава Борового «O wpływach i zależnościach w literaturze (Краків, 1921), з якої дослідник цитує актуальний фрагмент: «письменник від другого письменника може зазичуватися ідеями, технікою, сюжетом, стилістичними манерами, поодинокими фразами» [128, с. 342]. І додає: «від філософа – головню ідеями. Та і в самому життю обох авторів є деяка схожість» [128, с. 342]. Ці подібності між двома авторами дослідник комплексно аналізує: передусім вказує на прагнення самотності, яке є «“батьківщиною”» для Заратустри і «“захистом, повним

задуми”» [128, с. 342] для О. Кобилянської; звертає увагу на внутрішні душевні події, на духовний аристократизм, у якому надлюдина Ніцше «не потребує “родового аристократизму”, бо вона є в першій мірі аристократкою волі та енергії» [128, с. 342]. Цю аристократичність підкреслює Л. Луців і в героях О. Кобилянської: «всі вони, як не родові аристократи, то “шляхотського походження”, “гербові”, то принайменше вибранці» [128, с. 342]. Особливу увагу Л. Луців приділяє Ніцшівським образам поранкової пори, як «чогось початкового, перспективного, і полудня – як пори розквіту творчих сил особистості і нації» [128, с. 342]. Критик підкреслює, що буковинська авторка також застосовувала ці образи у своїй творчості і доводить це твердження текстологічними спостереженнями над повістю «Царівна». Ще одним яскравим аспектом для дослідника є лейтмотив віщого сну, яким послуговуються автор «Заратустри» і буковинська письменниця. У повістярки, як і в її попередника-філософа, сон є «віщуном важливих подій для її героїв» [128, с. 342]. Мотив сну Л. Луців простежує у низці творів авторки: «Земля», «У неділю рано зілля копала», «Через кладку» та інших.

Методом текстуального зіставлення Л. Луців встановив генетичну залежність образів поранкової пори. Різні дослідники не раз висловлювали свої принагідні суб'єктивні міркування про спорідненість цих та інших образів О. Кобилянської з ідеями Ніцше. Критик був тим, хто вперше дав наукове обґрунтування генетичної залежності, здійснивши аналітичне, текстуальне зіставлення творів обох митців.

Ставлення до подружжя та материнства у письменників теж має чимало схожого. Л. Луців помічає, що персонажі як німецького філософа, так й української письменниці мають подібні погляди на певні речі. Скажімо, герої Ніцше вважають, що «щастя чоловіки: я хочу! Щастя жінки – це: він хоче!» або «любов це покора одного перед одним» [128, с. 342]. Ці обидва вислови Л. Луців простежує й у персонажів О. Кобилянської. Водночас він помічає відмінні концепції О. Кобилянської та Ф. Ніцше на релігійному підґрунті. Якщо «Ніцше вважав Бога витвором людської фанатазії» [128, с. 342], то, як відзначає

Л. Луців, «герої Кобилянської рідко дискутують над цією темою» [128, с. 342], розуміючи та сприймаючи релігію більш фундаментально та шанобливо.

Зрештою, проаналізувавши основні параметри зв'язків творів Ф. Ніцше і О. Кобилянської (ці параметри літературознавець визначив на рівнях стилістичному, символічному, на рівні релігійного світогляду та образної системи), критик ставить крапку у зазначеній проблемі та підкреслює провідну думку, що не заратустрині це діти оті «звичайні дівчата середньої інтелігентної верстви без вищої освіти, без особливої талановитости, лише з розвиненим почуттям самотійности» [128, с. 342]. Беззастережною ніцшеанкою можуть проголошувати буковинську письменницю тільки ті, які або не знають її творів, або не знаються на «ніцшеанстві». Л. Луців доволі чітко змалював аспекти, в яких О. Кобилянська запозичувала ідеї Ф. Ніцше, додаючи, що «найсильніший вплив Ніцшого на нашу письменницю був у 90-х роках минулого століття, коли вона не встидалася брати заратустрині слова за свої» [128, с. 342]. Однак підкреслює, що не «“діонізійський” тип творця находимо в Кобилянської, тільки “аполінський”; не грозу життя, не танець життя й смерти, не розкіш і муки творчої людини малює Кобилянська, тільки оману вічної, злудної краси, де дійсність старається бути гарним сном» [128, с. 342], адже, на думку О. Кобилянської, «не в “аморальній” боротьбі Ніцшого, тільки в “гармонії” родиться мистецтво» [128, с. 342]. Тож, відповідно, світогляд «самотньої жінки з гір, яка ввела в українську літературу нові європейські думки», суперечив загальній ніцшівській теорії. Як стверджує Тарас Лютий, «письменниця глузує з прямого прийняття ніцшеанства. У її творах проступає полеміка з Ніцше» [128, с. 342].

У критичних працях Л. Луців неодноразово наголошує на питанні про «аристократизм» героїв. Цій темі критик присвятив окрему коротку студію «Кобилянська – Ніцше й родова аристократія» (1931), у якій стисло підсумував свою позицію, суголосну із багатьма тезами статті «О. Кобилянська і Ф. Ніцше» (1928). Тезу про духовний, а не родовий аристократизм у творчості О. Кобилянської Л. Луців обстоював у дискусії із Теофілем Кострубою [94].

Міжкультурні взаємини мають характер творчого діалогу, тобто є складними і вибірковими. Л. Луців не заперечував, що О. Кобилянська, як і Моріс Метерлінк, Генрік Ібсен, Август Стріндберг, Георг Брандес, Станіслав Пішибишевський та інші митці, відчула вплив Ф. Ніцше. Критик констатував, що вплив цей був найсильнішим у 1890-х роках і відбився у прозі буковинської письменниці в ідеях духового аристократизму, в символічних образах поранкової пори та полудня й інших мотивах та образах. Однак компаративіст спростував однозначне твердження про «ніцшеанство» О. Кобилянської, підкресливши, що ідеалом письменниці було гармонійне, а не дисгармонійне мистецтво, «аполінський», а не «діонісійський» тип митця, а її герої-мрійники, яким далеко до ніцшівської «надлюдини» [120, с. 177–178]. Спостереження Л. Луціва суголосо з висновками окремих дослідників, що «осмислення Ніцше сприяло самоінтерпретації Кобилянської як письменниці, яку обходили актуальні тоді питання філософії та критики культури» [172, с. 104].

На час публікації літературно-критичної статті «Єнс Петер Якобсен» (1930) ще не було окремих студій про вплив Є. П. Якобсена на О. Кобилянську. Тож Л. Луців вирішив виробити власну оцінку та провести окреме дослідження цієї проблематики.

Критик першочергово постановив ознайомити читачів із постаттю данського письменника, який здобув «європейську славу для своїх “скандинавських літератур”» [118, с. 791] та про котрого «часто згадується в початкових творах О. Кобилянської або в рецензіях і критичних працях про авторку «Царівни» [118, с. 791]. Літературознавець представив його життєпис та спадщину, з якої дещо було перекладено українською мовою («Тут повинні би рожі стояти» у перекладі О. Кобилянської, «Пані Фенс» у перекладі О. Маковея).

Л. Луців виділяє неоромантичне мрійництво як важливу рису характеру персонажів скандинавського автора, вважаючи, що «такими мрійниками, що бажають великого, є всі герої нашого письменника» [118, с. 793], і наводить як приклад численних мрійливих персонажів повісті «Марія Груббе», про яку

відгукується як про пластично збудований текст та акцентує увагу на поодиноких важливих образних елементах.

Окрім «Марії Груббе», Л. Луців простежує «психологічну боротьбу» вільнодумців у повісті «Нільс Ліне», які є не меншими палкими мрійниками. Зокрема Бартоліна, Нільсова мати, яка стикнулася з тим, що «любов не є вічно жевріючим смолоскипом [...], і тому невдоволена життям, шукає щастя в мріях і так само виховує казками свого сина; “життя її мало тільки ту вартість, яку йому надавали мрії”» [118, с. 796]. Дослідник правильно зауважує особливості домінантного типу характеру головних героїв Якобсенових творів. Вони «цілим своїм єством стараються втекти від сірого будня» [118, с. 793–794], бажають собі «такого напруженого життя, яке б [...] або упокорило, або прославило [...], прагнуть стопитися в журі або згоріти з радости» [118, с. 794], нерідко герой Є. П. Якобсена «у своїй нерішучості схиляє голову перед обставинами, не стараючись навіть їх змінити» [118, с. 797].

Л. Луців докладно проаналізував дві повісті данського автора з метою представити основу творчості письменника «в його мистецьких уподібненнях та артистичних засобах» [118, с. 797]. Дослідник також подає чимало суперечливих характеристик, у яких Є. П. Якобсена зображали «приклонником Дарвіна, представником реалізму в Данії» [118, с. 797], інші «“виразним стилістом психологічно-реалістичного напрямку”, який “ширив думки Дарвіна про еволюцію та боротьбу за існування”» [118, с. 797]. При тому Л. Луців дає власний коментар щодо способів вираження дарвінізму в контексті життя цих персонажів, які говорять «в дусі навчання про боротьбу за існування, та самі вони мають одну тільки зброю: мрію» [118, с. 798], до того ж самі не наповнені енергією, «не мають охоти до боротьби за свої мрії, бездільно даються нести леготіві своєї уяви» [118, с. 798]. А це, як зазначає Л. Луців, суперечить законам Дарвіна, суть яких полягає в тому, що лиш сильні перемагають. На широкому тлі європейських літератур він розглядає героїв Є. П. Якобсена як таких, на кому відобразився Шопенгауєрівський песимізм, вони – «се мішанина позитивізму з романтичною нездійсненою мрією і найтрагічніше для них се те, що вони сього

свідомі» [118, с. 801]. Тож і реалізм Є. П. Якобсена Л. Луців ставить під сумнів і дефініціює його радше як «реальний світ казок та мрій», а не «правдиве змалювання дійсности» [118, с. 798], називаючи метод данського письменника швидше імпресіоністичним із притаманними йому ознаками проникливого змалювання душевних станів, психологічних рефлексій, барвистих порівнянь.

Л. Луців пов'язав стильові уподобання скандинавського автора, котрий застосовував цілий арсенал імпресіоністичних засобів, формуючи колоритну тканину тексту, зі схильністю до творення мрійливих натур. Дослідник, аналізуючи тексти Є. П. Якобсена, йменує його малярем, «найбільшим кольористом у всесвітній літературі», якому допомагали у цьому надзвичайно розвинені слух, зір та нюх. До речі, імпресіонізм Є. П. Якобсена впливає мимоволі на стиль літературно-критичного мовлення Л. Луціва. Письмо критика так само набуває яскравих імпресіоністичних рис, а саме: емоційної схвилюваності, інверсійності тощо. Проникнувши у світ Якобсенової барвистої мови, Л. Луців не може не висловити свого захоплення від того, як у його творах «світло блищить золотом і золотими нитками, всякає сріблом і сталлю та сповзає блискучими смужками по шовковому комірі та шовкових тренах» [118, с. 800], як вміло передані музичні відчуття автора резонують у тексті, у якому в «літній південній тиші колишеться трава, угинаючись під сонячними проміннями, як зловіщо, одна по одній, вдаряються дощові каплі в шибу вікна» [118, с. 800], як п'янку запахів враження передано крізь «запахи рож і аромат свіжих, зелених лісів» [118, с. 800]. Розглядаючи імпресіоністичний стиль скандинавського автора, український дослідник віддає належне його праці над кожним словом, вмінню простими реченнями змалювати душевний спокій та «розгойдати розбурхане напруження» [118, с. 800].

Тож як міг вплинути Є. П. Якобсен із його світоглядними установками на О. Кобилянську?

На основі листів письменниці до Василя Лукича, Осипа Маковея, Василя Стефаника, Петка Тодорова, Миколи Євшана ми сьогодні маємо можливість концептуально переосмислити вплив скандинавського автора на творчість

О. Кобилянської. У листі авторки «Царівни» до М. Євшана, датованому 7 грудня 1910 року, спостерігаємо, що вона із особливим трепетом та захопленням відгукується про свого данського попередника, зізнаючись, що Є. П. Якобсен – «се один з тих наймиліших авторів, той оден, від котрого я найбільше навчилася, котрого можу вічно читати і котрий мені ніколи не навкучиться» [187, с. 395]. Захоплюючись Готфридом Келлером та Єнсом Петером Якобсеном, вона зізнавалась, що «в них бачимо ми людей, як вони ступають по світу, з своїми прерізними прикметами духу і тіла, – а однак, скільки гармонії і краси в них, скільки білості і чистоти душевної [...] Данець Якобсен – се один з моїх найулюбленіших авторів. Через нього полюбила я всю датську, норвезьку і шведську літературу» [193, с. 25].

Питання впливу данського письменника на О. Кобилянську порушувалось неодноразово. І. Франко, скажімо, був схильний вважати, що саме твори Є. П. Якобсена поглибили у письменниці відчуття природи. Водночас П. Филипович думав, що «під впливом славнозвісного роману “Марія Груббе”, а саме тієї частини, де описано кохання аристократки до надзвичайно сильного фізично селянина-стайничого, написано новелу “Природа”, а також гумореска “Він і вона” наочно свідчить, як Якобсенів образ джури з “Тут повинні би рожі стояти” внутрішньо близький нашій письменниці» [187, с. 395]. В. Саєнко у статті, присвяченій літературним відносинам між О. Кобилянською та Є. П. Якобсеном, вважала, що творча зустріч обох авторів – «одна з найяскравіших сторінок українсько-данських літературних взаємин, зумовлена як культурним процесом доби, так і особистісною спорідненістю митців... Думкою розробити питання про співвіднесеність національного й інтернаціонального у творчості подруги-буковинки жила свого часу й Леся Українка» [193, с. 24].

Масштабно й докладно розглядає творчі стосунки української письменниці з данським автором Л. Луців. У 1930 році на шпальтах «Літературно-наукового вісника» він публікує статтю «Ольга Кобилянська і Єнс Петер Якобсен». Автор досліджує зразки сприйняття О. Кобилянською мотивів світової літератури –

творів Йоганна-Вольфганга Гете, Генріха Гейне, Йоганна-Фрідріха Шиллера, Іммануїла Канта, Йоганна-Готфріда Гердера, Гергарта Гауптмана, Готгольда Ефраїма Лессінга, Генріха Ріккєрта, Вільяма Шекспіра, Джорджа Гордона Байрона, Августа Стіндберга, Генріка Ібсена, Георга Брандеса, Єнса Петера Якобсена, Кнута Гамсуна, Лева Толстого, Дмитра Писарєва, Чарльза Дарвіна, Фрідріха Ніцше, з'ясовує самотність їх осмислення буковинською письменницею.

Провідне завдання цієї студії полягало у відстеженні контактних і типологічних зв'язків творчості українського та данського літераторів. Л. Луців, комплексно дослідивши цю тему, неодноразово підкреслював, що О. Кобилянська була особливо прихильною до данця, і вважав, що його твори справили на неї найбільше враження. Підтвердження цьому дослідник знаходить і в гуморесці «Він і вона», і в романі «Апостол черні», і в постаті Наталки Верковичівни, яка «була в скандинавську літературу “по вуха” влюблена» і мріяла все побачити Данію, батьківщину Якобсена, «котрого творами, мов звуками рідної улюбленої пісні, впоювалася» [127, с. 1079].

Сучасна дослідниця Світлана Кирилюк окреслює два підходи, якими користувалась О. Кобилянська у своїх творах для позначення так званого «чужого матеріалу»: перший пов'язується з творами, де авторка активно послуговувалася цитатами улюблених письменників (Ф. Ніцше, Й. В. Гете, Ф. Шпільгаген, Є. П. Якобсен, Г. Гейне та ін). «Ремінісценції, алюзії в цьому випадку мають відкритий характер, тобто використання певних образних, композиційних прийомів, окремих фраз є очевидним, а будь-які намагання приховати ті чи інші джерела – відсутні» [84, с. 9]. Другий підхід до освоєння «чужого» матеріалу в О. Кобилянської пов'язаний, за словами С. Кирилюк, з «глибоким осмисленням культурних вартостей, співвіднесеністю їх з реальним життям, витворенням власних неоміфологічних світів. Характерною ознакою такого підходу є відмова авторки від дослівних цитувань» [84, с. 9].

Подібно й Л. Луців демонструє процес виникнення художніх образів О. Кобилянської на основі ремінісценцій із творів данця. Особливо це стосується

героїнь української письменниці, в яких «зливаються прикмети жіночих постатей з повістей та новель Якобзена»: це і Наталка з «Царівни», і Зоня з «Ніоби», і Маня Обринська з «Через кладку», Аглая Феліцітас із «За ситуаціями», Софія Дорошенко з «Valse melancholique». Окрім схожих рис характеру, Л. Луців відстежує й портретні подібності у героїнь О. Кобилянської та їхніх прототипів у Є. П. Якобсена. «Більшість героїнь Кобилянської – се типові українські чорнявки. Тільки znana нам уже дівчина в «Природі» і Наталка – Царівна мали ясне волосся» [127, с. 1081]. Тож Л. Луців схильний вважати, що «ся “незвичайна рудість” для українця – се вплив лектури Якобзена. Данця, якого Марія Груббе [...] а також і Еделя Ліне мають розкішне золоте волосся». І додає: «зовнішній вигляд Царівни – се чиста копія Еделі Ліне. Зрештою, для переконливості дослідник наводить порівняльний опис зовнішності Еделі Ліне та Наталки. А доповнює ще однією рисою, яка їх споріднює: як в однієї героїні, так і в іншій «є щось, що відпихає молодіж. Ніякий молодий хлопець не сяде біля неї балакати. Все лише якісь старші вештаються коло неї» [127, с. 1083]. Такі характеристики Л. Луців вважає доволі вагомими, щоб стверджувати, що авторка «Царівни» змальовувала свої героїнь за зразком данського письменника. Дослідник, акцентуючи увагу на тематичній та композиційній подібності, стверджує, що «всіх героїв буковинської письменниці можна звести до одної основної схеми, до одного типу [...], до одної “одиниці”, яка повторяється по всіх творах [...], їх формування повстало під впливом лектури данського письменника» [127, с. 1084].

В інтернаціональному та національному контекстах важливим було осягнення культурного досвіду європейських літератур (зокрема данської літератури) задля розширення граней українського мистецтва. Як зазначає В. Саєнко, «у доробку О. Кобилянської та Є. П. Якобсена впадають в око напруженість ідейних шукань, бажання вийти за межі одноманітної, сірої буденщини, акцентування моральних потенцій особистості, інтенсивність у відтворенні емоційної сфери персонажів, плідні форми психологізму, неоромантична й імпресіоністична форма оповіді» [193, с. 27].

Слушною є заувага Л. Луціва про типологічну спорідненість у змалюванні мрійливості героїв. Дослідник, цитуючи твори обох авторів, підтверджує, що цей мотив став домінантним у низці текстів данця та українки: «Якобзенів люди – се мішанина позитивізму з романтичною нездійсненою мрією, і найтрагічніше для них се, що вони сього свідомі» [120, с. 188]. Такими ж пасивними мрійниками є й герої О. Кобилянської [120, с. 189]. Орієнтацію О. Кобилянської на творчий задум скандинавського письменника Л. Луців простежує у повістях «Царівна», «Ніоба», «Через кладку», «За ситуаціями» та інших творах, крім новели «Природа», у якій образ рішучої героїні виконано «радше в ніщівському дусі» [120, с. 193]. Критик вважає, що провідна тематика творів данського й українського авторів суголосна із схожими їхніми життєвими ситуаціями і характерами: «обоє письменники – се дружні, співзвучні вдачі, яких життя має багато подібностей. Обоє великі самотники. Хоч описували стільки разів любовні почуття у своїх героїв, то самі, здається, ніколи не зазнали того святого зворушення» [127, с. 1090].

Л. Луців, окрім притаманних типологічних схожостей між авторами на рівні фундаментальних загальнолюдських основ (міркування про щастя, про подружжя, життєві прагнення), вбачає ще й формотворчу залежність, скажімо, у тому, що як у данського автора, так і в української письменниці занадто розлога будова повістей, змалювання внутрішнього світу героїв автори виконують у формі щоденників та спогадів. Л. Луців вбачає також схожість фразеологічних конструкцій. Прикладом слугує Якобсенове речення із новели «Пані Фенс»: «де люде люблять, мусить найбільше упокоритися той, що найбільше любить». Цю фразу О. Кобилянська використала двічі у своїй творчості: у повістях «Царівна» та «Ніоба».

Про типологічну спорідненість митців дослідник говорить і на підставі їхнього підходу до змалювання природи, витонченого вміння послуговуватись при тім перспективами краєвидів. Описуючи Якобсенів стиль, критик відзначає « [...] чисто малярські описи природи і речей та мозаїкову композицію творів, майже змислову пластику вислову, делікатний, багатий в подробиці малюнок

складних душевних станів, імпресіоністичний, різьбярсько-малярський стиль та райдужність красок у змальовуванні туги й оп'яніння» [118, с. 793]. Така різнобарвна гама кольорів та відчуттів у творах Є. П. Якобсена – «найбільшого кольориста данської літератури» – свідчить про його імпресіоністичний талант. Буковинська авторка, змальовуючи пейзажі, в тій самій мірі тяжіє як до реалістичного письма, так і до неоромантичного й імпресіоністичного стилю. Така позиція Л. Луціва засвідчує важливе для літературного критика визнання рівноцінності різних стильових манер.

Важливим аспектом, у якому Л. Луців зіставляє двох авторів, є схожість психіки Є. П. Якобсена та О. Кобилянської та проблеми психічного аналізу, яким вони виділили центральне місце у своїх творах. Внутрішній світ персонажів, їхня душевна боротьба, стремління та пошуки сенсу життя притаманні як героям данського автора, так і героям української мисткині, яких вони зобразили на тлі географічно далеких Скандинавії та Буковини.

Тож, підсумовуючи контактнотипологічні спостереження Л. Луціва, варто наголосити на міркуваннях автора про те, що Є. П. Якобсен імпонував нашій новаторці притаманним йому письменницьким світовідчуттям, хоч українська письменниця прямувала власною мистецькою стежкою. Зрештою, Л. Луців підводить читачів до усвідомлення того, що «голіські заяви» [118, с. 791] про так званий вплив німецької та скандинавської літератури на О. Кобилянську є всього лиш недостатнім вивченням цієї теми. Критик заявив про «велику силу таланту» О. Кобилянської, яка «“вмілою рукою” пересадила чужі цвіти на український чорнозем» [127, с. 1093] не шляхом повторень та сліпих наслідувань, а шляхом опанування художніх форм, синтезу власних та запозичених ідей.

Отже, Л. Луців високо оцінив творчий потенціал української авторки, яка ґрунтовно вивчала та застосовувала у своїх творах елементи психічного аналізу, різноманітні форми європейського досвіду у річищі філософських та естетичних віянь кінця XIX – початку XX століття. Адже в українській літературі О. Кобилянська стала «першим творцем психологічної повісти», зумівши «поставити провідні проблеми часу на твердий вітчизняний ґрунт, не забуваючи

при цьому про світові обшири їх звучання» [193, с. 29]. Застосовуючи компаративістичну концепцію до творчості О. Кобилянської, Л. Луців вивчав контактні зв'язки і типологічні збіги у творах письменниці та інших авторів. Особливість творчості О. Кобилянської Л. Луців вбачав у тому, що вона спромоглася творчо переосмислити запозичені образи та мотиви у своїй творчості та майстерно їх репрезентувати. Такими чином, Л. Луців трактував українську авторку модерної літератури як яскравий і неповторний феномен світового значення.

3.3.3. Інтерпретація Стефаникового художнього світу

У радянській Україні про стефаникіану Л. Луціва були лише окремі недоброзичливі згадки, яких не можна було уникнути, коли йшлося про опонентів комуністичної ідеї. Скажімо, у Федора Погребенника, відомого стефаникознавця, фактографічна й аналітична точність котрого є зразком для сучасних науковців, можна подекуди знайти несхвальні заідеологізовані оцінки, які зводяться до стандартних звинувачень Л. Луціва в «буржуазно-націоналістичних» фальсифікаціях: у його розвідках, мовляв, «перекручення, спотворення світогляду і творчості письменника-демократа йдуть у парі із зловними наклепами на нашу радянську дійсність, на радянське літературознавство» [179, с. 35]. Л. Луціву були відомі такі осудливі оцінки, він вважав, що Ф. Погребенник, В. Микитась [158] та інші вішають ідеологічні ярлики на літературознавців з іншою, вільною, інтелектуальною позицією. Поміж тим, важливо відзначити, що радянські автори хай і несхвально відгукувались – звісно, з примусу, проте залишали свої покликання на праці діаспорних літературознавців, і цей факт можна трактувати як непряме свідчення того, що радянське літературознавство цікавилось досвідом діаспорних колег, використовувало і популяризувало своїх ненавмисних опонентів.

Натомість у вільному світі прозвучали і прихильніші та більш зважені оцінки діаспорного стефаникознавця. Наприклад, у монографії Олександри Черненко «Експресіонізм у творчості Василя Стефаника» (1984) наголошено на

тому, що Л. Луців виклав «чимало біографічних та бібліографічних матеріалів про Стефаника» [224, с. 26], хоч авторка не погоджувалася з міркуваннями науковця про те, що літературний стиль новеліста – це «і реалізм, і символізм, і імпресіонізм – все дуже часто в одному творі» [224, с. 245]. Мовляв, Л. Луців «переплутав всі літературні напрями [...] в чудернацьку саламаху і за всяку ціну хоче нас переконати, що цей геніяльний “стефаникізм” [...] нічого іншого, як звичайний еклектизм, що в дійсності не приносить слави жадному письменнику». Далі О. Черненко продовжує: «Якщо б Стефаник був дійсно еклектиком, який в одному творі накопичує мішанину напрямів, він не був би визначним письменником, бо така творчість визначається браком послідовності та відсутністю цілісності і єдності» [224, с. 245]. Звісно, можна сперечатись і з О. Черненко, оскільки вона мала свій погляд на це питання. Однак звернімо увагу, що новели представника «Покутської трійці» характерні своїм як експресіоністичним, так і натуралістичним способом зображення, Стефаникова поезія в прозі написана у символістичному стилі із декадентським забарвленням. Тому Л. Луців мав підстави вважати митця представником не одного літературного напрямку, а декількох, які він, як уважний реципієнт, простежив у його творчості.

Згодом у розвідці Юрія Стефаника «Роздуми про батька» було докладно проаналізовано працю Л. Луціва «Василь Стефаник – співець української землі». На п'яти сторінках тексту автор вказує на значну наукову вартість цієї монографії, подаючи біографічну довідку про колишнього Січового стрільця Л. Луціва, акцентує увагу на тому, що «його роботи, як і найновіша про В. Стефаника, відзначаються науковою об'єктивністю, аналітичною спостережливістю і, врешті, майже унікальною солідністю у збиранні і показі матеріалів [...], вона є своєрідною підручною книгою стефаникознавства, без якої ніякий дослідник творчості цього письменника не зможе обійтись» [202, с. 99]. Фундаментальною цю розвідку син покутського новеліста вважає з огляду на значну кількість наукової літератури, яку опрацював дослідник.

У сучасній незалежній Україні літературознавці почали плідно користуватися спадщиною діаспорного науковця. Скажімо, Роман Піхманець у монографіях «Іван Франко і Василь Стефаник: взаємини на тлі доби» [177] (2009) та «Із покутської книги буття. Засади творчого мислення Василя Стефаника, Марка Черемшини і Леся Мартовича» [178] (2012) подав низку посилань на дослідження Л. Луціва «Іван Франко – борець за національну і соціальну справедливість» та «Василь Стефаник – співець української землі».

Стефаникіана Л. Луціва охоплює два періоди: перший тривав від 1931 до 1937 року, коли автор жив в Україні (довоєнний період), а другий – від 1949 до 1971 року, коли дослідник переїхав до США (повоєнний період), де, працюючи у науковій та публіцистичній сфері, виступив на захист спадщини В. Стефаника від ідеологічних перекручень.

Безперечно, на формування в молодого літературознавця зацікавлення творчістю «поета твердої душі» (як найменував В. Стефаника Д. Донцов) наклалося кілька чинників: біографічні (особисті зустрічі з митцем), творчі й політичні. Зокрема, на перетинах життєвих шляхів видатного письменника і молодшого на чверть століття дослідника його новелістики можна спостерегти декілька збігів: як В. Стефаник, так і Л. Луців у свій час навчалися у Дрогобицькій гімназії, притім обоє належали до прогресивних молодіжних гуртків, а згодом зустрічалися на сторінках «Літературно-наукового вісника» та інших видань. Крім того, Л. Луців залишив згадку про їхнє знайомство, яке відбулось у Відні у 1916 році: новеліст, виступаючи з лекцією, «говорив тоді про великого сина галицької землі – Івана Франка. Говорив так, як і писав: короткими і вриваними реченнями» [115, с. 2].

У «Віснику» та інших виданнях у передвоєнні роки виходять з-під пера Л. Луціва праці, присвячені цій видатній літературній постаті. Першим дослідженням стала стаття «Його слово (Думки про Стефаників стиль)», опублікована 1931 року у виданні «Дорога» – додатку до газети «Громадський голос», що була політичним органом потужного радикального руху і на сторінках якої публікував свої художні твори і політичні матеріали В. Стефаник.

У 1937 році Л. Луців друкує у «Віснику» за редакцією Д. Донцова такі розвідки, як «Стефаник у літературній критиці», «Стефаників світ» та «Стефаникове слово».

Аналізуючи «Стефаників світ» Л. Луціва, спостерігаємо, що автор безпосередньо звертається до сильних естетичних вражень, які кожен читач отримує від творів В. Стефаника. Науковець у першу чергу апелює до глибинних мотивів у працях новеліста, закликає читачів звертатись до текстів, «розмовляти і з тим Антоном зі “Синьої книжечки”, що “пропив усе до нитки”; і з Іваном Дідухом, який твердить, що “Бог гніває си на таких, що землю на гендель пускають”; і з тим третильником зі *Сну*, що то йому сниться вже його власна земля і він її “зубами держить”, кохає, як “рідну жінку”; треба вислухати слів усіх Стефаникових героїв [...]» [140, с. 223]. Л. Луців вбачає у фальшивих інтерпретаціях політичну вигоду передусім для ідеологічних визискувачів, які В. Стефаника пориваються зобразити поетом «селянської бідноти», співцем «кращої селянської долі» та провісником приходу «геніїв» Леніна та Сталіна. Дослідник виступає противником таких деструктивних прочитань творчих та біографічних сторінок із життя письменника. Науковець у цій статті робить спроби реконструкції біографії В. Стефаника та його довколишнього світу. При тому вказує, що першорядним завданням є «трактувати Стефаникову творчість як цілість» [140, с. 228], адже саме така неподільність – це «живий організм, сотворений душевною структурою письменника» [140, с. 228]. Прикметною характеристикою студій цього періоду вважаємо цілісний підхід до творчості В. Стефаника. Таким чином, цілісність людини в покутського автора Л. Луців вбачав у послідовності етичних засад і релігійних переконань його персонажів. У роботі із творами В. Стефаника він виявив глибокі знання з історії літератури, теорії літератури, проникливість і влучність оцінок. Пробуючи досягнути жанрово-композиційні пошуки та світоглядні орієнтири письменника, Л. Луців аналізував новели та сконцентрував увагу на головних ідеях, які виголошував зі статті у статтю.

Центральним принципом, за спостереженнями дослідника, є ідея цілісності людини, передусім цілісності української душі та наскрізної індивідуальності тих героїв, яких «не сміємо називати пасивними, безвладними та інертними» [140, с. 266]. За словами Л. Луціва, «Стефаникові селяни – се не большевицькі грабіжники, вони тверді [...] але впоминаються за своїм “рихтом”» [140, с. 267]. Провідною ідеєю, яка промовляє з текстів В. Стефаника, за заувагами Л. Луціва, є також поняття землі та України, які є архетипними та наскрізними у творчій парадигмі експресіоніста – «землю треба “зубами” тримати і передати її своїм дітям та внукам» [140, с. 270], які є продовжувачами роду та будівничими майбутнього України. У цій позиції національно-культурного творення власної Батьківщини Л. Луців виявив глибоке розуміння ідеологем В. Стефаника, для якого повсякчас питання національної розбудови було пріоритетним. Характеризуючи галерею постатей, створених В. Стефаником, дослідник акцентує увагу на позитивному ставленні селян до Бога.

Уваги заслуговує стаття Л. Луціва «В. Стефаник у літературній критиці» (1937), у якій дослідник спирався на концептуальні характеристики І. Франка і, безсумнівно, погоджувався із Мойсеєм українського народу, що творам новеліста притаманні «сильне, як океан глибоке, чуття та “неохибний артистичний” такт» [114, с. 124].

У власних стефаникознавчих дослідженнях Л. Луців покликався на міркування Богдана Лепкого, Антона Крушельницького, Миколи Євшана та Остапа Грицяя, однак, як і І. Франко, не був згідний із їхніми тезами про «песимізм» і «трагізм» у текстах експресіоніста. Л. Луців повною мірою слушно заперечував однобічність тверджень Володимира Коряка та Володимира Дорошенка про так звану «мужицьку психологію», зображену новелістом, та спростовував їхні міркування, що «тлом для Стефаника є “убоге пасивне село” і що в оповіданнях побачимо “саму но голоту, зубожілих селян, що з жалем згадують колишні кращі часи, коли жити було легше”» [114, с. 128]. Дошкульно критикуючи деяких дослідників В. Стефаника (Олександра Дорошкевича, Дениса Лукіяновича, Миколу Срібляньського), Л. Луців виокремлює працю про світогляд

письменника авторства Михайла Івченка, котрий «бажав відкрити в словах і діях Стефаникових героїв загальні життєві закони всього українського народу від найдавніших часів аж до сьогоденного дня» [114, с. 130].

У своїх літературно-наукових узагальненнях Л. Луців дійшов висновку про викривлене трактування «песимізму», що його Стефанику нав'язливо приписували тогочасні радянські критики. Науковець виклав своє бачення так званого «песимізму» В. Стефаника як мистецького відтворення реальних, але й різних за емоційним складом картин людського буття, проте аж ніяк не затьмарених зневірою. Цю думку автор підтверджує такими міркуваннями В. Стефаника: «Я застерігаюся проти песимізму. Бо те, що мужик не має, що їсти, так само, як ви, те, що він ломить собі голову над хлібом або вмирає – то се не є ніякий песимізм. А як є десь там у мене якийсь бідне хлопчище, якого мама посилає із дзбаночком по воду і воно мусить йти – то чи в сьому не можна б, наприклад, бачити так само добре зразку колосальної дисципліни?» [140, с. 273].

Припускаємо, що Л. Луців розвивав ідеї І. Франка, який також заперечував Стефаників песимізм. Каменяр вважав, що у покутського автора немає «ані сліду песимізму. Навпаки, у многих із його оповідань віє сильний дух енергії, ініціативи, а у всіх бачимо велику любов до життя і до природи – речі, зовсім суперечні песимізові» [216, с. 108–109]. І. Франко також заперечував поширені уявлення російських критиків про важке життя та економічні чинники і спростовував шаблонні твердження про зображення спролетаризованого селянства. Підтвердженням цього слугує стаття-відгук І. Франка, який дає розлогий коментар на студію Софії Русової, яка, до слова, як і пізніше Володимир Коряк, висловлювала думку, що «Стефаник – поет страшного сучасного економічного положення народу в Галичині» [216, с. 103], а його нариси присвячені «майже виключно характеристиці розпучливої нужди і безвихідного положення хліборобської людності» [216, с. 103]. І. Франко гостро заперечує ці міркування авторки, вважаючи, що В. Стефаник порушує не економічні, а морально-етичні проблеми, які тривожать душі персонажів, і вони «мають небагато спільного з економічною нуждою; се трагедії душі, конфлікти

та драми, що можуть *mutatis mutandis* повторитися в душі кожного чоловіка, і, власне, в тім лежить їх велика сугестійна сила, їх потрясаючий вплив на душу читача»[216, с. 109].

Згадані статті – «Стефаник у літературній критиці», «Стефаників світ» та «Стефаникове слово» – були вміщені у брошурі «Василь Стефаник. Літературна критика і дійсність», яка вийшла у 1937 році у Львові і становила підсумок стефаникознавчих спостережень.

Отож, Л. Луців у дослідженнях довоєнного періоду, осмислюючи і проблематику, і сюжетобудову творів В. Стефаника, зображає його як національно свідомого речника свого народу. Підкреслює психологічний мікроаналіз у творах новеліста, його вміння проникнути в закутки людської душі. Осмислюючи індивідуальний стиль і поетику художніх текстів, вивчаючи майстерність творення діалогів у художній тканині творів, інший дослідник Степан Микуш для підтвердження своєї тези про поліфункціональність Стефаникових діалогів також звертається до спостережень Л. Луціва: «“Стефаникові монологи” – се в дійсності монологічні діалоги» [160, с. 127].

У повоєнний (еміграційний) період, уже перебуваючи у США як співпрацівник «Свободи» і добре усвідомлюючи загрози заідеологізованого літературознавства, критик накреслив перспективу очищення спадщини В. Стефаника від ідеологічних спотворень з метою ознайомити закордонних українців із правдивою сутністю творчості покутського автора. У цьому напрямі він вивчав життєвий та творчий шлях В. Стефаника. Стефаникознавство Л. Луціва діаспорного періоду можна жанрово поділити на студії полемічного, науково-популярного та мемуарного характеру.

З нагоди тринадцятих роковин смерті В. Стефаника у 1949 році у «Свободі» було надруковано статтю під назвою «Вечірня година». Це розвідка мемуарного спрямування, у якій переплітаються спомини Л. Луціва про оспівувача української землі, чия творчість немовби «блискавка [...], яка тільки на хвилю прорізує чорні хмари і гасне, осліпивши своїм блиском тих, що на неї дивляться» [115, с. 2]. За Л. Луцивим, експресивність автора полягає у глибокій

образності та поетичності метафор. В. Стефаник, маючи широкий стильовий діапазон, тонко володів різними прийомами, передусім яскравим образним мовленням, яке наближене до поетично-художнього. Далі критик подає низку роздумів про В. Стефаника, сюжети та персонажі творів котрого у певні моменти життя неначе промовляють до нього, що пробуджує у дослідника філософські роздуми про національну ідею України та вимушені поневіряння її дітей. Очевидно, такі міркування породжені тим, що, будучи вигнанцем із власної Батьківщини, як і численні персонажі Стефаникових новел, Л. Луців також свято вірить у те, що «прийде час, і ми, як Данило («Вона - земля»), “завернемо свої вози до схід сонця, аби Бога не гнівiti [...]”, бо “наше діло з землев [...], з рідною землею”» [115, с. 3].

У двадцятиріччя смерті та шістдесятиріччя літературної творчості новеліста на сторінках календаря «Свобода» за 1957 рік з'явилася життєписна стаття «Василь Стефаник». Л. Луців, подаючи біографічні дані про «найбільшого мистця українського слова після Т. Шевченка» (І. Франко), посилається на біографію В. Стефаника, підписану псевдонімом його сина Юрія – Юрієм Гамораком. Проникливо підійшовши до аналізу художніх творів письменника, він виявляє ключові ідеї, які промовляють зі Стефаниківських літературних полотен. Критик продовжує тему архетипної ментальності В. Стефаника, розмову про яку розпочав ще у довоєнні роки. Це ідея землі, яка є і мікрокосмом, зрештою, й макрокосмом для його героїв, туга за нею та любов до неї, ідея віри в Бога, у яку в цій праці дослідник ще більше вникає.

У вічі впадає публіцистичне апелювання до об'єктивного висвітлення релігійної позиції видатного митця, адже апологети радянської ідеології настирливо писали про антирелігійні погляди новеліста. Проте, як відзначає Л. Луців, «Стефаникові герої ніде не виступають проти існування Бога, і тому деякі редактори творів Стефаника під Сове́тами, як, наприклад, Аркадій Любченко, мусіли повикидати зі Стефаникових творів згадки про Бога» [113, с. 38]. Такі настанови критикам з боку тоталітарної влади спричиняли цілковите нівелювання об'єктивної характеристики творчого кредо В. Стефаника.

Інформує Л. Луців і про те, що більшість героїв у творах новеліста взято з життя. Із властивою для літературознавця ґрунтовністю він звертає увагу на динамічний стиль В. Стефаника, де пластичні та оригінальні порівняння підсилюють композицію новел. Насичене ж провінціалізмами та архаїзмами, його творче письмо витворює експресіоністичну тканину тексту, у якій «Стефаникові селяни-герої скупі на слова, їхні речення, головним чином прості та короткі, б'ють по душі читача, мов важкі удари залізної довбні» [113, с. 39–40].

У травні 1961 року Л. Луців видрукував у газеті «Свобода» критичну статтю «Московська отрута», яка була гострим відгуком на літературний портрет «Василь Стефаник» Ніни Жук. Очевидно, що промовиста назва статті є покликанням на Шевченкову поему «Сон», де знаходимо висловлювання «московська блекота», яке Л. Луців інтерпретував згодом у назві своєї статті. Діаспорний науковець суворо засуджує вимушені ідеологічні спекуляції радянських дослідників навколо національних ідеалів та принципів покутського новеліста. Традиції прорадянських, колоніальних інтерпретацій розпочинав ще В. Коряк у 20-х роках у праці «Селянський Бетховен», де говорив про так зване «“дикунство” українського села за часів панування буржуазії» [126, с. 2]. Л. Луців зазначив, що В. Коряк, зрештою, сам загинув від такого «освіченого та толерантного» комуністичного режиму. Так само і повоєнні літературознавці, серед них і Ніна Жук, затиснуті в лещата тоталітарного режиму, були змушені маніпулювати фактами і час від часу вносити у свої загалом змістовні літературознавчі тексти краплини «московської отрути», фальшуючи Стефаникові твори, викривляючи або ж опускаючи певні біографічні моменти із життя новеліста. Л. Луців стояв на класичних засадах українського літературознавства, тож таке оманливе перекручування та запліскування очей на правду викликало в нього обурення і палкі критичні коментарі.

Цикл повоєнних стефаникознавчих праць Л. Луціва увінчала синтетична монографія «Василь Стефаник – співець української землі» (1971). Це, в певному значенні, ключова та завершальна праця літературознавця про В. Стефаника, адже, ще будучи дописувачем «Свободи», дослідник неодноразово виявляв

бажання віддати належне геніальному співвітчизнику. Зважаючи на те, що у редакції газети часу на додаткову роботу та реалізацію такого плану не було, Л. Луців, за його свідченнями, змушений був вийти з редакційної колегії «Свободи», однак творчої праці не покинув: «на власне бажання відійшов на пенсію. Було це у вересні 1970 року, і зробив я це тому, бо хотів написати більшу працю про Василя Стефаника. Попередні свої книжки про Кобилянську, Шашкевича, Шевченка і Франка я писав вдома після повних вісьмох годин праці у “Свободі”» [120, с. 479]. Цей обов’язок був почесним, однак і надзвичайно виснажливим для сімдесятип’ятирічного науковця.

З метою викриття ідеологічних спекуляцій, яких зазнавав покутський автор на Батьківщині, Л. Луців намагається у своїй монографії правдиво змалювати життя та творчий змаг співвітчизника. Працю всього життя про новеліста автор виклав на 488 сторінках, структурно поділивши її на дев’ять великих розділів. Уникаючи строгого академічного викладу, Л. Луців подав передмову у формі бесіди з читачем. У розділах, які у свою чергу поділяються на підрозділи, дослідник у хронологічному порядку подає життєпис новеліста, час від часу звертаючись до праць інших дослідників. Частина розділів має проблемно-тематичний характер: «Василь Стефаник у критиці», «Мій життєпис в моїх творах», «Незакінчені твори письменника», «Жінки в творах Стефаника», «Моя література в моїх листах», «Стефаник у спогадах сучасників», «Стефаникове слово», «Стефаників світ». Інші заголовки мають художньо-образний характер. У майстерності формулювати заголовки виявляються особливості стильової манери Л. Луціва. І в працях про І. Франка, і в працях про В. Стефаника для заголовків, тим самим наближуючи до читача особу митця («Мати не хотіла згодитися, щоб мене посилати до школи», «Писати я почав дуже рано, ще в гімназії»), автор використовував цитати з його листів («В Кракові я виробив собі вже відповідне оточення»), спогадів («Знакомство з Морачевським – найважливіша подія моєї молодості»), роздумів про В. Стефаника його дослідників та колег («Стефаник володіє тяжким секретом передавати настрої в розмовах»), а також заголовки зі Стефаникових творів («Палій»). Тим

самим критик наближував до читача своєрідний «автопортрет» письменника. Відхід від академічного стилю, художня манера оповіді створювала привабливий мистецький характер письма Л. Луціва.

Звісно, ідеологічна упередженість, яка була притаманна в той час материковому літературознавству, не задовольняла правдоборця Л. Луціва, тому він вдається до активної полеміки із радянськими науковцями. Однак варто зауважити, що працям діаспорного критика також притаманна певна політична та світоглядна спрямованість, що свідчить про публіцистичність його стефаникознавчих розвідок. Він насамперед відстоював національно-патріотичні засади, які були цілком знівельовані у лещатах тоталітарної системи. Тож полеміка, з якою автор гостро виступав проти радянських «вчених», сприяла очищенню постаті В. Стефаника від тих ідеологічних ярликів, до яких змушені були вдаватись дослідники у ті часи.

Повоєнні стефаникознавчі праці Л. Луціва мали, так би мовити, реставраційний характер: звільняючи В. Стефаника від ідеологічної машкари, він відновлює справжнього, а не деформованого радянською ідеологією автора. Своє першочергове завдання Л. Луців вбачав у репрезентації панорамної картини літературного процесу в Україні. В цьому контексті він цілісно розглянув творчість В. Стефаника, реставруючи її від ідеологічних спотворень.

Усвідомлюючи феноменальність Стефаника-новеліста, науковець наполягав на комплексному та скрупульозному вивченні колосального доробку автора. Л. Луців звертав увагу на твори В. Стефаника, які перебувають у стильовому просторі від реалізму до символізму та експресіонізму. У цих полістилістичних новелах у насиченій манері відтворено драматичні колізії, психологічні моменти, які переживають його герої. Завдяки такому дослідницькому мисленню, Л. Луців досягнув секретів творчої індивідуальності майстра психологічної новели, загалом вивчаючи впродовж тридцяти п'ятих років його літературні надбання.

Отже, в умовах жорстокого протистояння тоталітарної та демократичної систем неможливо було залишатись осторонь, коли йшлося про митця такого

масштабу, як В. Стефаник. Тому Л. Луців вступав в ідеологічні дискусії із комуністичними інтерпретаторами. Пронизані різкою полемікою з радянськими критиками, його публіцистичні та наукові розвідки на ниві стефаникіани дають змогу глибше осягнути спадщину та творче кредо великого співця отчої землі. Модель розвитку національного письменства, яка висвітлює еволюцію української літератури періоду В. Стефаника, дає сучасному літературознавству ключі до розуміння того, яким чином у гнітючих колоніальних умовах нація спромоглася на вершинні культурні здобутки.

Висновки до розділу 3

Л. Луців продемонстрував феномен провісника українського відродження в Галичині – М. Шашкевича, специфіку творчості Т. Бордуляка, заглиблення у психологію персонажів В. Стефаника, творчі зв'язки О. Кобилянської із представниками скандинавської та німецької літератур, а саме з Ф. Ніцше та Є. П. Якобсеном.

Л. Луціву вдалось донести до читацького загалу вільного світу феномен творчих постатей української літератури в антології «Their Land: an anthology of Ukrainian short stories», яка зберігає інтерес закордонної публіки й науки, оскільки залишається й досі зразком панорамного висвітлення півторастолітнього історичного шляху української нації та її письменства.

Розділ 4

СУЧАСНИКИ В ОЦІНЦІ ЛУКИ ЛУЦІВА

4.1. Критичні відгуки Луки Луціва на сторінках «Літературно-наукового вісника» («Вісника»)

Лука Луців – не першорядна, однак характерна і своєрідна постать у колі «українського вісниківства». З-поміж решти дописувачів він вирізняється як рецензент і компаративіст, який творив літературознавчі студії академічного характеру. На сторінках «Літературно-наукового вісника» («Вісника») його праці друкувалися від 1925 до 1939 року. Першу його рецензію на брошуру Гната Хоткевича «Гірська акварель» опубліковано на сторінках журналу у 1925 році. Згідно з покажчиком «Літературно-наукового вісника» авторства Богдана Ясінського, корпус текстів Л. Луціва налічує понад двісті публікацій.

Науковий доробок критика в «Літературно-науковому віснику» («Віснику») (далі «ЛНВ») докладно ще не вивчено. Є лише побіжні згадки. Відзначимо монографічне дослідження «Літературні ідеали українського вісниківства (1922–1939)» Олесі Омельчук, котра, аналізуючи концептуальну та стратегічну базу культурологічних напрацювань авторів журналу, неодноразово згадувала постать Л. Луціва, який, за її словами, «вісниківські культурні ідеї по-різному підтримував та розвивав» [169, с. 9]. Короткі відомості про нього знаходимо у праці Галини Корбич «Журнал “Літературно-науковий вісник” львівського періоду (1898–1906)» [93, с. 9]. У дисертації «“Літературно-науковий вісник” як культурологічне джерело духовного відродження української нації (20–40 рр. XX ст.)» Майя Леськова констатує, що «творчість В. Гнатюка, Л. Гранички, В. Дорошенка, Є. Маланюка здійснила серйозний вплив на літературу, мистецтво, їхня діяльність мала дослідницький, естетично-аналітичний характер» [106, с. 11].

Відомо, що в УРСР українську ідентичність систематично підпорядковувано російській через її прив'язування до штучного утворення «радянський народ». Цій меті служила ідеологічна радянська версія української та російської культури, згідно з якою російська культура веде свій родовід безпосередньо від Київської Русі – «спільної колиски трьох братніх народів». Однак в експлуатації середньовічної культури російська мала більші преференції, а в суспільно-політичному плані – набагато ширший доступ для контактів із рештою світу, тоді як українська була приречена на безпосередній зв'язок лише з російською і через неї мала набагато вужчі і слабші контакти із зовнішнім світом. Це ставило українську культуру в повну залежність від російської, надаючи їй статус провінційної [Див. № 71, 72, 76, 77, 200].

З огляду на вказані обставини та розгорнуту діяльність Л. Луціва-дописувача у «Літературно-науковому віснику» («Віснику») зауважимо, що багатокомпонентним та широкоаспектним є питання ролі періодичних видань у мистецько-культурному та суспільно-політичному житті різних націй. Особливо значущою для нас у цьому відношенні є роль української періодики кінця XIX – середини XX століття. Адже саме періодичні видання були тією мистецько-літературною платформою, на якій читачі мали змогу ознайомитись із основними аспектами національно-культурного життя співвітчизників, а українські автори, будучи позбавлені соборної незалежної держави, на сторінках преси не опускали можливості виголошувати переконання про власну національну самобутність. Осмислюючи такий перебіг української історії, варто погодитись із твердженням Мирослава Романюка про те, що «факти – правдиві свідчення доби, “живі” документи-слова, з допомогою яких сучасні дослідники таких галузей духовної життєдіяльності нації, як історіографія та джерелознавство, філософія і соціологія, критика і літературно-мистецький процес, можуть скласти об'єктивну правдиву картину минулого» [190].

З-поміж літературних часописів міжвоєнного двадцятиліття вирізняється своїми ідейними позиціями «Літературно-науковий вісник» («Вісник») як періодичний орган, спільнота однодумців, пріоритетним завданням яких став

розвиток національної самобутності українського народу, його культури та відстоювання інтересів нації у світі [3, 4]. До цієї трибуни однодумців приєднався й Л. Луців. Публікації його та інших дописувачів дають змогу говорити про набагато ширшу програму часопису, яка виходила далеко за рамки звуженого уявлення про «Вісник» як заангажоване, ідеологізоване видання.

Постійними авторами часопису, окрім Л. Луціва, були відомі постаті української літератури, фольклористики, етнографії та інших галузей гуманітарних наук, які також досягли значних напрацювань у своїй сфері. Для прикладу, такі провідні автори журналу, як Олег Ольжич, Леонід Мосендз, Олена Теліга, які були представниками «Празької школи», формували поетичне обличчя «Літературно-наукового вісника». Євген Маланюк був талановитим майстром-есеїстом. Ще одним активним дописувачем до «ЛНВ» (представником Січових стрільців у виданні) був Роман Купчинський. Когорту цих діячів, серед яких фігурує й Л. Луців, іменують «вісниківським середовищем», доробок якого Григорій Костюк вважає за «добру нашу спадщину, за той залізний фонд нашої духовності, що йде в одному річищі з спадщиною плеяди мистців 20-их років, які діяли під проводом та впливом М. Хвильового» [95, с. 17].

Наголосимо, що з вісниківством Л. Луціва пов'язував націоналізм, а його компаративні дослідження Т. Шевченка у слов'янському контексті вписувалися в національно-визвольну ідеологію «Вісника», яка бере початки, напевно, ще від Кобзарєвого гасла слов'янського єднання в боротьбі за національну свободу – «щоб усі слов'яни стали добрами братами і синами сонця правди...» (поема «Єретик»).

З огляду на тематичне різноманіття публікацій вісниківця виділимо основні типологічні пласти:

1. Культурологічна проблематика. Філологічний та культурологічний аспекти є тематичною основою багатьох рецензій та статей Л. Луціва. Ці публікації стосуються питань української мови, діалектології, української народної пісні й театру. До корпусу культурологічних статей належать рецензії на розвідки Степана Смаль-Стоцького «Увага до українського правопису», Івана

Огієнка «Нарис з історії української мови», Степана Чарнецького «Нарис історії українського театру в Галичині», Івана Брика «Чужі про українську народну пісню», Василя Щурата «Початки слави української народної пісні», Івана Зілинського «Карта українських говорів з поясненнями» та інші. Ці відгуки побудовані у виразному культурологічному ключі, прикладом чого може слугувати стаття Л. Луціва «Степан Смаль-Стоцький і українська мова (1859–1934)» за 1934 рік, де автор зосередив свою увагу на пошуку та утвердженні позицій наукової об'єктивності, якої в той час була позбавлена наука в підрадянській Україні. Рецензент цілеспрямовано представляє концепцію С. Смаль-Стоцького, яка полягає у розвінчанні імперського міфу про українську мову як «наріччя російської» [139, с. 202] – міфу, який у 1930-х роках на рівні офіційному в УРСР не функціонував, але на побутовому рівні у багатьох шовіністично налаштованих людей зберігався. Л. Луців, присвятивши статтю оцінці мовних концепцій С. Смаль-Стоцького, який, до речі, був його учителем, виділяє дві тези із праці знаного мовознавця «Grammatik der ruthenischen (ukrainischen) Sprache», які він, у свою чергу, вважав «достовірними та доконечними» фактами: «1) Не було ніколи т зв. «праруської мови», спільної для українців та росіян, так як ніхто сьогодні не говорить про «прапівденнослов'янську» чи «празахіднослов'янську» мову (давніше ж були й такі гіпотези!). 2) Українська мова виводиться безпосередньо та просто від праслов'янських говорів, так само, як і всі інші слов'янські мови: польська, чеська, сербська чи болгарська. Українська мова є і своїм віком, і своєю якістю рівнорядною посестрою всіх інших слов'янських мов» [139, с. 203]. Між іншим, про особу С. Смаль-Стоцького Л. Луців видав декілька розвідок: у «ЛНВ» («Віснику») стаття «Степан Смаль-Стоцький» датована 1938 роком, ще одну статтю «Академік проф. д-р Степан Смаль-Стоцький 1859–1959» критик публікує уже в еміграційний період у «Доповідах Наукового Товариства ім. Шевченка в ЗДА» з нагоди 100-річчя від дня народження видатного культуролога. Реферуючи його праці, присвячені генезі української культури,

Л. Луців висвітлював для українських читачів широкі горизонти національно-етнічної самоідентифікації.

2. Національно-історична проблематика. Критик створив десятки рецензій, на сторінках яких реагував на появу чималої кількості творів на історичну тематику. Він рецензував історичну повість Володимира Бірчака «Володар Ростиславич» (1930), роман-хроніку Петра Лісового «Микола Ярош» (1927), містерію Василя Пачовського «Гетьман Мазепа» (1933), історико-документальний роман Юрія Горліса-Горського «Холодний Яр» (1933), історичну повість Андрія Чайковського «Перед зривом. Полковник Кричевський» (1935) і безліч інших. Національно-визвольна тематика була особливо близькою науковцю, який замолоду воював в УСС. До слова, вже в еміграційний період Л. Луців, маючи змогу вільно та правдиво свідчити, детально змальовував у своїх «Спогадах українського Січового Стрільця» (1981) ідейне становлення та розвій руху українського стрілецтва, до якого він належав, адже спершу «служив у сотні Вітовського» і, як сам пригадує, «Сотню Вітовського (і ще дві інші сотні) австрійське командування вирішило використати як партизанські відділи, що мали діяти за ворожим фронтом – непокоїти ворога» [138, с. 151]. У споминах автора можна також натрапити на захопливі розповіді й про культурне дозвілля та мистецьку творчість добровольців: «При команді II-го куреня працювала так звана Пресова Квартира. Весна і частина літа 1916 року були спокійні на фронті і тоді Пресова Квартира могла спокійно працювати, це значить тоді поети писали свої вірші, а композитори komponували до них свою музику – і так творились стрілецькі пісні» [138, с. 154]. Л. Луців аналізує повість зі стрілецького життя свого побратима Романа Купчинського «У зворах Бескиду» (1934), рецензує спогади «Курінь смерти УСС» (1936) Володимира Калини, спомини Михайла Михайлика «За стрілецьку славу» (1937), в такий спосіб висвітлюючи історичні моменти стрілецького життя. Таким чином, історичну проблематику вісниківських публікацій Л. Луціва становлять відгуки на художні і документальні твори про

національно-визвольну боротьбу українців княжої доби, козацької епохи і періоду УНР–ЗУНР.

3. Шевченкознавча проблематика. Компаративні аспекти Кобзаревої творчості складають чи не найпомітніший пласт наукових зацікавлень Л. Луціва. Зокрема, у вісниківський період автор опубліковував дві статті: «Янка Купала і Т. Шевченко» (1926), «Август Харамбашич – хорватський перекладач Шевченка» (1930) і дві рецензії на розвідку Степана Смаль-Стоцького «Причинки до розуміння Шевченкових поем» (1930) та на дослідження Яреми Якіма «Дитячі переживання і творчість Шевченка зі становища психоаналізи» (1933). У студіях про Янку Купалу та А. Харамбашича науковець застосував компаративну методику та поєднав її із типологічними спостереженнями, висвітливши постать Т. Шевченка крізь призму його зв'язків із хорватською та білоруською літературами. Автор детально з'ясував стан розвитку цих слов'янських літератур, зіставляючи їх із літературою українською, застосував метод порівняльного аналізу творчості Т. Шевченка, Янки Купали та А. Харамбашича, показавши подібності та відмінності між ними. Окрім порівняльних студій, у вісниківському періоді Л. Луців видрукував декілька рецензій шевченкознавчого характеру. Увагу автора-вісниківця привернули публікації нових праць, які позначені оригінальним підходом до проблематики. Наприклад, рецензуючи розвідку С. Смаль-Стоцького, Л. Луців наголосив на копіткій праці науковця, котрий намагався досягнути творче кредо Кобзаря. Рецензент підкреслив, що С. Смаль-Стоцький у своїх студіях аналізував поеми та давав вичерпний коментар до кожної із них, ознайомлював читачів з ідеологією Кобзаря, заперечував думки деяких критиків про цілковиту залежність Т. Шевченка від літературних впливів. Всі ці аспекти були вагомими для Л. Луціва, оскільки він вважав, що «хоч минає 90 літ від появи Шевченкового “Кобзаря” – то ще й досі наше шевченкознавство не може похвалитися не то якоюсь поважнішою, синтетичною працею про цілість Тарасової творчості, – але навіть звичайним виданням творів, яке давало би безсумнівні тексти і вірні, наукові пояснення» [135, с. 286].

4. Франкознавча проблематика. Особлива увага дописувача «ЛНВ» була звернена на титана української літератури – Каменяра. Франкознавча проблематика є вагомою в наукових опрацюваннях дослідника вісниківського періоду. Світогляд та діяльність І. Франка перебували у фокусі протистоянь між його прибічниками та противниками. Переконавання та ідеологічні пріоритети Л. Луціва щодо постаті І. Франка були незмінними впродовж усього його творчого шляху. Варто лиш зазначити, що в перший (доеміграційний) період його публікації мали доволі стриманий та обачний з ідеологічного погляду характер, а от у діаспорний період вони набули більшої полемічної гостроти. Серед публікацій науковця вирізняється стаття «Іван Франко про рідну мову в школі» (1930), а також рецензії на працю Михайла Мочульського «З останніх десятиліть життя Івана Франка» (1930) та на критичний розбір Тараса Франка поеми «Лис Микита» (1939). Позитивний відгук Л. Луців надрукував на дослідження Андрія Музички «Шляхи поетичної творчості І. Франка» (1928), високо оцінивши ідею розвідки, у якій образ Франка-літератора, його життєві орієнтири і події галицького та наддніпрянського життя об'єднані, що створює повну картину непересічної літературної індивідуальності Каменяра. Очевидно, основні засади праці А. Музички зацікавили Л. Луціва своєю об'єктивністю, адже в радянський час вкрай важко було створити вартісне дослідження, в якому не було б «виразної чіткої марксівської лінії» [134, с. 363].

5. Проблематика літературного процесу XIX – початку XX століття. Окрім низки рецензій, опублікованих у період з 1925 до 1939 року і присвячених творчості менш популярних вітчизняних авторів та громадських діячів (Якова Качура, Аркадія Любченка, Олександра Копиленка, Бориса Гомзина, Василя Кархута), увагу Л. Луціва привернули також відомі літературні постаті кінця XIX – початку XX століття. Найвизначнішими з-поміж них є В. Стефаник, О. Кобилянська, Б. Лепкий, Т. Бордуляк. До зазначеної проблематики належать статті «Тимотей Бордуляк» (1936), «Його слово. (Думки про Стефаників стиль)» (1931). Найбільше критик зосередив увагу на феномені О. Кобилянської та її зв'язках із європейською літературою. Своє розуміння творчих ідей та

діяльності буковинської авторки науковець виклав у студіях «О. Кобилянська і Ф. Ніцше» (1928), «Є. П. Якобзен» (1930), «Природа» (1930), «О. Кобилянська та Є. П. Якобзен» (1930), «Кобилянська – Ніцше й родова аристократія» (1931).

Ще одним репрезентантом модерністського напрямку, яким особливо зацікавився Л. Луців, був Б. Лепкий. Як і О. Кобилянській, знаному прозаїку вісниківець також присвятив декілька праць: відгук на повість «Зірка» (1929), статті «Думки про сучасну українську літературу («Перемога» Лопушанського, «Вадим» Б. Лепкого, «Зустріч» Г. Епіка, Йогансен, Хвильовий, А. Любченко, Т. Осьмачка, П. Панч, М. Куліш)» (1931), «Поет споминів (Богдан Лепкий – лірик і новеліст)» (1931), у яких автор представив світоглядні горизонти та світобачення прозаїка, манеру його письма та стильові рамки його спадщини.

б. Зразки світового письменства. Л. Луців відкрив для українського читача ширші горизонти чужомовних літератур. На сторінках «Вісника» можемо зустріти його статті про визначні здобутки творів світового письменства й переклади цієї спадщини: «З літератури завойовників. (Українські переклади творів Стівенсона, Конрада та Велза)» (1931), відгуки на українські видання творів класиків: Франсуа Рабле «Гаргантюа», Вольтера «Кандід, або Оптимізм», П'єра Бомарше «Шалений день, або Одруження Фігаро», Проспера Меріме «Блакитна кімната та інші оповідання», «Хроніка з часів Карла IX», Жуля Верна «Замок у Карпатах», Гілберта Честертона «Пригоди Патера Бравна».

Історико-літературну студію «Вальтер Скотт» (1933) дослідник побудував як поступове аналітичне заглиблення у тексти славетного англійського письменника, в його наративну техніку історичної повісті, стилістичну барвистість образної мови. Розкриваючи внутрішній світ героїв шотландського письменника, Л. Луців акцентує, що провідними ознаками вальтерскоттівського типу історичного роману є:

- поєднання історичної сюжетної лінії із любовною та пригодницькою;
- добре знайомство автора з історичним процесом;
- мужні головні персонажі;
- реальні історичні діячі не є центральними персонажами.

Дослідник дотримується погляду, що «на Гоголевому “Тарасі Бульбі” і Кулішевій “Чорній раді” – видно сліди Вальтера Скотта» [112, с. 661], а також дорікає українським авторам – своїм сучасникам, що їхні історичні повісті порівняно з європейськими є нудними, та й, зрештою, поява у нашій літературі цього жанру є запізнілою на сто років порівняно із англійською. Л. Луців також дослідив українські переклади В. Скотта, вказавши неточності, стилістичні й лексичні хиби перекладачів.

Зробивши огляд проблематики, яка була магістральною у вісниківський період діяльності дописувача журналу, можна отримати ґрунтовніше розуміння творчої особистості самого науковця, переосмислити матеріали досліджень представників класичної української літератури, яку по праву називають «золотим фондом культури».

Антиімперська тенденція виявилась уже в перший період діяльності Л. Луціва, який у своїх літературознавчих працях і рецензіях підкреслював різні форми пригнічення колонізованої культури імперською системою: переслідування й арешти непокірних, заборони, насміхання з національної культури, як, мовляв, менш вартісної, та замовчування її. Висміювання характерне навіть для майстерних із художнього погляду творів російських митців, як-от романи «Тихий Дон» та «Розорана цілина» Михайла Шолохова, повісті Бориса Пільняка, повісті Валентина Катаєва.

Які жанрові принципи застосовував автор у своїх текстах? Помітним є прагматичний підхід Л. Луціва до вибору жанрової форми. Рецензію він обирав для аналітичної оцінки одного твору, мемуарний портрет – для висвітлення життєвого і творчого шляху митця, а жанр літературного огляду давав критику змогу розгорнути панораму літературного процесу.

Роман Гром'як у посібнику «Історія української літературної критики (від початків до кінця XIX століття)» пропонує таке визначення рецензії: «це малий наймобільніший жанр критики, що реалізується у численних різновидах залежно від родо-жанрових вимірів художнього твору, його художньо-естетичних якостей і ставлення до нього критика, що репрезентує певний літературний

напрям, літературну групу» [46, с. 12]. Автор виокремлює такі різновиди рецензій:

- рецензія-переказ, у якій критик реферує найцікавіші моменти;
- рецензія-відгук – літературознавець не заглиблюється у проблематику, зате дає влучну і стислу характеристику (до 0,5 сторінки);
- рецензія-памфлет – побудована в іронічному викривальному тоні, має полемічний характер;
- проблемна рецензія – цьому різновиду характерне глибоке зосередження на проблематиці видання, яке рецензує автор.

Для рецензій Л. Луціва у «ЛНВ» («Віснику») притаманна точність, лаконічність, уміння об'єктивно та логічно аналізувати. Критик досліджує у них лише актуальні процеси, які відбуваються в українській літературі. Наприклад, появу роману «Гаргантюа» Франсуа Рабле у перекладі Миколи Іванова та повість «Кандід, або Оптимізм» Вольтера у перекладі Валер'яна Підмогильного, що, на думку критика, є дуже важливою подією, про яку необхідно згадати. Хоч і зробив це літературознавець кількома роками пізніше, адже романи були перекладені у 1927 та 1929 роках, а ця рецензія побачила світ у 1933 році. Л. Луців у властивій йому манері яскраво рецензує твори цих двох поважних величин французької літератури XVI і XVIII віків. Рецензія є актуальною також у світлі тих паралелей, які він провів між репліками з творів європейських класиків і тогочасним станом України. А саме московські більшовицькі будні в Україні актуалізують вальтерскоттівські думки про розбійників, хижаків, брехунів та лицемірів. Дослідник також звертає увагу читачів на професійність перекладачів, підкреслюючи, що переклад Підмогильного читається легко, на відміну від М. Іванова, який не настільки бездоганно знає українську мову, щоб перекладати твори. Таким чином, текст рецензії засвідчує високий рівень стилістичної грамотності критика, володіння ним рідною мовою, уміння відчутти її півтони.

У вісниківський період у Л. Луціва налічується понад сто рецензій. Серед найпоширеніших варто згадати такі різновиди, як:

- рецензія-переказ. Ці жанрові ознаки має відгук на драму Остапа Цюки «Лебідка». Рецензент майстерно передає сюжет, вдаючись до перифразу. Основну площу займає переказ, критик узагальнює сюжетну лінію, деякі епізоди випускає, як менш значущі. Представляє читачеві головних дійових осіб, поміж тим підкреслюючи драматичний конфлікт;
- рецензія-відгук. До такого різновиду рецензії належить відгук на повість Михайла Козориса «Чорногора говорить». Л. Луців представляє читачеві загальну характеристику роботи, виокремлюючи предмет аналізу, яким у цій повісті є зображення широкої картини життя гуцульського села. Рецензент акцентує увагу на технічній будові твору, на ритмічності мови та різнобарв'ї художніх засобів, якими пронизаний твір;
- проблемна рецензія. Прикладом такого типу рецензії є відгук на роман «Місто» Валер'яна Підмогильного. Міркуючи про цей жанр рецензії, підкреслимо спроби Л. Луціва виокремити морально-етичну проблематику роману. Автор намагається зосередити увагу читачів на психологічному окресленні характерів головних героїв роману, їхньому внутрішньому світі. Однак провідною проблемою, на якій акцентує увагу Л. Луців, є питання взаємин міста та села.

За Р. Гром'яком, «літературно-критична стаття, поряд з рецензією, є найтипівішим жанром журнальної критики. Її різновиди: стаття-огляд, стаття-трактат, стаття-портрет» [46, с. 12]. Окрім цих жанрових різновидів, автор виділяє ще проблемно-оглядову статтю. У «ЛНВ» («Віснику») було опубліковано більше двох десятків статей Л. Луціва. Серед них:

- стаття-огляд – до цього різновиду належить «З літератури завойовників (Українські переклади Стівенсона, Конрада і Велза)». Це оригінальна стаття, оскільки вона присвячена не лише літературному процесу загалом, а специфічній сфері літературної діяльності – галузі перекладу. Метою критика було дати панорамне уявлення про стильові тенденції англійської пригодницької літератури кінця XIX – початку XX століття. Огляд Л. Луціва є різноаспектним, тому що дослідник добирає твори зарубіжних

письменників, керуючись жанровим критерієм – зазначені письменники є фантастами. Другий аспект – це інтерпретація цих творів англійською мовою. Л. Луців як оглядач досягнув поставленої мети – дав уявлення читачам про цілий жанрово-тематичний пласт англійської літератури та з'ясував стан перекладацької справи;

- стаття-портрет – «Єнс Петер Якобсен». Цей різновид статті має класичні ознаки жанру. Спочатку дослідник публікує біографію данського письменника, а згодом дає вичерпну характеристику його творчості і простежує його вплив на українську літературу;
- проблемно-оглядова стаття – «І. Франко про рідну мову в школі». Культурологічними аспектами Л. Луців особливо цікавився. Освітнянське питання вимагало пильної уваги, тож науковець послуговується теоретичними думками І. Франка з метою скерувати животрепетну мовну проблему для вирішення у конкретне русло.

У спадщині Л. Луціва також є жанр некролога – своєрідний літературно-критичний різновид, який висвітлює життєві позиції, творчі шляхи і спадщину письменника, що відійшов у вічність. До цієї категорії належить стаття Л. Луціва «Тимотей Бордуляк».

Що пов'язувало Л. Луціва з ідеологічно спрямованим журналом? Які спонуки зумовили тривалу і плідну співпрацю науковця з виданням Д. Донцова?

Мають рацію Лариса Домбровська та Валентина Гулак, які вважають третій період діяльності «Літературно-наукового вісника» як «ідеологічно визначений, з відчутнішим нахилом до політичних дискусій, збільшенням частки публіцистичних, історико-мемуарних матеріалів... часопис зберіг свій високий інтелектуальний рівень, витончений літературний смак» [53, с. 3]. У «Літературно-науковому віснику» студії автора «Літератури і життя» набули компаративного характеру, однак часто мали публіцистичне забарвлення.

Порівнюючи Л. Луціва та Д. Донцова, варто звернути увагу на низку аспектів.

Дослідники змальовують Д. Донцова, як діяча, який «перейшов кілька світоглядних еволюцій – від соціалізму до його повного заперечення, від антирелігійних позицій до крайностей войовничого християнства» [55]. У порівнянні з очільником видання Л. Луціву не було притаманне таке ідеологічне різнобарв'я, однак цей автор завжди стояв на рішучих національних позиціях та дотримувався релігійної вірності. Загалом він не бачив свого майбутнього ані партійним, ані політичним, на відміну від Д. Донцова, котрий у свій час належав і до Революційної української партії, і до Української соціал-демократичної партії, був учасником Союзу визволення України та засновником Партії вільних хліборобів і Партії національної роботи. А зрештою, став головним ідеологом націоналізму.

Варто наголосити, що працю у «Віснику» Л. Луців розпочинав компаративними розвідками (над творчістю Т. Шевченка), продовжував студіями над сучасними письменниками (О. Кобилянська, В. Стефаник), згодом робив кроки у публіцистичній сфері (спочатку на сторінках «Вісника», пізніше особливо активно – у «Свободі» (США)).

Загалом зацікавленість дослідника журналом ми можемо мотивувати тим, що часопис був йому ідейно близьким. Л. Луців, як і його наставник Д. Донцов, належав до відвертих прихильників національно-культурного поступу. Це підтверджує і Олеся Омельчук, яка вважає, що «серія статей Л. Луціва перебуває в ідентичному інтерпретаційному полі з текстами Донцова» [169, с. 139].

Отже, у перший (материковий) період творчості Л. Луців створив низку студій та рецензій, які публікував у вітчизняних журналах. Найбільше своїх статей критик видав у «Літературно-науковому віснику». Ми з'ясували загальний характер цих публікацій, їх методологічні та жанрові особливості. Адже Л. Луців застосовував методологічну концепцію літературно-критичного стилю, яка постала в боротьбі з ідеологемами радянського тоталітаризму і була заснована на поєднанні інтерпретаційно-аналітичного і публіцистичного первнів.

4.2. Лука Луців – літературний оглядач у газеті «Свобода»

Щоденна праця Л. Луціва як літературного оглядача у газеті «Свобода» є лише одним напрямом його дуже насиченої діяльності, адже, окрім роботи у редакції, він ще був талановитим автором монографій. Для глибшого розуміння значного внеску Л. Луціва як співредактора газети «Свобода», що працював далеко від рідного краю в чужомовному середовищі, доцільно скористатися категорією «культурного ландшафту». Оскільки цей вислів є метафоричним, він має декілька значень.

Скажімо, Мирослав Попович під «культурним ландшафтом» має на увазі соціокомунікативну мережу: «Засвоєння й продукування культурних цінностей нації визначається характером тих осередків, які відіграють роль центрів культурного життя і стимулюють взаємодію різних соціальних верств. Це знаходить прояв і в розміщенні центрів передачі культури від покоління до покоління, від осередку до осередку. В метафоричному розумінні можна завжди говорити про «культурний ландшафт», маючи на увазі не тільки географію культурних центрів, а й їх характер і способи взаємозв'язку» [181].

Тож можемо окреслити трагічну долю Л. Луціва і його сучасників-українців крізь призму «культурної географії». Власне, цілісний «культурний ландшафт», який у довоєнний час був розірваний радянським кордоном, а по війні взагалі окупований і деформований, став причиною того, через що літературознавець-емігрант, як і сотні тисяч його співвітчизників, опинився в чужомовному й іншокультурному оточенні.

Отже, можемо вважати, що у міжвоєнному двадцятилітті Луців-критик осмислював «двоколіїність» літературного процесу і культурний розрив, спричинений «політичною прірвою», як негативний, але єдино можливий спосіб вирватись із лещат радянського режиму та висвітлювати події на Батьківщині

хоч і дистанційно, однак об'єктивно³. Цей «культурний ландшафт» двоколіїності Л. Луців сприймав як культурну атлантиду в радянській Україні і маленький острівець вільної творчої думки за її межами. Американський материк був для літературознавця простором можливостей для продовження національних традицій і творення нової літератури. Змінивши місце проживання, Л. Луців і його колеги по редакції творили коло інтелектуалів, яке здійснювало широкоюсяжний вплив на діаспорну публіку і в США, і за межами цієї країни.

Наголошуємо, що діячі «Свободи» працювали на спільну справу – оборону України та її прав в ідеологічних двобоях. Проте кожен із цих авторів мав своє індивідуальне обличчя та яскраву літературознавчу манеру.

Іван Кедрин-Рудницький – завзятий патріот, журналіст, спектр його публіцистичних студій мав виразне націоналістичне спрямування. З огляду на те, що його політична кар'єра в Україні була поєднана з УНР, захоплення політикою, державотворенням та історією згодом перебувало в оптиці його досліджень в еміграційний період. У спадщині І. Кедрин-Рудницького також є нариси про таких представників української літератури та культури, як Тарас Шевченко, Микола Бутович, Сергій Литвиненко та інших.

Ще один колега Л. Луціва – Богдан Кравців відзначився як активний публіцист, літературний критик, літературознавець, а окрім цього, ще й як талановитий перекладач та поет. Тематика його еміграційних студій передусім стосувалась гірких подій, які відбувались у той час на Батьківщині, – арештів та ув'язнення інтелігенції. Б. Кравців досліджує творчість письменників-класиків, а також тих, хто був вилучений із українського літературознавчого життя, пише про невігластво радянської влади та активно викриває її відверті фальшування. Особливо прихильно колега Л. Луціва ставився до приходу в українську

³ Примітка: вираз «політична прірва» вперше вжив свого часу П. Куліш на означення поділу України між Російською та Австро-Угорською імперіями (див.: Нахлік Є. Пантелеймон Куліш: Особистість, письменник, мислитель: Наукова монографія: У 2 т. / НАН України. Львівське відділення Інституту літератури ім.Т.Г.Шевченка; Міжнародний фонд Пантелеймона Куліша. – Т.1. – К.: Український письменник, 2007. – 463 с.; цитата на с.433).

літературу «шістдесятників» та відверто ганив соцреалізм та комуністичну ідеологію. Статті з еміграційного періоду можна переглянути у його тритомному «Зібранні творів».

Інше трактування поняття «простору» знаходимо в Олени Галети. Йдеться про поширене в літературі художнє зображення простору: «Простір літератури рідко збігається з простором фізичним, хоча між ними існує складна кореляція... Далеко не кожен територію можна назвати ландшафтом – лише ті, що наділені стійкими культурними смислами і здатні породжувати цілісний наратив...» [25, с. 26]. У двоколіїному просторі Л. Луців та інші діаспорники знали все, що відбувалось в Україні, але простір материкової культури був закритий тоталітарним режимом, щоби до нього не долинали вільне слово. Цей простір національної культури, штучно поділений радянським муром, був підданий цензурі, книжки були вилучені. Л. Луців як представник діаспорної культури в умовах протистояння двох світів – вільного світу і радянського – розумів усю загрозу панування останнього.

Третім аспектом цього поняття, гадаю, може бути і соціобіографічне та духовно-творче трактування простору як суспільних та інтелектуальних середовищ, крізь які проліг життєвий шлях літератора і в яких він залишав свій помітний слід, змінюючи їхні ландшафти, збагачуючи інтелектуальні краєвиди. Інструментами такого трактування є поняття з царини біографічного і «культурного ландшафту» – топоніміки батьківщинної атлантиди, затопленої імперією.

Важливим для Л. Луціва топосом, тобто типовим, повторюваним, символічно значущим просторовим образом, до якого літератор часто звертався, був Дрогобич. Дослідник видав велику за обсягом книжку про це місто своєї юності – «Дрогобиччина – земля Івана Франка» (1973), різноаспектно аналізував його образ у творчості Каменярка.

Після Дрогобича такими важливими соціобіографічними осередками у творчому житті Л. Луціва стали Львів (Володимир Бірчак), Прага (Олександр Колесса, Степан Смаль-Стоцький та інші), Західна Німеччина (МУР'івське

оточення), Нью-Йорк (середовище «Свободи»). Як бачимо, так склалися історичні обставини, що життєві маршрути автора неминуче пролягали все далі від Батьківщини. «Культурний ландшафт» був різко поділений на протилежні полюси через геополітичну агресію СРСР.

Творили духовні простори велетні національної і світової культури, до яких найчастіше звертався Л. Луців і з творчості яких черпав наснагу: Т. Шевченко, І. Франко, О. Кобилянська... Дистанція з географічною Батьківщиною лише посилювала в душі емігранта відчуття спорідненості з Батьківщиною духовною. Хоч і в духовній сфері існувало не менш жорстке, ніж у політичній, протистояння між полюсами національної та світової культури, з одного боку, і тоталітарної радянської ідеології – з другого.

Поміж тим, як вважає Григорій Грабович, «українська еміграційна література в повному значенні цього слова розпочинається лише після Другої світової війни, по суті, у період Ді-Пі, тобто в 1945–1950 роках. Лише там і тоді українські письменники і читачі остаточно поривають зі своїм середовищем і опиняються у суворій реальності чужорідних культур» [44, с. 389]. З огляду на це варто зазначити, що діаспора не здатна існувати без своїх духовних надбань, адже це основні ознаки її ідентичності. Тож преса за кордоном виступає одним із надважливих рушіїв суспільного та культурного життя етнічних меншин на новій батьківщині та відображає процеси їх розвитку. Церква, клуб, школа – це ті осередки, які об'єднує преса. За кордоном емігранти живуть у міжкультурному середовищі. Тож газети є в епіцентрі їхнього життя.

Зважаючи на це, із наукового погляду неабияк актуально та важливо є проаналізувати позиції українських видань за кордоном, а саме тих засобів масової інформації, які висвітлюють новини для української спільноти у США. Центральне місце серед них посідає газета «Свобода» – одна з найстаріших українських газет у діаспорі, пресовий орган Українського Народного Союзу. Варто зазначити, що вона також видавала і власний Альманах. Мотто незалежної газети, як зазначав один із її редакторів Антін Драган, – це «вільна трибуна вільного українського слова на вільній американській землі» [57, с. 48].

Однак будучи бастіоном правди у США, «Свобода» була заборонена на підневільній українській землі. Адже від самого початку газета стояла виразно на українських національних позиціях, поборювала радянофілство, широко висвітлювала українське життя в еміграції та в Україні. Вона відіграла ключову роль в укріпленні національної свідомості українських іммігрантів у США, підтримувала акції на допомогу Україні і в оборону переслідуваних окупаційним режимом на Батьківщині співвітчизників. «Свобода» та її календарі є цінними (часто єдиними) джерелами історії українських поселень у Північній та Південній Америці. Однак абсолютного доступу до повідомлень цього видання в українських громадян на материковому ґрунті в радянські часи не було. Будь-яка правдива інформація, що проникала в суспільство та була невігідна владі, безжалісно знищувалась. Саме тому зараз винятково важливо проілюструвати позиції цих діаспорних журналістів-відчайдухів, котрі йшли на прогніз із комуністичними поплічниками. Адже без достеменної обізнаності із роллю «Свободи», «Альманаху Українського Народного Союзу» та інших діаспорних видань неможливо сформувати демократичне суспільство та істинне розуміння стану розвитку українських засобів масової інформації.

Для філолога є вкрай важливо усвідомити закономірності розвитку еміграційної преси та ознайомитись із непересічними постатями, які посприяли цьому розвитку. До переліку будівничих таких демократичних еміграційних видань необхідно зарахувати і Л. Луціва.

Міркуючи про основні засади «Свободи», у якій після еміграції до Америки українському досліднику в 1950–70-х роках випала нагода працювати, варто насамперед відзначити, що його критична практика на цьому етапі позначена ще більшим утвердженням ціннісних позицій. Слід також звернутися до роздумів знаного українського науковця та літературознавця Л. Рудницького, який, висловлюючись про газету, зазначав, що «вона є в першу чергу українським часописом, який віддзеркалює українську свідомість у Сполучених Штатах Америки, а рівночасно є конструктивним будуючим чинником у житті української громади на американській землі. З історичної точки зору її

пріоритетним завданням, як це висловлено у згаданому першому числі, було допомагати українському народові втримати його ідентичність, зберегти його віру, обряд, традиції та звичаї, і – а це переважливе – його мову»[223, с. 6]. Тож у неабиякому творчому піднесенні висловлювався Петро Часто про такі постаті, як І. Кедрин, Б. Кравців, Л. Луців, котрі під час третьої хвилі еміграції переселились на американський континент. Він відгукувався про них, як про «особистостей визначного інтелектуального формату і заслужених діячів українського націоналістичного руху» [223, с. 676].

«Свобода» і «Альманах Українського Народного Союзу» стали тією трибуною вільного слова, з якої дописувачі цих видань звертались до поневолених співвітчизників та всієї світової громади з надією, що їх почують. Позиція української «Свободи» у США сприяла розвінчанню комуністичної ідеї, вела до послаблення впливу радянофільських організацій в Америці та всьому світі.

Загалом для інших членів редакції газета «Свобода» була таким «важливим і конечно потрібним щоденним душевним кормом, без якого, як це вони не раз публічно на зборах чи в самій «Свободі» заявляли, вони не можуть жити» [29, с. 9]. Таким чином, цей часопис не лише виконував роль хроніки політичного і культурного життя діаспори, а й був платформою для різних задумів та міркувань, котрі, втім, не завжди відповідали поглядам редакційної колегії.

Та все ж саме «українська “The New York Times”» (так називали колись газету української діаспори в Америці) була тією войовничою «амазонкою» та «берегинею» українського національного вогнища, яка впродовж десятиліть від початків своєї діяльності сповідувала тверді переконання щодо зміцнення української національної ідеї, збереження етнічної окремішності та захисту національної ідентичності. Окрім свого основного завдання – оборони інтересів української нації як цілості та відстоювання інтересів соборної суверенної української держави, газета виступала ще й промоутером громадських думок та суспільного життя в Америці.

Зважаючи на незламну позицію «Свободи», варто розглянути літературознавчі матеріали й Л. Луціва, статті якого уже давно увійшли до наукового обігу та потребують скрупульозного аналізу. Вивчення еміграційної діяльності та спадщини цього автора здатне істотно доповнити сьогочасне наукове розуміння особливостей українського та світового літературного процесу.

Як засвідчують документи, «свободівське» середовище літературознавців, журналістів, письменників було, безумовно, яскравим феноменом ідеологічного та культурного життя діаспори, а також взірцем інтелектуального змагу для українських переселенців. Одну із ключових ролей у цьому середовищі відіграв й Л. Луців. В інтерв'ю газеті «Українська правда» Ростислав Хом'як, котрий працював у «Свободі» на початку 60-их під керівництвом Антіна Драгана, йменує саме Л. Луціва, а також його колег Б. Кравціва та І. Кедрина-Рудницького «дуже талановитими журналістами» [220], оскільки в цей час він ще застав видатних дописувачів під час праці у газеті, і робота у такому колективі була для нього, як згадує літературознавець, «колосальною наукою» [220].

Водночас Володимир Жила у своїй студії «У світі широких і високих завдань (до сторіччя безперервної праці «Свободи») вважав, що «найбільшу ж критичну працю на літературному полі «Свободи» виконав, без сумніву, автор багатьох книг невтомний д-р Лука Луців, редакційний рецензент (поруч поета й літературознавця Богдана Кравцева), який не пропустив, здається, жодної книжкової появи в діаспорі, щоб про них не обізнатись на сторінках нашої газети, завжди борючись проти духовного розкладу, декаденції, що він їх вбачав у творчості апологетів “супермодерну”» [62].

Віддав належне постаті Л. Луціва-журналіста та публіциста і теперішній співредактор «Свободи» П. Часто, який вичерпно оцінив діяльність нашого співвітчизника в еміграційній пресі, при цьому зазначаючи, що «протягом майже двох десятиліть газетярської праці Л. Луців не полишив літературознавства. На сторінках газети залишаються десятки дуже цікавих глибоких його рецензій на

явища прози і поезії, й не тільки в українській, а й в інших слов'янських літературах, також в німецькій та англійській, водночас його редакційним обов'язком було редагування рецензій інших авторів [223, с. 676–677]. В огляді бібліографічного словника письменників української діаспори також є прізвище Л. Луціва із короткою біографічною сторінкою та переліком деяких творів [214].

Діапазон літературознавчих інтересів Л. Луціва періоду праці у «Свободі» та «Альманасі Українського Народного Союзу», в якому він також був дописувачем, охоплює багато різнопланових тем. Це насамперед українська, література, зокрема діаспорна, а також історія, політика, релігія, філософія, освіта, зрідка світова література. Ідейний спектр літературного доробку автора має виразне націоналістичне спрямування, в якому макроідеєю виступає здобуття незалежності України та її розквіт. Піклуючись про долю Батьківщини, про утвердження її державності та належного місця на мапі світу, літературознавець миттєво відгукувався на кожну звістку та подію із рідної землі, при цьому подаючи свій ґрунтовний коментар, писав рецензії на видання найрізноманітнішої культурологічної тематики, відгуки на книжки, видані в Україні.

Варто відзначити, що така літературознавча багатовекторність автора аж ніяк не є розмитою, навпаки, вона напрочуд системна та цілісна, і їй притаманний жанрово-тематичний синкретизм.

Впадає в око неоднаковий характер літературно-критичної діяльності Л. Луціва на Батьківщині і в часи еміграції, коли змінювалися і проблематика, і стиль. Це, очевидно, можна пояснити зміною відчуття власної етнокультурної ідентичності, вкоріненої у ґрунт рідної культури і життям у відмінному етнокультурному середовищі та ідеологічним протистоянням з тоталітарною системою, яка опанувала не тільки рідну землю, а й свідомість співвітчизників. З утраченою материковою землею зростала вагомість спільноти краян. Вигнанців єднала спільна пам'ять, культурна спадщина, дбайливо бережені традиції. Відбувалася сакралізація втраченої Батьківщини, до якої вони повинні за будь-

яку ціну вернутися, консервація її культурних надбань, релігійних, мистецьких, політичних традицій.

Власне тому діаспорний дослідник залишався пильним реципієнтом літературного процесу на материковій Україні. Детальна поінформованість Л. Луціва та усіх зацікавлених журналістів була зумовлена тим, що вони «читали радянську пресу, мали доступ до “Правди України” та “Радянської України”, отримували листи з Батьківщини. Крім того, співпрацювали з видавництвом “Смолоскип”, володіли таємними способами отримання інформації від дисидентів, від радянських туристів, які привозили тексти та плівки самвидаву. Дещо отримували навіть від КДБ. Звичайно, це була дезінформація, з якої, проте, можна було робити певні висновки» [220]. Низку способів отримання самвидавної літератури (про яку, між іншим, Л. Луців написав статтю «Дещо про самвидавну літературу», опубліковану в «Альманасі Українського Народного Союзу») окреслює й Осип Зінкевич у статті «Як дістався “самвидав” на Захід»: «Перший, дуже перевірений спосіб – це були українські комуністи з Канади. Вони вірно служили режимові УРСР. Другий спосіб – це спорт. Ми на Заході почали боротьбу за окрему самостійну участь України в Олімпійських іграх. Ця боротьба була також прикриттям для отримування самвидаву, який перевозили на Захід спортсмени. Інший спосіб – це Болгарія. В Болгарії нам вдалося при допомозі Олесея Бердника і його доброго приятеля В.В. налагодити контакт з болгарськими підпільниками, які працювали на митниці і переносили наш самвидав повз всі митні контролі. Ще один спосіб – це українські моряки. Ми мали добре перевірений пункт у місті Копенгагені. Часто в Копенгаген припливали українські (радянські) кораблі. Ми близько співпрацювали з відомим данським правозахисником А.» [67].

Чи використовував Л. Луців західні теорії і методології? Будучи вихованцем традиційної школи, він не був схильний до новацій.

Для еміграційного періоду творчості цього науковця притаманна гострота мислення та викладу, широта світогляду. Таким чином, ті уявлення, ідеали, цінності, які були характерні для передвоєнного часу, зазнали змін. Це був час

пошуку свого призначення, квінтесенції творчості, міркування над долею України. Зазначені проблеми об'єднали таких газетярів професійного рівня, як Л. Луціва, Б. Кравціва, Антіна Драгана, І. Кедрина, В. Давиденка та решту представників плеяди «свободівців».

Серед моральних принципів Л. Луціва у «Свободі» – високий професіоналізм і культурна свідомість. Дискурс літературознавця у цьому виданні відзначається наскрізними етичними засадами. Як зізнається дослідник, у «Свободі» він пильно й неупереджено стежив за літературними новинками: «...Я стараюся по змозі безсторонньо оцінювати такі твори, маючи в “Свободі” повну свободу слова і думки», – казав д-р Л. Луців, виступаючи на панельній дискусії, що її організували 6 квітня 1973 року Літературно-мистецький клуб і Спілка українських журналістів [133, с. 8]. Окрім того, Л. Луців демонструє професійну компетенцію, постаючи перед читачем переконливим полемістом, який здатен вести діалог із супротивниками-дискутантами на високих інтелектуальних нотах, вміє запевнити у достеменності власних тверджень, володіючи не лише формальним матеріалом, а й майстерністю психолога, що нею вправно користується під час бесіди.

Розмірковуючи над статусом літературної критики в системі «наука – мистецтво – публіцистика», В'ячеслав Брюховецький звернув увагу, що в літературно-критичному мисленні присутні елементи всіх трьох інтелектуальних сфер (науки, мистецтва і практичного мислення та дії), однак прагматична спрямованість критики на комунікацію з адресатом (письменником і читачем) наснажує її публіцистичністю, перетворюючи на передовий загін літературознавчої науки: «Якщо критика є виявом комунікативно-прагматичного мислення, то тоді стає зрозумілим сутність соціального ефекту не тільки соціолого-публіцистичної, а й науково-аналітичної і художньо-есеїстичної критики... На перший план виступає організація контексту культури (в широкому розумінні) або, вужче, специфічне комунікативно-прагматичне регулювання літературного процесу. При цьому, звісно, кожна з типологічних різновидностей критики робить певний внесок і в науку, і в саме мистецтво» [18, с. 121].

Вагоме місце у творчому доробку Л. Луціва часів співпраці із газетою «Свобода» та «Альманахом Українського Народного Союзу» становлять дописи полемічного, оглядового, літературно-критичного та науково-популярного характеру, які значною мірою стосуються висвітлення питань політико-громадянського життя України під «егідою» Радянського Союзу.

Літературно-критичну діяльність цього періоду можна охарактеризувати як спробу зобразити правдивий стан розвитку літератури в Україні, «щоб спростувати фальшивість тверджень тих, що мусять, як ті “блюдолизи”, що про них свого часу згадував Шевченко, – вихваляти теперішній большевицько-московський режим на Україні» [111, с. 35].

Радянська пропаганда, будучи антиукраїнською, намагалася розмити в українців відчуття національної ідентичності й натомість творити нову спільноту – радянський народ. Однак Л. Луців, міцно стоячи на державницьких національних позиціях, у статтях, особливо рецензіях періоду еміграції, виступав із різкою критикою російських літераторів-шовіністів, котрі поширювали антиукраїнську пропаганду, спотворювали відомості про українських авторів та культурний процес. Еміграційна спадщина науковця всеціло спрямована проти марксизму, який був філософським фундаментом тоталітарної ідеології. Дослідник дошкульно й неухильно викривав ідеологів антиукраїнства, спростовував нав'язані стереотипи про, мовляв, нерозривні українсько-російські зв'язки у сфері літератури та культури.

Для кращого розуміння ролі Л. Луціва в еміграційному літературознавстві варто систематизувати діаспорні студії за жанровим принципом. Адже «існування різнотипних органів преси витворили систему жанрових форм літературно-художньої критики» [46, с. 11]. За твердженням Ігоря Михайлина, є «три жанрові єдності: інформаційна, аналітична та публіцистична» [161], котрі в свою чергу також класифікуються. До моделей інформаційних жанрів належать такі: замітка, звіт, репортаж, інтерв'ю. До аналітичних зараховують кореспонденцію, статтю, рецензію, огляд. Публіцистичні жанри: замальовка, нарис, есей, фейлетон, памфлет.

Із переліченої парадигми Л. Луців взяв на озброєння статті, рецензії, нариси, вони найчастіше трапляються у його екзильному доробку. Дослідник відгукувався на появу нових видань, публікацій і давав їм всебічну характеристику.

У повоєнний період, коли літературознавець був завантажений щоденною роботою у газеті «Свобода», він працював над різножанровими публікаціями: і науковими, і публіцистичними. З-під його пера вийшли:

1. Статті (полемічні, оглядові, літературно-критичні, науково-популярні, статті-портрети). Наприклад, «Генеза деяких творів Б. Лепкого (В 10-ліття смерті письменника), «Богдан Лепкий – співробітник видань УНСОЮЗУ». Стаття-портрет «Григорій Сковорода і його філософія» (1972), приурочена до 250-річчя від дня народження Г. Сковороди. У ній критик виокремив біографічні дані письменника та вичерпно охарактеризував його творчість, поділяючи при цьому студію на окремі міні-заголовки. Науковець дав уявлення читачам про масштаби постаті Г. Сковороди, підкреслив його внесок у розвиток нашого письменства та виокремив місце та роль в історії української літератури.

2. Рецензії. Найбільшої уваги заслуговували рецензії на видання українські, а також рецензії культурологічного характеру: «Іван Франко та релігія» (1950); «З приводу нової повісти І. Смолія» (1960). Л. Луців-рецензент використовував і публіцистичний, і мистецький, і літературознавчий інструментарій. У ці відгуки він вплітає такі публіцистичні засоби, як сарказм та іронію. Частими ж художніми засобами є епітети та метафори.

3. Біографічні нариси, як-от «Іван Франко. Життя і творчість» (1966). Тут Л. Луців окреслив біографічний портрет Каменяра. Цей нарис ювілейний, присвячений 110-ій річниці від його дня народження. Дослідження не надто глибоке, однак його призначення – нагадати діаспорним українцям про славного співвітчизника.

4. Спогади. Наприклад, «Спогади про академіка С. Смаль-Стоцького» [136], «В золотoverхому Києві» (1949). У літньому віці Л. Луців згадував юнацькі роки, зокрема перебування у лавах Січових стрільців. До 30-х роковин завоювання Києва він написав спогад «В золотoverхому Києві». Автор коротко

знайомить читачів із перебігом історичних подій та визволенням Києва з-під московського ярма об'єднаними українськими військами, у лавах яких перебував і він сам. Л. Луців-мемуарист виявляє себе як добрий оповідач, вибудовує епізоди, у яких історичні події дуже чітко вимальовуються перед очима читачів.

5. Монографії, такі як, скажімо, «Тарас Шевченко – співець української слави та волі» (1964), «Іван Франко – борець за національну і соціальну справедливість» (1967), «Василь Стефаник – співець української землі» (1971). Ці праці Л. Луціва були знаковими та вагомими. У них науковець цілісно реконструював образи Т. Шевченка, І. Франка, В. Стефаника. Ці дослідження, без сумніву, пролили світло на багато питань зі сфери франкознавства, стефаникознавства та з інших ділянок літературознавства.

Вирізняємо кілька аспектів ідентичності, характерних для літературознавчого дискурсу Л. Луціва. Перш за все це аспект *національний*. Дослідник в екзильних працях неодноразово наголошує на своїй причетності до національно-визвольного руху Українських січових стрільців, публікуючи статті та спогади на цю тематику. Поміж тим, акцентує увагу на таких проблемних питаннях, як роль російської мови (стаття «Чи світ говоритиме тільки російською мовою?»), в контексті якої міркує про небезпеку мовної політики російської комуністичної партії, яка «“прибрала” міцно до своїх рук Україну», «криваво приборкала українські землі» і «зачала закладати пута і на невинну мову українського народу». Авторів словників, граматик та всяких «норм української мови» визнали партійні московські провідники за «контрреволюціонерів» і їх зліквідували випробуванням способом. У саркастичній манері Л. Луців описує хитрі плани Сталіна, котрий «говорить про одну культуру і про одну мову у всьому світі, то, певно, він думає тільки про мову і культуру російську» [146, с. 2]. Уміючи побачити закономірності комуністичної пропаганди, критик робить висновок, що не може бути ніяких сумнівів, яку мову бачить домінантною Сталін у всьому світі після перемоги більшовизму. Звісно ж, російську!

У період діаспорної творчості наскрізним є також *ідеологічний аспект*. У монографії «Література і життя» Л. Луців зізнається, що ще у шкільні роки визначився із ідейно-політичними інтересами. У четвертому класі його «прийняли до тайної учнівської організації, до так званого Драгоманівського кружка, де учні вивчали українську історію й літературу» [123, с. 469]. Вектором діяльності інших організацій, як пригадує дослідник, на той час були, як правило, соціалізм та радикалізм, тоді як дрогобицька учнівська організація, до якої належав Л. Луців, була націоналістичного спрямування. Згодом націоналізм став творчим та життєвим кредо автора.

Етичний аспект також займає провідне місце у творчості науковця. Пропагандистські кліше, неправда та доноси, якими була насичена радянська дійсність та літературознавча критика, обурювали дослідника. Л. Луців уміло їх викривав та у властивій йому критичній манері боровся із ними. Наприклад, аналізуючи повість Василя Лозового «В долині Стрипи», у якій переважає вихваляння совєтської дійсності, твердження про те, що серед противників колгоспного життя були виключно багатії, а точніше куркулі, що незможне населення вітало утворення колгоспів, Л. Луців відкидає та закликає письменників замість «малювати колгоспний рай», де «трудящі творять щасливе величне життя» [132, с. 2], показати реальне життя в радянській Україні, де уже кільканадцять років існують колгоспи. Агітаційну брехню, приміром, що «за два роки будуть колгоспники мільйонерами і будуть спати на нікельованих ліжках» [132, с. 3], Л. Луців пояснює тим, що В. Лозовий, співаючи осанну комуністичній партії, винахідливо крокує «магістральною дорогою» кар'єри під егідою тієї ж партії.

Історичний аспект. Фактори ідеологічної боротьби проявлялись також у поглядах на історію. Л. Луців розвінчує ідеї таких викривлень у багатьох своїх дописах. Зокрема, у публікації «Чи слушно промовчувані роковини» (1950) демонструє на прикладі роману Натана Рибак «Переяславська рада» численні історичні фальсифікації автора, який «старається іти за вітром, що віє з російської комуністичної партії» і таким чином «на 600 сторінках свого “домашнього

завдання»» виокремлює рішення Богдана Хмельницького на Переяславській раді 1654 року про «об'єднання братерських народів – російського і українського» [147, с. 2]. Л. Луців заперечує думку советського автора про тісні українсько-російські зв'язки, про те, що Хмельницький був начебто прибічником возз'єднання України з Росією. Мовляв, український гетьман «уповає тільки на братів наших, людей руських, на царя московського всі надії покладає. Бути нам під його рукою, і нам життя до віку вольне» [147, с. 2]. Маючи намір очистити авгієві стайні радянських фальсифікацій, Л. Луців викриває промахи письменника, котрий «переносить теперішні партійні “лозунги” в 17 вік і каже українському дипломатові Мужилівському захоплюватися “столярним городом великого царства Московського – Москвою”» [147, с. 2], а в уста Б. Хмельницького вкладає ідею про «московську братню поміч».

Вагомим є також *релігійний аспект*. Антирелігійна пропаганда була одним із основних факторів впливу советської ідеології на українську літературу. Л. Луців був віруючою людиною, вихованою у національно-свідомому та релігійному дусі. Тож банальні фальсифікації та перекручування фактів обурювали літературознавця, він неодноразово у своїх студіях «американського» періоду вів із цього питання ідеологічні баталії із советськими критиками. Прикладами фальсифікацій можуть служити твердження радянських літературознавців, що, мовляв, І. Франко у своїх поемах «Іван Вишенський» та «Мойсей» «пропагує матеріалізм та безбожництво». Заперечуючи такі висловлювання, дослідник подавав низку цитат, які твердили протилежне «комуністичному політикуванню». Наприклад, у поемі «Іван Вишенський» він простежує таку парадигму: «Вишенський говорить про “спасення”, про Бога, про “гріх тяжкий”, – а Каспрук в цьому бачить тільки “живий світ”, і більше нічого» [120, с. 50]. У «Мойсеї» – аналогічна ситуація. Арсен Каспрук, Марія Климась й інші советські автори «мусять доводити, що автор “Мойсея” був за об'єднання України з Росією, що він був атеїстом і що він діяв під впливом російських письменників» [120, с. 50]. На противагу цьому Л. Луців цитує уривки з поеми,

які не відповідають безпідставним судженням, а навпаки, підтверджують християнську позицію Каменяра.

Доцільно зауважити, що ці аспекти культурно-національної ідентичності, котрі перебувають у постійній взаємодії, є основними складниками української індивідуальності та національного характеру, адже саме громадсько-культурне життя поневоленої України було центральним питанням у критичному дискурсі Л. Луціва післявоєнних десятиліть.

Творчі інтереси літературознавця в еміграції мали широкі обрії, однак все ж зосереджувались навколо кількох ключових проблем:

1. Шевченкознавча тематика була однією із провідних царин літературно-критичної діяльності Л. Луціва, до неї він неодноразово повертався в еміграції. За період перебування у США дослідник створив десять статей: «Шевченко очима сучасників», «Шевченко в світі», «В обороні Т. Шевченка» та інші, опублікував монографію «Тарас Шевченко – співець української слави та волі» (Нью-Йорк; Джерсі-Сіті, 1964).

2. Франкознавча тематика представлена Л. Луцивим у семи статтях: «Іван Франко-сатирик», «Совєтська біографія Івана Франка», «Століття літературної творчості Івана Франка» та інших, брошурі «Іван Франко. Життя і творчість» (Нью-Йорк; Джерсі-Сіті, 1966), монографії «Іван Франко – борець за національну та соціальну справедливість» (Нью-Йорк; Джерсі-Сіті, 1967) та збірнику статей «Дрогобиччина – земля Івана Франка» (Нью-Йорк–Париж–Сідней–Торонто, 1973).

3. Література доби модернізму ще рясніше репрезентована у спадщині науковця. Ряд імен на сторінках літературно-критичних досліджень Л. Луціва надзвичайно багатогранний та різноманітний. Це студії, присвячені О. Кобилянській («Велика мрійниця»), М. Коцюбинському («Большевицька повість про М. Коцюбинського»), В. Стефанику («Московська отрута»), Остапові Вишні («Сміх поневоли»), Б. Лепкому («Він був поетом і в щоденному житті»), В. Винниченкові («“Нова заповідь” і старі гріхи»), Іванові Багряному («Новий твір Івана Багряного (Сад Гетсиманський)»), В. Сосюрі («За що

московська «Правда» нападає на Сосюру)), а також книжкове видання – «Ольга Кобилянська (В сторіччя її народин)» (Нью-Йорк; Джерсі-Сіті, 1981) та монографія «Василь Стефаник – співець української землі» (Нью-Йорк; Джерсі-Сіті, 1971). До речі, заради цієї монографії автор покинув роботу в газеті «Свобода», адже хотів написати ґрунтовнішу працю про В. Стефаника.

4. Література української діаспори. Низка культурологічних праць, метою яких є ознайомлення з українською літературою, створеною у вільному світі («Нові книжки і журнали», «Романи й повісті», «Українська література по цьому боці залізної заслони», рецензії до книжок із нью-йоркського видавництва «Слово Доброго Пастиря» та ін.). Окремо автор розглядає творчість українських діячів, котрі в певний час також емігрували та продовжували свою діяльність у діаспорі. Це, наприклад, рецензії на твори Михайла Островерхи, Теодора Курпیتی, Василя Чапленка, статті про Романа Купчинського, Лева Лепкого.

5. Полемічні праці. Уваги в еміграційний період творчості заслуговують студії Л. Луціва, зорієнтовані на полеміку із радянськими літераторами, викриття фальшувань у їхніх текстах. Цією полемічною спрямованістю пронизані, скажімо, статті «Чи світ говоритиме тільки російською мовою?», «Чи слушно промовчувані роковини (Повість Натана Рибак «Переяславська Рада»)), «Одна шкільна читанка в советській демократії», «Повість про колгоспи в Тернопільщині (Василь Лозовий «В долині Стрипи»)), «Нові драми Корнійчука («Фронт», «Приїздить у Дзвінкове», «Макар Діброва» та ін.)».

6. Екскурси у світове письменство. Подекуди трапляються статті, присвячені авторам зі світовим іменем, наприклад, Генрі Мортону Робінсону і його повісті «Кардинал» (яку, між іншим, журнал «Time» назвав найкращою книжкою року), книжці єпископа Фултона Шина «Мир душі».

7. Героїзація визвольних змагань. До творчих зацікавлень Л. Луціва належали дослідження визвольної боротьби українського народу. Цьому питанню автор приділив багато уваги, адже й сам з 1914 до 1917 року був у складі усусів, а згодом належав і до числа вояків Української галицької армії. До переліку публікацій, які стосувались славної історії визвольних змагань, входять

такі: «В золотоверхім Києві (Спогад про 31 серпня 1919 р.), «Перший бій (25-ліття вимаршу УСС на поле бою)», «Відновлення видавництва “Червоної Калини”», «Як я писав стрілецькі вірші», «Розмова про літературу визвольних змагань», «За волю України (У 60-річчя УСС)». Окреме місце в дослідженні феномену Січового стрілецтва відводить Л. Луців такий постаті, як В. Бірчак, котрий також належав до УСС, а поміж тим був ще й керівником його приватної лектури і як істинний патріот «висмівав у своїх творах комуністів, які на Закарпатській Україні працювали в користь Москви» [59, с. 684] та Осип Думін (псевдонім Антін Крезуб), який із Л. Луцівим «мешкав кілька років в бурсі Св. Івана Хрестителя» і – як оцінює свого шкільного колегу діаспорний дослідник – «був вродженим військовиком і, коли б була Україна самостійною державою, то О. Думін був би зайняв визначне місце в її збройних силах» [59, с. 687]. Однак не лише у військовій галузі виявився таланти О. Думіна, він був також і активним дописувачем «Літературно-наукового вісника», «Літопису Червоної Калини», автором та співавтором історичних праць.

8. Біографічні нариси та статті про діячів української літератури, політики, культури (Григорій Сковорода, Степан Ковалів, Михайло Гайворонський).

Як літературний критик, котрому довелося працювати в сувору епоху далеко від Батьківщини, Л. Луців вимагав від поезії дотримання вимогливого громадянського кодексу і стояв подекуди на занадто твердих позиціях, мовляв, модерну гру зі словом, звуком «треба вважати злочином тоді, коли в Україні дійсні творці українського слова сидять в психіатричних божевільнях або в таборах примусової праці» [123, с. 13].

Окрім великої частини статей, які вийшли на шпальтах газети «Свобода», Л. Луців умістив значну кількість матеріалу, зібраного у попередніх статтях, у своїй монографії «Література і життя» (1982). Це насамперед студії, присвячені творчості сучасників, авторів, які з ним перебували в одному часовому просторі: Володимира Винниченка, Василя Пачовського, Івана Багряного, Олександра Корнійчука, Олеса Гончара, Володимира Сосюри. Ці постаті не привернули

уваги дослідника у довоєнний час, він зацікавився деякими аспектами їхньої творчості в еміграційний період.

Особа В. Винниченка привабила Л. Луціва завдяки драмі «Між двох сил» та романові-детективу «Нові заповіді». Літературознавець ознайомлює читачів із сюжетними лініями обох творів та акцентує увагу на їх тематиці – більшовицьких буднях на українських землях та загарбницькій тоталітарній політиці. Зрештою, Л. Луців ставить під сумнів морально-етичні засади життя, творчості В. Винниченка, звинувачуючи автора у девальвації цінностей, у браці здорового світогляду, в «утопійно-фантастичних поглядах на суспільні справи, які в багатьох моментах не згодні з християнськими засадами» [123, с. 259].

В. Пачовського Л. Луців ставить поряд із Т. Шевченком як найбільших ненависників Московщини. Вважаючи, що поет «не міг співати похвальних пісень на честь ката українського народу, бо бачив, що наш нарід, винищуваний фізично, обороняв своє духовне обличчя під жорстоким пануванням “батька Сталіна”», Дослідник простежує цю позицію на прикладі авторових творів «Сон української ночі», «Сонце Руїни», «Сфінкс Європи» та в його історіософських поезіях. Також він підкреслює яскраву манеру письменника, якого вважає «чи не найзавзятішим символістом в українській літературі» [123, с. 267].

На постать І. Багряного Л. Луців звертає увагу передусім як на автора роману «Сад Гетсиманський». Аналізуючи сюжетні та тематичні лінії твору, літературознавець апелює до задуму письменника «змалювати російське червоне “правосуддя” над українським народом» [123, с. 291]. Пишучи про стилістику роману, він виокремлює документальні, публіцистичні та репортажні аспекти.

Звертаючись до постаті О. Корнійчука, Л. Луців вирішив сконцентрувати свою увагу на його драмі «Богдан Хмельницький» та п'єсі «Калиновий гай». Детально розглядаючи драму «Богдан Хмельницький», літературознавець дійшов висновку, що для цього твору, як і для усіх творів радянських письменників, притаманні більшовицькі настрої, історичний анахронізм, персонажі, які, як і головний герой Богдан Хмельницький, подані у звульгаризованому світлі. Тож зважаючи на ідеологічні цінності автора, Л. Луців

робить висновки про низьку мистецьку вартість його драми. П'єса «Калиновий гай», на думку критика, є також низькопробною через відсутність у ній гострого драматичного конфлікту. З огляду на те, що ці конфлікти «важко знайти в советському житті», адже «під пануванням Сталіна – всі люди щасливі, всі проблеми справедливо розв'язані» [123, с. 304], О. Корнійчуку не вдалось написати сатиру гідного мистецького рівня на советську бюрократію.

Л. Луців у властивій йому творчій манері опублікував відгук на роман О. Гончара «Прапорonoсці». Літературознавець, окрім розгляду будови твору, також прискіпливо вчитується у зміст, вважаючи цей роман черговою советською агіткою, яка й не може бути нічим іншим в умовах більшовицької політики. Л. Луців виокремив гасла більшовицької пропаганди, серед яких «вищість російського народу; його змагання “визволяти” Європу і весь світ у своїй місії... його кпини з західно-європейських і американських народів – як меншовартісних в порівнянні з російським народом» [123, с. 311–312]. З цієї причини Л. Луців вважає ідеологію «Прапорonoсців» О. Гончара цілком просякнутою більшовицько-російською пропагандою.

Пишучи про В. Сосюру та його вірш «Любіть Україну», дослідник не пропустив можливості нагадати читачеві про певні моменти із біографії автора, а саме перебування В. Сосюри в лавах Червоної армії, членство у ВКП(б), його поезію «Сталін», вихваляння тодішнього режиму і «старшого брата». Щодо багатьох українських авторів Л. Луців був вкрай строгим та непоступливим, звинувачуючи їх у підлабузництві до більшовицької влади.

Звісно, з погляду історичної ретроспективи ми повинні брати до уваги те, що ці письменники не мали змоги вільно творити, і такі шедеври-паростки вільного слова, як «Слово про рідну матір» Максима Рильського чи «Любіть Україну» Володимира Сосюри були колосальною загрозою для авторів, котрі жили під комуністичною владою.

Отже, в еміграційний період Л. Луців зарекомендував себе як яскравий публіцист із викривальними полемічними елементами в літературно-критичних текстах. І у строгій академічній аргументації, й у відвертій публіцистичній

спрямованості він керувався принципом правди, і таке органічне поєднання пізнавального і публіцистичного елементів надає його критичним текстам особливої переконливості.

Висновки до розділу 4

У процесі вивчення діяльності Л. Луціва в «Літературно-науковому віснику» ми з'ясували проблематику, жанрові та методологічні особливості публікацій науковця у цьому журналі. Досліджено, що вже тоді письму критика були характерні полемічне начало та публіцистична манера. З огляду на те, що «Літературно-науковий вісник» мав виразні націоналістичні принципи, ідейно це видання було близьке літературознавцю, адже він також дотримувався таких поглядів.

У другий період творчості, який припадає на час роботи в діаспорній газеті «Свобода» та «Альманасі Українського Народного Союзу», Л. Луців виявив себе як довершений реципієнт класичного (Т. Шевченко, І. Франко) і модерного (В. Стефаник, О. Кобилянська, Б. Лепкий та інші) літературознавства із притаманним йому ідеологічним наснаженням.

Через те що Л. Луців ішов на ідеологічні барикади, вказуючи на імперські загрози, в його письмі наукові елементи не раз поступалися дискусійним і публіцистичним. Можна стверджувати про яскраву публіцистичну манеру, яку критик застосовував в інтелектуальній боротьбі із радянськими концепціями. Як прихильник незалежної України, він свої праці пропускав крізь призму злободенних ідейно-політичних проблем. Першочерговим був національно-визвольний змаг українського народу проти радянського тоталітаризму, який, в свою чергу, розумів загрозу відродження України для радянської імперії. Період праці у «Свободі», коли повністю змінилось середовище дослідника, – це етап активної критико-публіцистичної діяльності та цілковитого суспільно-політичного ототожнення себе з вільним і демократичним світом на противагу радянській політиці поневолення. Тож для творчості Л. Луціва у цей період характерний особливо загострений публіцистичний стиль.

Висновки

У дисертації вперше досліджено літературознавчі концепції Луки Луціва – українського громадського діяча з покоління Січового стрілецтва, відомого літературознавця і критика, члена НТШ, довголітнього автора журналу «Літературно-науковий вісник» (Львів) та співредактора газети «Свобода» (Нью-Йорк). У дослідженні застосовано методики постколоніального підходу та культурної антропології, герменевтичної інтерпретації, жанрового та стильового аналізу, які дали змогу багатогранніше окреслити методологічну еволюцію Л. Луціва в культурно-історичному контексті.

З'ясовано, що світоглядні обрії Л. Луціва послідовно утверджувались на національних засадах, тож Січове стрілецтво, до лав якого літературознавець належав, зміцнило його патріотичну налаштованість. На основі аналізу провідних ідеологічних позицій критика виділено два періоди у його творчості: довоєнний (материковий) та повоєнний (еміграційний), відповідно до яких розвивались та увиразнювались його концептуальні підходи.

Порівняльно-історичні праці літературознавця довоєнних часів стали вагомим внеском у розширення компаративних контекстів шевченкознавства. Виходячи зі свідомої потреби поглибленого вивчення функціонування за межами Батьківщини творчості найбільшого українського генія, Л. Луців переконливо продемонстрував загальнослов'янське значення Шевченкової спадщини всупереч радянському літературознавству 1930-х років, яке змушене було звузити порівняльні контексти рідного письменства майже до однобічної його залежності від російської літератури. Український дослідник створив об'єктивну наукову панораму різнопланової рецепції Шевченкової творчості у чеській, словацькій, сербській, хорватській, польській і білоруській культурах. Компаративістична концепція Шевченкової творчості у загальнослов'янському літературному контексті, яка висвітлила сприйняття поезії Кобзаря та її вплив на багатьох слов'янських авторів, зберігає й до сьогодні актуальність як

переконливий доказ того, що українське письменство було не тільки об'єктом літературних впливів, а й активним суб'єктом міжлітературних взаємин.

Для повоєнних шевченкознавчих студій критика притаманний синтез наукового (герменевтичного) та публіцистичного (ідеологічного) начал. Науковий стиль, зокрема схильність до порівняльного зіставлення, контекстуального розгляду, дав дослідникові змогу всебічно охопити феномен творчої індивідуальності духовного наставника українського народу – Т. Шевченка.

В умовах ідеологічного тиску шевченкознавство на Батьківщині зазнавало значних репресій та фальшувань. Тому дослідницька діяльність Л. Луціва в еміграції висвітлювала постать Кобзаря, а також об'єктивний стан розвитку шевченкознавчої науки на материковій Україні. Концепція шевченкознавчої методології, створена Л. Луцивим, полягає у трактуванні життя і творчості Т. Шевченка в національному й загальнолюдському контексті та правдивому гуманістичному освітленні, без ідеологічних перекручень та партійних вказівок, якими керувались українські радянські науковці для змалювання образу Кобзаря у вигідній для тоталітарної ідеології інтерпретації. В умовах запеклого ідеологічного протистояння часів «холодної війни» Л. Луців відкрив для читача феномен Каменяра як людини і митця, доніс правдиву інформацію про гуманістичний сенс його творчості, національно-демократичні світоглядні позиції, літературні та політичні прагнення.

У дисертації доведено, що Л. Луців, висвітлюючи монументальну спадщину І. Франка, керувався двома різноспрямованими, але взаємопов'язаними спонуками: 1) необхідністю відкрити українцям цілісну постать митця і мислителя; 2) підняти завісу над ідеологічними спекуляціями навколо великого співвітчизника в радянській Україні. З огляду на це в дисертації виокремлено два крила франкознавства Л. Луціва – аналітично-інтерпретаційне і полемічне. Франкознавчі публікації критика, які поєднують водночас і наукові, і публіцистичні складники, є важливим культурно-історичним документом, який допомагає усвідомити, що є мінливим і що

залишається незмінним в інтерпретаціях та оцінках І. Франка за будь-яких суспільно-політичних та ідеологічних обставин, а також дає змогу глибше зрозуміти концептуальні аспекти творчості Каменяра, небезпечні для тоталітарного ладу і продуктивні для розвитку демократичних свобод та національної культури.

Заангажована в тогочасну боротьбу з ідеологемами радянського тоталітаризму, франкознавча концепція Л. Луціва зберігає не тільки історичну, а й методологічну цінність для нашої сучасності, відкриваючи дослідницькі перспективи осмислення постаті І. Франка і його спадщини в контексті національних і загальнолюдських морально-етичних цінностей.

Наше дослідження виявило національно-екзистенціальні засади, на основі яких Л. Луців окреслив феномен провісника українського відродження в Галичині – М. Шашкевича, специфіку творчості Т. Бордуляка, майстерність психологічного аналізу В. Стефаніка, плідні для української літератури творчі зв'язки О. Кобилянської із представниками німецької та скандинавських літератур, її зацікавлення творчістю Ф. Ніцше та Є. П. Якобсена. В повоєнні десятиліття Л. Луціву вдалося донести до англomовного читацького загалу феномен провідних творчих постатей української літератури в антології «Their Land: an anthology of Ukrainian short stories», яка зберігає наукову вартість і донині, оскільки залишається неперевершеним зразком панорамного висвітлення історичного шляху українського письменства, представленого в антології.

Визначено проблематику, жанрові та методологічні особливості досліджень науковця у «Літературно-науковому віснику». З'ясовано, що критичному письму Л. Луціва були притаманні культурно-історична методологія, полемічне начало та публіцистична манера, які відбивали його активну позицію у відстоюванні питомих етичних та естетичних засад рідного письменства. Співпраця з «ЛНВ», який мав виразні націоналістичні принципи, цілком відповідала патріотичній настанові Луціва-критика.

У другий період творчості, який припадає на час роботи у діаспорній газеті «Свобода» та «Альманасі Українського Народного Союзу», Л. Луців виявив себе

як довершений реципієнт класичної (Т. Шевченко, І. Франко) та модерної (В. Стефаник, О. Кобилянська, Б. Лепкий та інші) української літератури. У цей період, коли повністю змінилося етнокультурне середовище дослідника, для його літературознавчого методу характерне загострення ідеологічних та морально-етичних позицій, посилення публіцистичних елементів. Через те, що критик пішов на ідеологічні барикади, в його стилі поєдналися елементи дослідницькі та дискусійні. З огляду на значну вагу полемічного складника, можна стверджувати про наскрізну яскраву публіцистичну манеру Л. Луціва, яку він застосовував в інтелектуальній боротьбі з тенденційними радянськими ідеологемами. Критик пропускав інтерпретовані літературні тексти крізь призму злободенних ідейно-політичних проблем. Першочерговим, звісно, був національно-визвольний змаг українського народу проти радянської тоталітарної машини, яка усвідомлювала загрозу відродження України для радянської імперії.

Загалом, як дослідник літератури Л. Луців випрацював низку історико-літературних концепцій, які відіграли важливу роль у тодішньому літературному процесі і залишаються актуальними для сучасного літературознавства, а саме:

- компаративістичну концепцію української літератури як впливового суб'єкта міжлітературних взаємин, вибудовану на основі вивчення контактних зв'язків і типологічних збігів у творчості Т. Шевченка, О. Кобилянської та інших українських митців у слов'янському та загальноєвропейському літературному контексті. Ця концепція розвіювала імперський ідеологічний стереотип про українську літературу як цілковито залежну від російської і тому вторинну та меншовартісну, а натомість трактувала національне письменство як яскравий і неповторний феномен світового значення;

- концепцію автобіографічного характеру літературної творчості як «самопортретування». Ця концепція, застосована як оригінальний герменевтичний підхід до висвітлення життєвого і творчого шляху Каменяря, базується на рясних інтертекстуальних відсиланнях до художніх текстів, що наближує читача до творчого єства письменника, занурює у його

багатотематичний, стильово різнобарвний, гуманістично наснажений художній світ;

- еволюційну модель нового письменства, в основі якої лежить постійне ренесансне повернення до живодадного ґрунту національної культури наперекір усім несприятливим історичним обставинам. Ця еволюційна модель, яка висвітлює панораму історико-літературного розвитку від Маркіяна Шашкевича й Тараса Шевченка до Василя Стефаника й Ольги Кобилянської, дає сучасному літературознавству ключі для розуміння того, яким чином у гнітючих колоніальних умовах нація спромоглася на вершинні культурні досягнення;

- ідеологічну антиімперську концепцію відновлення і розвитку самобутніх, питомих і неспальшованих етичних та естетичних цінностей української літератури та духовної культури як фундаменту національної ідентичності українців у радянській Україні, поневоленій тоталітарним режимом, і в закордонній діаспорі – у вільному, але чужомовному світі;

- методологічну концепцію літературно-критичного стилю, заснованого на поєднанні інтерпретаційно-аналітичного і публіцистичного первнів, яка постала в боротьбі з ідеологемами радянського тоталітаризму. Л. Луців зарекомендував себе як яскравий публіцист із викривальними полемічними елементами у літературно-критичних текстах. І у строгій академічній аргументації, й у відвертій публіцистичній спрямованості він керувався принципом правди. Таке органічне поєднання пізнавального і публіцистичного аспектів, наукового і морально-етичного елементів надає його критичним текстам особливої переконливості.

Таким чином, у дисертаційній роботі досліджено проблемно-тематичний, методологічний та ідеологічний зміст літературознавчих концепцій Л. Луціва – світоглядно й естетично обґрунтованих ідей, які мали характер провідних положень і чинили рішучий інтелектуальний опір тоталітарній ідеології в умовах двоколісного літературного процесу, коли національні духовні традиції і мистецькі цінності зазнали деформацій у радянській Україні; виявлено особливості довоєнного (материкового) і повоєнного (еміграційного) етапів

світоглядно-концептуальної еволюції автор; з'ясовано взаємодію літературознавчого та публіцистичного компонентів творчої манери критика, визначено широкий жанровий діапазон його літературної діяльності, коло літературно-критичних явищ і методи їх інтерпретації та оцінки; обґрунтовано актуальність його літературознавчої спадщини для розвитку фундаментальних етнодуховних і культурософських засад сучасного українства.

Список використаних джерел

1. Антологія модерної української драми / ред., упоряд., авт. вступ. статей Л. Залеська-Онишкевич. Київ, Едмонтон, Торонто: КІУС, Таксон, 1998. 532 с.
2. Астаф'єв О. Лірика української еміграції: еволюція стильових систем: монографія. Київ: Смолоскип, 1998. 314 с.
3. Баган О. Іван Франко: інтерпретації. Дрогобич: Видав. відділ ДДПУ ім. І. Франка, 2015. 184 с.
4. Баган О. Поміж містикою і політикою. (Дмитро Донцов на тлі української політичної історії першої половини ХХ ст.). Київ: УВС ім. Ю. Липи, 2008. 78 с.
5. Баган О., Гузар З., Червак Б. Лицарі духу: (Українські письменники-націоналісти – “вісниківці”). Дрогобич: Відродження, 1996. 288 с.
6. Барна І. “Русалка” – забутий збірник американських українців про М. Шашкевича (1943). Світоч «Русалки Дністрової»: зб. наукових праць: до 200-річчя від дня народження Маркіяна Шашкевича / за ред. П. Сікорського. Львів: ЛКТ «Рідна школа». Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. НАН України. Шашкевичівська комісія. ФОП Корпан В.І., 2011. С. 254–261.
7. Береза І. Наш земляк Ю. Бойко-Блохин як шевченкознавець. Вересень. 2011. № 1–2 (54–55). С. 90–93.
8. Білецький Л. Віруючий Шевченко. Вінніпег: Накладом Української вільної академії наук. Серія: Література. 1949. Ч. 2. 30 с.
9. Білецький Л. Основи української літературно-наукової критики. Київ: Либідь, 1998. 408 с.
10. Білецький О., Басс І., Кисельов О. Іван Франко. Життя і творчість. Київ: Видавництво АН УРСР, 1956. 358 с.
11. Білокінь С. Репресовані шевченкознавці. Міжнародна науково-практична конференція, присвячена 85-річчю Літературно-меморіального будинку-

- музею Тараса Шевченка. Київ: СІТІПРІНТ, 2013. С. 20. URL : <http://www.s-bilokin.name/Culture/RepresShevchenkozn.html> (дата звернення: 02.02.2015).
12. Білоштан Я. Драматургія Івана Франка. Київ: Державне видавництво художньої літератури, 1956. 253 с.
 13. Біляїв В. На неокраєнім крилі. Донецьк: Східний видавничий дім, 2003. 348 с.
 14. Бойко Ю. Шевченко і Москва. Мюнхен: На чужині, 1952. 63 с.
 15. Бойчук А. Державотворчі ідеї І. Франка. URL: <http://www.apdp.in.ua/v48/14.pdf> (дата звернення: 17.09.2014).
 16. Бондар Л. Під знаком хреста: франкознавчі студії: збірник статей. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Ів. Франка, 2008. Вип. 4. 228 с.
 17. Бордуляк Т. Твори. Київ: Державне видавництво художньої літератури, 1958. 478 с.
 18. Брюховецький В. Специфіка і функції літературно-критичної діяльності. Київ: Наукова думка, 1986. 171 с.
 19. Будитель Галицької України-Руси (до 200-ліття від дня народження Маркіяна Шашкевича): статті і матеріали / редкол.: Я. Дашкевич та ін. Львів: Логос, 2011. 111 с.
 20. Будний В., Ільницький М. Порівняльне літературознавство: підручник. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 432 с.
 21. Бурлай Ю. Основи літературно-художньої критики. Київ: Вища школа, 1985. 247 с.
 22. Вдович С. Роль “Руської трійці” в розвитку ідей гуманної педагогіки у Галичині. Світоч “Русалки Дністрової”: збірник наукових праць. Львів: Крайове т-во "Рідна школа", Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, НАН України, Шашкевичівська комісія, 2011. С. 326–331.
 23. Возняк М. Велетень думки і праці: шлях життя і боротьби Івана Франка. Київ: Держлітвидав, 1958. 403 с.

24. Возняк М. З життя і творчості Івана Франка. Київ: Видавництво АН УРСР, 1955. 304 с.
25. Галета О. Антологія як спосіб репрезентації української літератури кінця XIX – початку XXI століття: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 10.01.06, 0.01.01. Львів, 2015. 40 с. URL: http://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/12/aref_galeta.pdf (дата звернення: 14.10.2016).
26. Галета О. Від антології до онтології: антологія як спосіб репрезентації української літератури кінця XIX – початку XXI століття: монографія. Київ: Смолоскип, 2015. 640 с.
27. Галик В. Головні редактори діаспорного часопису у США «Свобода» – кореспонденти Івана Франка. Проблеми гуманітарних наук: Історія. 2013. Вип. 32. С. 151–162. URL: http://ddpu.drohobych.net/history_journal/arhiv/32_2013/14.pdf (дата звернення: 11.05.2016).
28. Галич О. Штрихи до творчого портрета Тимофія Бордуляка. Вітчизна. 2002. № 7–8. С. 41–149.
29. Галичин Д. «Свобода» і У.Н.С. Ювілейний Альманах «Свободи» 1893–1953. Нью-Йорк, 1953. С. 9–12.
30. Гарасим Я. Національна самобутність естетики українського пісенного фольклору. Львів: НВФ «Українські технології», 2010. 375 с.
31. Гнатюк М. Еміграційне та діаспорне франкознавство: критика, літературознавство, публіцистика. Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: зб. наук. праць Ін-ту українознав. ім. І. Крип'якевича НАН України. Львів, 1998. Вип. 5. С. 179–189.
32. Гнатюк М. Іван Франко і проблеми теорії літератури: навч. посібник. Київ: Академія, 2011. 240 с.
33. Гнатюк М. Літературознавчі концепції в Україні другої половини XIX – початку XX сторіч. Львів: ЛНУ ім. Ів. Франка, 2002. 208 с.
34. Гнатюк М. Періодизація українського франкознавства. Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин: матеріали Міжнародної наукової

- конференції до 140 річниці від дня народження І. Франка (Львів, 25-27 вересня 1996 р.). Львів: Світ, 1998. С. 32–41.
35. Голод Р. Духовна естафета поколінь: творчість Тараса Шевченка в літературно-критичному осмисленні Івана Франка. *Studia Ucrainica Varsoviensia*. Warszawa: Wyd-wa Uniw. Warszawskiego, 2016. № 4. S. 355–372.
36. Голод Р. Імпресіонізм у творчості І. Франка. *Українське літературознавство: зб. наук. праць*. Львів, 2006. Вип. 68. С. 84–91.
37. Голод Р. Росія чи Європа? (До проблеми культурологічного вибору Івана Франка). *Українське літературознавство: зб. наук. праць*. Львів, 2016. Вип. 80. С. 10–28.
38. Горбач А.-Г. Ольга Кобилянська і німецька культура. *Наукові записки УТГІ*. 1967. Ч. XIV(XVII). С. 43–62.
39. Горбач Н. Філософські переконання Івана Франка. Львів: Каменяр, 2006. 112 с.
40. Гординський Я. Літературна критика підсоветської України. Львів, Київ: Українська Могиллянсько-Мазепинська Академія Наук, 1939. 134 с.
41. Гординський Я. Сучасне франкознавство (1916–1932). *Записки НТШ*. 1935. Т. 153. С. 83–97.
42. Горинь В. Моделі шашкевичезнавства: здобутки, втрати, перспективи. *Шашкевичіана: Вип. 2. «Руська трійця», її оточення, послідовники і дослідники / редкол. Я. Ісаєвич, М. Ільницький (відп. ред.) та ін.* Львів: Просвіта, 1996. С. 136–142.
43. Гоцур Л. Ольга Кобилянська в українсько-німецьких взаєминах: дис. ... канд. філол. наук: 10.01.03 / КДПІ ім. М.П. Драгоманова. Київ, 1992. 172 с.
44. Грабович Г. До історії української літератури: дослідження, есе, полеміка. Київ: Основи, 1997. 608 с.
45. Граничка Л. [Луців Л.]. Тимотей Бордуляк (1863–1936). *Вісник*. 1936. Т. 4. Кн. 12. С. 896–901.

46. Гром'як Р. Історія української літературної критики (від початків до кінця XIX століття): посібник. Тернопіль: Підручники і посібники, 1999. 224 с.
47. Гундорова Т. *Femina melancholica*: Стаття і культура в гендерній утопії Ольги Кобилянської. Київ: Критика, 2002. 273 с.
48. Дей О. Словник українських псевдонімів і криптонімів (XVI–XX ст.). Київ: Наукова думка, 1969. 560 с.
49. Денисюк І. Казковий чудесний показчик у новелі Франка «Неначе сон». Вісник Львівського університету. Серія філологічна. 1999. Вип. 27. Українська фольклористика. С. 104–111.
50. Денисюк І. Літературознавчі та фольклористичні праці: у 3 т., 4 кн. Львів: Видавництво Львів. нац. ун-ту ім. Ів. Франка, 2005. Т. 1: Літературознавчі дослідження. Кн. 1. 432 с.
51. Денисюк І. Літературознавчі та фольклористичні праці: у 3 т., 4 кн. Львів: Видавництво Львів. нац. ун-ту ім. Ів. Франка, 2005. Т. 1: Літературознавчі дослідження. Кн. 2. 486 с.
52. Дзюба І. З криниці літ: у 3 т. Київ: Києво-Могилянська академія, 2006. Т. 1: Статті. Доповіді. Рецензії. Передмови. Дещо про добрих сусідів і духовну рідню. 973 с.
53. Домбровська Л., Гулак В. Журнал «Літературно-науковий вісник» (1898–1932) – правдиве свідчення доби. Вісник Книжкової палати. 2013. № 11. С. 29–31.
54. Донцов Д. Передмова до третього видання / Д. Донцов. Націоналізм. Лондон: Українська видавнича спілка, 1966. 363 с. URL: <http://www.myslencedrevo.com.ua/uk/Publ/Dontsov/Nacionalizm/Peredmovado3Vydannja.html> (дата звернення: 17.03.2017).
55. Донцов Дмитро. Довідник з історії України: в 3 т. / за ред. І. Підкови та Р. Шуста. Київ: Генеза, 1993. Т. 1. URL: <http://history.franko.lviv.ua/Id.htm> (дата звернення: 25.03.2016).

56. Дорошенко В. Великий Каменяр. Життя й заслуги Івана Франка. Вінніпег, 1956. 63 с.
57. Драган А. Свобода у минулому і сучасному. Ювілейний альманах «Свободи» 1893–1953. Нью-Йорк, 1953. С. 13–52.
58. Драган-Кравців О. Драган Антін // Українська журналістика в іменах: матеріали до енциклопед. словника / за ред. М. Романюка. Львів. Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України, 2001. Вип. 8. С. 333.
59. Дрогобиччина – земля Івана Франка / голова редкол. Лука Луців. Нью-Йорк, Париж, Сідней, Торонто, 1973. 854 с. (НТШ. Укр. архів; т. XXV).
60. Думін О. Історія легіону Українських Січових Стрільців. 1914–1918. Львів: Червона Калина, 1936. 375 с.
61. Єфремов С. Тарас Шевченко, життя його і діла. Київ: «Час», 1917. 56 с. URL: <http://elib.nplu.org/view.html?&id=2864> (дата звернення: 05.03.2016).
62. Жила В. У світі широких і високих завдань (До 100-річчя безперервної праці «Свободи»). Джерсі-Сіті – Нью-Йорк: Свобода, 1993. 15 верес. URL: <http://www.svoboda-news.com/arxiv/pdf/1993/Svoboda-1993-svoboda-100.pdf> (дата звернення 10.06.2016).
63. За волю України: Історичний збірник УСС в 50-ліття збройного виступу Укр. Січових Стрільців проти Москви 1914–1964 / гол. ред. С. Ріпецький. Нью-Йорк: Видавництво Головної Управи Братства Укр. Січових Стрільців, 1967. 608 с.
64. Зайцев П. Життя Тараса Шевченка. Мюнхен: Logos, 1955. 400 с.
65. Зарубіжне шевченкознавство (з матеріалів УВАН). Київ, 2011. Ч. 2: Шевченко. Річники І–Х (1952–1964). (Хроніка-2000; вип. 86). 448 с.
66. Засенко О. Тимотей Бордуляк. Літературно-критичні нариси і статті. Київ: Держлітвидав, 1962. С. 320–374.
67. Зінкевич О. Як дістався самвидав на Захід. Історична правда, 2010. 19 жовтня. URL: <http://www.istpravda.com.ua/columns/2010/10/19/615/> (дата звернення: 12.06.2016).

68. Зубрицька М., Мороз М. Зарубіжна франкіана. Українське літературознавство: зб. наук. праць. Львів, 1995. Вип. 60. С. 135–151.
69. Іван Франко у критиці: західноукраїнська рецепція 20–30-х років ХХ ст. / упоряд. і автор вступ. слова М. Ільницький. Львів: Видав. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2010. 432 с.
70. Іванишин П. Грані Шевченкового таланту: новий погляд. Слово і час. 2011. № 1. С. 98–102.
71. Іванишин П. Національно-екзистенціальна інтерпретація (основні теоретичні та прагматичні аспекти). Дрогобич: Відродження, 2005. 307 с.
72. Іванишин П. Українське літературознавство постколоніального періоду. Київ: Академія, 2014. 192 с.
73. Ільницький М. Еміграційне шевченкознавство: спектр інтерпретацій. Слово і час. 2012. № 3. С. 47–59.
74. Ільницький М. Ідейні основи творчості Маркіяна Шашкевича в інтерпретації Миколи Гнатишака / М. Ільницький. Шашкевичіана: зб.наук.праць Вип. 3 «Руська Трійця» і Прикарпаття. Вип. 4 «Руська Трійця» і культура слов'янського народу / редкол. Я. Ісаєвич, М. Ільницький (відп. ред.) та ін. Львів: Просвіта, 2000. С. 289–296.
75. Ільницький М. Критики і критерії: літературно-критична думка в Західній Україні 20–30-х рр. ХХ ст.: монографія. Львів: Видавництво наук.-техн. літератури, 1998. 148 с.
76. Ільницький М. На перехрестях віку: у 3 кн. Київ: Видав. дім «Києво-Могилянська академія», 2009. Кн. 3. 902 с.
77. Ільницький О. Український футуризм (1914–1930) / пер. з англ. Р. Тхорук. Львів: Літопис, 2003. 456 с.
78. Качкан В. Лепкий Лев Сильвестрович // Українська журналістика в іменах: матеріали до енциклопед. словника / за ред. М. Романюка. Львів. Львівська наукова бібліотека ім. В.Стефаника НАН України, 1999. Вип. 6. С. 386.

79. Кедрин І. Життя – події – люди: спомини і коментарі. Нью-Йорк: Червона Калина, 1976. 724 с.
80. Кедрин І. У межах зацікавлення. НТШ. Нью-Йорк, Париж, Сідней, Торонто: Б. в., 1986. 523 с.
81. Кедровський В. Альманах у пошані Іванові Франкові. Свобода. 1965. 25 груд. Ч. 241. С. 2–3.
82. Кирилюк Є. Вічний революціонер: життя й творчість Івана Франка. Київ: Дніпро, 1966. 420 с.
83. Кирилюк Є. Іван Франко: біографічний нарис. Київ: Держлітвидав України, 1956. 124 с.
84. Кирилюк С. Трансформація мотивів та образів світової літератури у творчості Ольги Кобилянської: дис. ... канд. філол. Наук: 10.01.01 / Чернівецький держ. ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці, 1999. 180 с.
85. Кисілевський В. До історії Шашкевичівської доби: доповідь. *Маркіян Шашкевич на Заході: збірник* / ред. Я. Розумний; Ін-т-Заповідник Маркіяна Шашкевича. Вінніпег, 2007. 382 с.
86. Климась М. Світогляд Івана Франка. Київ: Держполітвидав УРСР, 1959. 352 с.
87. Кобилянська О. Дещо про ідею жіночого руху. Відчит Ольги Кобилянської на зборах “Товариства руських жінок на Буковині” // Кобилянська О. Твори. В п’яти томах. Київ: Держ. вид-во худ. л-ри., 1962. Т. 5. С. 231.
88. Ковалів Ю. Художня хроніка великої трагедії (Українська література періоду Другої світової війни). Київ: Джерело-М, 2004. 108 с.
89. Колесник П. Син народу: життя і творчість Івана Франка. Київ: Радянський письменник, 1957. 370 с.
90. Комариця М. Питляр Орест // Українська журналістика в іменах: матеріали до енциклопед. словника / за ред. М. Романюка. Львів. Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України, 2003. Вип. 10. С. 374.

91. Комариця М. Тарнавська Марта Теодозіївна // Українська журналістика в іменах: матеріали до енциклопед. словника / за ред. М. Романюка. Львів. Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України, 2000. Вип. 7. С. 337.
92. Комариця М. Українська “католицька критика”: феномен 20–30-х рр. ХХ ст. Львів: НАН України. ЛНБ ім. В. Стефаника. Відділення «Науково-дослідний центр періодики», 2007. 328 с.
93. Корбич Г. Журнал “Літературно-науковий вісник” львівського періоду (1898–1906). Київ: Обереги, 1999. 144 с.
94. Коструба Т. Аристократизм і інтелігенція (До розуміння творчості О. Кобилянської). Дзвони. 1931. Ч. 2. С. 95.
95. Костюк Г. З літопису літературного життя в діаспорі / Г.О. Костюк. *У світі ідей і образів. Вибране: критичні та історико-літературні роздуми 1930–1980*. Мюнхен: Сучасність, 1983. С. 440–490.
96. Кошелівець І. Лука Луців / І. Кошелівець // Енциклопедія українознавства: Словникова частина: в 11 т. / гол. ред. В. Кубійович. Львів, 1994. Т. 4. С. 1386.
97. Кравців Б. Зібрані твори / упоряд. Б. Бойчук, В. Кульчицький-Гут. Нью-Йорк: Вид-во Нью-Йоркської Групи, 1980. Т. 2. 494 с.
98. Кравців Б. Суспільно-політичні погляди Івана Франка й радянське франкознавство / Б. Кравців. *Іван Франк: про соціалізм і марксизм*: рецензії і статті 1897–1906. Нью-Йорк: Пролог, 1966. С. 3–28.
99. Кравченко О. Головні редактори “Свободи” (1893–1993). URL: http://www.svoboda-news.com/pro_svobodu/kravchenuk.htm (дата звернення: 21.05.2016).
100. Крамарська О. Ольга Кобилянська – новатор у просторі жіночої прози. URL: <http://naub.org.ua/?p=1041> (дата звернення: 12.03.2015).
101. Кубійович В. Осип Думін / В. Кубійович // Енциклопедія українознавства: Словникова частина: в 11 т. / гол. ред. В. Кубійович. Львів, 1993. Т. 2. С. 605.

102. Лавріненко Ю. Розстріляне відродження: Антологія 1917–1933: Поезія – проза – драма – есей / підгот. тексту, фахове редагування і передм. проф. М. Наєнка. Київ: Просвіта, 2001. 794 с.
103. Легкий М. “Син Остапа”: до генези тексту. Українське літературознавство: зб. наук. праць. Львів, 2006. Вип. 68. С. 98–105.
104. Легкий М. Форми художнього викладу в малій прозі Івана Франка: монографія. Львів, 1999. 160 с.
105. Леся Українка. Зібрання творів: у 12 т. / ред. Ф. Погребенник, упорядкув. та прим. О. Біляївської. Київ: Наукова думка, 1978. Т. 11: Листи (1898–1902). 478 с.
106. Леськова М. «Літературно-науковий вісник» як культурологічне джерело духовного відродження української нації (20–40-ві роки ХХ ст.): автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец.: 10.01.08 / Нац. університет ім. Т. Шевченка. Київ, 1996. 18 с.
107. Літературно-науковий вісник (1898–1932). Показчик змісту. Т. 1–109. 1898–1932 / укл. Б. Ясінський; передм. Д. Штогриня. Київ, Нью-Йорк: Смолоскип, 2000. 544 с.
108. Луців Л. [Л. Грушка-Граничковський]. Рецензія на повість Івана Филипчака «Братня любов». Вісник. Львів, 1937. Кн. 11. С. 841–842.
109. Луців Л. Август Харамбашіч і Тарас Шевченко. Відбитка з «Записок НТШ». Львів, 1937. Т. CLV. С. 1–20.
110. Луців Л. Академік, професор, доктор Степан Смаль-Стоцький. НТШ. Доповіді. 1959. Ч. 11. С. 3–8.
111. Луців Л. Бо москалі чужі люди. *Наш Шевченко: збірник-альманах у 100-річчя смерті поета 1861–1961*. Нью-Йорк, Джерсі-Сіті: Свобода, 1961. С. 35–49.
112. Луців Л. Вальтер Скот. Вісник. 1933. Кн. 9. С. 660–664.
113. Луців Л. Василь Стефаник (В 20-річчя його смерті і в 60-річчя літературної творчості). Календар “Свободи”. 1957. С. 33–42.

114. Луців Л. Василь Стефаник у літературній критиці. Вісник 1937. Кн. 2. С. 124–132.
115. Луців Л. Вечірня година (в 13-ті роковини смерті В. Стефаника). Свобода. 1949. 7 груд. Ч. 284. С. 2–3.
116. Луців Л. Дещо про самвидавну літературу в Україні. Альманах Українського Народного Союзу. Нью-Йорк, Джерсі-Сіті: Видавництво «Свобода», 1980. С. 79–96.
117. Луців Л. Дрогобич під час української влади в 1918–1920 рр. // Українська Галицька армія. Матеріали до історії / видав хорунжий УСС Д. Микитюк. Вінніпег, 1966. Т. 3. С. 164–173.
118. Луців Л. Єнс Петер Якобзен. Літературно-Науковий Вісник. 1930. Кн. 10. С. 791–801.
119. Луців Л. Іван Франко – борець за національну і соціальну справедливість. Нью-Йорк, Джерсі-Сіті: Свобода, 1967. 654 с.
120. Луців Л. Іван Франко: життя і творчість. Нью-Йорк, Джерсі-Сіті: Свобода, 1966. 63 с.
121. Луців Л. Кобилянська – Ніцше й родова аристократія. Літературно-Науковий Вісник. 1931. Кн. 7–8. С. 682–686.
122. Луців Л. Л. Совінський і Т. Шевченко. Діло. 1927. Ч. 53–57, 59–60.
123. Луців Л. Література і життя: Літературні оцінки. Джерсі-Сіті, Нью-Йорк: Свобода, 1982. 480 с.
124. Луців Л. Літературні впливи. Діло. 1926. 1 верес. № 192.
125. Луців Л. Маркіян Шашкевич: Біографія і характеристика творчости з додатком усіх оригінальних творів поета. Нью-Йорк: Свобода, 1963. 118 с.
126. Луців Л. Московська отрута. Свобода. 1961. 31 трав. Ч. 100. С. 2, 4.
127. Луців Л. О. Кобилянська і Є. П. Якобзен. Літературно-Науковий Вісник. 1930. Кн. 13. С. 1078–1094.
128. Луців Л. О. Кобилянська і Ф. Ніцше. Літературно-Науковий Вісник. 1928. Кн. 4. С. 335–346; Кн. 5. С. 47–63.

129. Луців Л. Ольга Кобилянська: В 100-річчя її народин. Нью-Йорк; Джерсі-Сіті: Свобода, 1965. 67 с.
130. Луців Л. Перед 100-річчям з дня смерти Тараса Шевченка. Альманах Українського Народного Союзу. Нью-Йорк, Джерсі-Сіті: Видавництво «Свобода», 1960. С. 27–32.
131. Луців Л. Перед Шевченківським роком. Свобода. 1963. 26 груд. Ч. 243. С. 2.
132. Луців Л. Повість про колгоспи в Тернопільщині (рецензія на повість В. Лозового «В долині Стрипи»). Свобода. 1950. 15 черв. № 137. С. 2–3.
133. Луців Л. Проблема літературно-мистецької критики в нашій пресі. Свобода. 1973. 25 трав. Ч. 97. С. 8.
134. Луців Л. Рецензія на книгу А. Музичка «Шляхи поетичної творчості Івана Франка». Літературно-Науковий Вісник. 1928. Кн. 7–8. С. 361–363.
135. Луців Л. Рецензія на книгу Степана Смаль-Стоцького «Причинки до зрозуміння шевченкових поем (“Послання”, “Ой, чого ти почорніло, зеленее поле?”)». Літературно–науковий вісник. 1930. Кн. 3. С. 286–287.
136. Луців Л. Советська біографія Івана Франка. Альманах Українського Народного Союзу. Нью-Йорк, Джерсі-Сіті: Видавництво «Свобода». 1970. С. 120–126.
137. Луців Л. Спогади про академіка Степана Смаль-Стоцького (Прага в 1921–1926 роках). *Записки НТШ: зб. Філолог. секції на пошану сторіччя С. Смаль-Стоцького*. 1960. Т. CLXXII. С. 19–27.
138. Луців Л. Спогади українського січового стрільця (1914–1921). Альманах Українського Народного Союзу. Нью-Йорк, Джерсі-Сіті: Видавництво «Свобода». 1981. С. 148–158.
139. Луців Л. Степан Смаль-Стоцький і українська мова (1859–1934). Вісник. 1934. Кн. 3 (берез.). С. 202–204.
140. Луців Л. Стефаників світ. Вісник. 1937. Кн. 3. С. 221–230; Кн. 4. С. 262–274.
141. Луців Л. Стефаникове слово. Вісник. 1937. Кн. 5. С. 361–375.

142. Луців Л. Талант, що згас передчасно. Краківські вісті. 1943. 11–12 серп. Ч. 174, 175.
143. Луців Л. Тарас Шевченко – співець української слави і волі. Нью-Йорк: Свобода, 1964. 189 с.
144. Луців Л. Тарас Шевченко в інтерпретації академіка С. Смаль-Стоцького / Збірник на пошану Романа Смаль-Стоцького. Записки НТШ. Нью-Йорк. 1963. Т. 177. С. 141–152.
145. Луців Л. Тарас Шевченко та чехи й словаки. Нова Україна: Прага, 1926. Кн. 3–4. С. 103–117.
146. Луців Л. Чи світ говоритиме тільки російською мовою. Свобода. 1949. 15 вересня. Ч. 214. С. 2.
147. Луців Л. Чи слушно промовчувані роковини (повість Н. Рибак “Переяславська Рада”). Свобода. 1950. 17 лют. Ч. 39. С. 2.
148. Луців Л. Шевченко в полеміці “Narodni-x List-iv. Діло. 1925. 11 березня. Ч. 54.
149. Луців Л. Шевченко очима сучасників. Свобода. 1959. 10 берез. Ч. 46. С. 3
150. Луців Л. Шевченкові думи і пісні. (У сторіччя смерти поета). *Shevchenko's thoughts and lyrics: commemorating the Centennial of His Death*. Jersey City, New York, 1961. С. 8–11.
151. Луців Л. Янка Купала і Т. Шевченко. Літературно–науковий вісник. 1926. Т. 89. Кн. 3. С. 222–229.
152. Луцький Ю. Літературна політика в радянській Україні 1917–1934: [перекл. з англ.]. Київ: Гелікон, 2000. 242 с.
153. Луцій С. Романістика української діаспори другої половини ХХ століття: проблеми, жанрово-стильові парадигми. *Наукові записки Нац. ун-ту «Острозька академія»*. Серія «Історичні науки». Острог, 2015. Вип. 23. С. 209–213.

154. Маркіян Шашкевич на Заході: наукове видання / упоряд., ред. і вступ Ярослав Розумний. Вінніпег: Інститут Заповідник Маркіяна Шашкевича, 2007. 383 с.
155. Марунчак М. Маркіян Шашкевич на тлі доби. Вінніпег: Загальна бібліотека «УКТ», 1962. 96 с.
156. Марунчак М. Шашкевичіана на Заході. *Маркіян Шакевич на Заході*: зб. статей. Вінніпег, 2007. С. 39–47.
157. Микитась В. Ідеологічна боротьба навколо спадщини І. Франка. Київ: Дніпро, 1978. 230 с.
158. Микитась В. Правда про Василя Стефаника: проти буржуазно-націоналістичної фальсифікації творчості письменника. Київ: Наукова думка, 1975. 95 с.
159. Микитюк В. Педагогічна концептосфера Івана Франка: Історія вивчення і стан рецепції. Наук. вісник Нац. ун-ту біоресурсів і природокористування України. Київ, 2016. Вип. 248. С. 126–136.
160. Микуш С. Вивчення поезики Василя Стефаника. Львів: Вид-во Львів. нац. ун-ту ім. Ів. Франка, 2011. 174 с.
161. Михайлин І. Основи журналістики: підручник. 5-те вид. перероб. та доп. Київ: ЦУЛ, 2011. 496 с. URL: http://shron1.chtyvo.org.ua/Mykhailyn_Ihor/Osnovy_zhurnlistyky.pdf (дата звернення: 05.04.2016).
162. Набитович І. Творчість Тараса Шевченка в літературознавчій спадщині Юрія Бойка (Блохина). Шевченкознавчі студії. 2014. Вип. 18. С. 428–439.
163. Над рікою часу: Західноукраїнська поезія 20–30-х років / упоряд., вступ. ст. та прим. Миколи Ільницького. Харків: Фоліо, 1999. 640 с.
164. Наєнко М. Літературознавство і критика. *Історія української літератури ХХ століття*: у 2 кн. Київ: Либідь, 2004. Кн. 2. Ч. 1. С. 330–357.
165. Наріжний С. Українська еміграція: Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами. Прага, 1942. Ч. 1. 372 с.

166. Нахлік Є. Пантелеймон Куліш: Особистість, письменник, мислитель: наук. монографія: у 2 т. Т. 2: Світогляд і творчість Пантелеймона Куліша. Київ: Український письменник, 2007. Т. 1. 463 с.
167. Одарченко П. Тарас Шевченко і українська література: збірник статей / за ред. О. Зінкевича. Київ: Смолоскип, 1994. 424 с.
168. Омельчук В., Беляєва Л., Войченко І., Новосьолова Л. Бібліографічний літопис шевченкових видань. *Бібліотечний вісник*. 2014. № 2. С. 45–52.
169. Омельчук О. Літературні ідеали українського вісниківства (1922–1939). Київ: Смолоскип, 2011. 336 с.
170. Павличко С. Теорія літератури. Київ: Основи, 2002. 679 с.
171. Павлишин М. Канон та іконостас. Київ: Час, 1997. 445 с.
172. Павлишин М. Ольга Кобилянська перед «Землею»: питання ідентичності // На пошану пам'яті Віктора Китастого. Київ, 2004. С. 95–114. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/5323> (дата звернення: 16.08.2015).
173. Павлишин М. Постколоніальна критика і теорія. *Слово. Знак. Дискурс: Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.* / за ред. М. Зубрицької. Львів: Літопис, 1996. С. 531–535.
174. Панчук Е., Ничипор Т. Животворні зв'язки. Радянська Буковина. 1966. 15 січ.
175. Пашук А. Філософський світогляд Івана Франка. Львів: Видав. центр ЛНУ ім. Ів. Франка, 2007. 432 с.
176. Пеленський Є.-Ю. Сучасне західньо-українське письменство: огляд за 1930–1935 рр. Львів: Наш світ, 1935. 64 с.
177. Піхманець Р. Іван Франко і Василь Стефаник: взаємини на тлі доби / Львівський відділ інституту л-ри ім. Т. Шевченка, Інститут українознавства при Прикарпат. національному університеті ім. В. Стефаника. Франкознавча серія. Львів, 2009. Вип. 13. 262 с.
178. Піхманець Р. Із покутської книги буття: засади творчого мислення Василя Стефаника, Марка Черемшини і Леся Мартовича. Київ: Темпора, 2012. 580 с.

179. Погребенник В. Василь Стефаник: семінарій. Київ: Вища школа, 1979. 190 с.
180. Погребенник Ф. Іван Франко в українсько-російських літературних взаєминах: дослідження. Київ: Дніпро, 1986. 301 с.
181. Попович М. Нарис історії культури України. Київ: АртЕк, 1998. 728 с.
182. Поритко І. Братство українських січових стрільців. В 60-річчя УСС. *Українське січове стрілецтво і мазепинська ідея. Братство українських січових стрільців в 60-річчя*. Філадельфія: Головна рада братства УСС, 1974. 37 с.
183. Праця д-ра Л. Луцева про Ольгу Кобилянську вийшла окремим книжковим виданням у видавництві «Свобода» / Свобода. 1965 року. 5 травня. Ч. 83. С. 1.
184. Прима Л. «Сади творчості» Ольги Кобилянської у літературно-критичних працях О. Грицяя // Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія». Дрогобич, 2013. С. 231–241. URL: http://ddpu.drohobych.net/filol_gum/wp-content/uploads/2016/04/2013_19.pdf (дата звернення: 24.08.2015).
185. Ріпецький С. Бібліографія джерел до історії Українських Січових Стрільців. Нью-Йорк: Видавництво Комісії братства УСС, 1965. 115 с.
186. Ріпецький С. Українське Січове Стрілецтво. Нью-Йорк: Вид-во Червона Калина, 1956. 360 с.
187. Розлуцький І. З неоприлюдненого епістолярію (Листи Ольги Кобилянської до Миколи Євшана) // Проблеми гуманітарних наук: зб. наук. праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія». Дрогобич, 2011. С. 392–408.
188. Романенчук Б. Бібліографія видань української еміграційної літератури 1945–1970 рр. Філадельфія, Київ, 1974. 96 с.
189. Романенчук Б. Літературне життя Львова. Літературно-мистецький збірник. Філадельфія: Київ, 1954. С. 158–174.

190. Романюк М. На шляху до створення репертуару української періодики. *Українська періодика: історія і сучасність*: доповіді та повідомл. 7 Всеукр. наук.-теор. конф. (м. Львів, 17–18 травня 2005) НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника, НДЦ періодики / за ред. М. Романюка. Львів, 2005. С. 3–24.
191. Рудницький Л. Іван Франко і німецька література. Мюнхен: Logos, 1974. 226 с.
192. Русалка Дністровая. Фольклорно-літературний альманах “Руської трійці” / вступ. стаття М. Шалати. Київ: Дніпро, 1987. 206 с
193. Саєнко В. З українсько-скандинавських літературних взаємин: О. Кобилянська і Є.-П. Якобсен. Слово і час. 2013. № 11. С. 19–30.
194. Салига Т. Вогонь, що не згаса. Київ: Либідь, 2017. 640 с.
195. Салига Т. Гей, Січ іде! Красен мак цвіте (Поезія Січових стрільців). Дзвін. 1990. № 6. С. 132–139.
196. Салига Т. Живий мотор, що прилучив Галичину до всеукраїнського руху (у 200-літній ювілей Маркіяна Шашкевича): історико-літературознавчий аспект і сьогочасні проблеми. Українське літературознавство: збірник наук. праць. Львів, 2011. Вип. 73. С. 263–274.
197. Салига Т. Курилася доріженька (Про Романа Купчинського та українську стрілецьку поезію). Україна. 1990. № 6. С. 6–8.
198. Сеник Л. Метрополія, колонія, окупація, постколоніальний період у літературному контексті ХХ століття. Вісник Львів. ун-ту. Львів: ЛНУ ім. І. Франка. Серія філологія. Львів, 2009. Вип. 48. С. 76–83.
199. Сікорський П. Маркіян Шашкевич і проблеми розвитку національної освіти. *Світоч “Русалки Дністрової”*. зб. наук. праць. ЛКТ «Рідна школа». Шашкевичівська комісія. Львів, 2011. С. 21–32.
200. Скорина Л. Література та літературознавство української діаспори: курс лекцій. Черкаси: Брама–Україна, 2005. 384 с.
201. Смаль-Стоцький С. Т. Шевченко: інтерпретації. Нью-Йорк, Париж; Торонто: Накладом НТШ, 1965. Т. 179. XIV, 239 с.

202. Стефаник Ю. Роздуми про батька: статті про Василя Стефаника. Листи в Україну / упоряд., вступ. ст., комент. Ф. Погребенник. Київ: Криниця, 1999. 223 с.
203. Струтинська М. Романтика чи «внутрішня катастрофа»? (До генези «Зів'ялого листя»). Сучасність. 1966. Ч. 7. С. 125–127.
204. Супронюк О. Еміграційне шевченкознавство ХХ ст. (за матеріалами відділу зарубіжної україніки Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського). Бібліотечний вісник. 2014. № 4 (222). С. 35–42.
205. Тарас Шевченко. Твори. Чикаго: Видавництво Миколи Денисюка, 1963. С. 5–12.
206. Тихолоз Б. Іван Франко – поет філософської рефлексії. *Semper Tiro*: зб. наук. праць молодих учених на пошану проф. І. О. Денисюка (до 75-літнього ювілею вченого). Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І.Франка, 2002. С. 40–84.
207. Ткачук М. Маркіян Шашкевич. Тернопіль: Медобори, 2009. 248 с.
208. Українська Галицька Армія в 1918–1920 роках. Матеріали до історії / видав хорунжий УСС Д. Микитюк. Вінніпег, 1960. Т. 2. 383 с.
209. Українська Галицька Армія. У 40-річчя її участі у визвольних змаганнях / видав хорунжий УСС Д. Микитюк. Вінніпег, 1958. Т. 1. 673 с.
210. Українська діаспора: літературні постаті, твори, бібліографічні відомості / упоряд. В. Просалова. Донецьк: Східний видавничий дім, 2012. 516 с.
211. Українська література в загальнослов'янському і світовому літературному контексті у 5 т. Київ: Наукова думка, 1994. Т. 2. Українська література в країнах Центральної і Південно-Східної Європи: матеріали до бібліографії / уклад.: П. Рудяков, Г. Сиваченко, І. Ющук та ін. 616 с.
212. Українська література в загальнослов'янському і світовому літературному контексті у 5 т. Київ: Наукова думка, 1994. Т. 4. Українська література в країнах Центральної і Південно-Східної Європи: матеріали до бібліографії / уклад. П. Рудяков, Г. Сиваченко, І. Ющук та ін. 616 с.

213. Українська революція і державність (1917–1920 рр.): наук.-бібліогр. вид. / редкол.: О. Онищенко (голова) та ін.; наук. ред. В. Омельчук; уклад.: А. Панова та ін. Київ: НАН України, Нац. бібліотека ім. В. Вернадського, 2001. 808 с.
214. Українські письменники діаспори: матеріали до біобібліогр. Словника / вступ. ст. Ф. Погребенник; авт.-уклад. О. Білик, Г. Гамалій, Ф. Погребенник; відп. ред. В. Кононенко. Київ, 2007. Ч. 2 (Л-Я). 252 с.
215. Українські Січові Стрільці. 1914–1920. 3 вид. Монреаль: Видавництво Ігоря Федіва, 1955. 200 с.
216. Франко І. Зібрання творів: у 50 т. Київ: Наукова думка, 1982. Т. 35: Літературно-критичні праці (1903–1905) / ред. П. Колесник; упоряд. та комент. Н. Вишневіської, М. Грицюти. 511 с.
217. Франко І. Рецензія на чеські переклади творів Тараса Шевченка / І. Франко. Зібрання творів: у 50 т. Київ: Наукова думка, 1981. Т. 29. Літературно-критичні праці (1893–1895) / ред. В. Микитась, А. Халімончук; упоряд. та комент. Л. Гаєвської, П. Гонтаря. Рецензія на чеські переклади творів Тараса Шевченка. С. 492–544.
218. Футулуйчук В. Українська Галицька армія: військово-патріотичне виховання та вишкіл (1918–1920 рр.). Донецьк: Східний видавничий дім, УКЦентр, 2000. 152 с.
219. Хархун В. Соцреалістичний канон в українській літературі: генеза, розвиток, модифікації: монографія. Ніжин: Гідромакс, 2009. 508 с.
220. Хом'як Р. “Українські газети в Америці ще будуть”. <http://www.istpravda.com.ua/articles/52f2d73481a9b/> (дата звернення: 15.05.2016).
221. Хороб С. І. «Руська Трійця» в контексті національно-визвольних змагань І пол. XIX ст. Українство: національно-духовні виміри: зб. наук. праць Ів.-Франківського осередку НТШ. Івано-Франківськ, 2005. Вип. 1. С. 188–199.

222. Хороб С. І. Українська модерна драма кінця XIX – початку XX століття (неоромантизм, символізм, експресіонізм): монографія. Івано-Франківськ, 2002. 414 с.
223. Часто П. Вільне слово американської України: до 120-річчя “Свободи”: україномов. вид. Укр. Нар. Союзу, всегромад. газети українців США (1893–2013). Ужгород: ТІМРАНИ, Нью-Йорк: Ukrainian Book, 2012. 816 с.
224. Черненко О. Експресіонізм у творчості Василя Стефаника. Нью-Йорк: Сучасність, 1989. 280 с.
225. Чижевський Д. Історія української літератури. Від початків до доби реалізму. Тернопіль: Феміна, 1994. 480 с.
226. Шалата М. Луців Лука Юрійович // Шевченківська енциклопедія в 6 томах Т. 3: І–Л. / редкол. М. Жулинський та ін. Київ: НАН України, Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка, 2013. 888 с.
227. Шалата М. Шашкевичезнавство сьогодні: повернені й нові імена. *Шашкевичіана. Вип. 1. Маркіян Шашкевич і українське національне відродження. Вип. 2. “Руська трійця”, її оточення, послідовники і дослідники* / редкол. Я. Ісаєвич, М. Ільницький (відп. ред.) та ін. Львів: Просвіта, 1996. С. 12–19.
228. Шанковський Л. Українська Галицька Армія. Воєнно-історична студія / видав хорунжий УСС Д. Микитюк. Вінніпег, 1974. 396 с.
229. Шах С. Маркіян Шашкевич та галицьке відродження. Ювілейне видання у 150-ліття поета. Париж, Мюнхен, 1961. 229 с.
230. Шаховський С. Майстерність Івана Франка. Київ: Радянський письменник, 1956. 191 с.
231. Шевельов Ю. Вибрані праці. Київ: Видавничий Дім «Києво-Могилянська Академія», 2008. Т. 2. Літературознавство. С. 593–632.
232. Шерех Ю. Пороги і Запоріжжя. Література, мистецтво, ідеології: у 3 т. Харків: Фоліо, Т. 2. 1998. 367 с.

233. Шкандрій М. Модерністи, марксисты і нація. Українська літературна дискусія 1920-х років / пер. з англ. М. Климчук; наук. ред. Ярина Цимбал. Київ: Ніка-Центр, 2006. 384 с.
234. Юрчук О. У тіні імперії. Українська література у світлі постколоніальної теорії. Київ: Академія, 2013. 224 с.
235. Я. Янка Купала і Т. Шеуценка. *Сялянская Ніва (Вільно)*. 1926. № 12.
236. Якимович Б. Луців Лука / Б. Якимович // Енциклопедія історії України; редкол.: В. Смолій та ін. Київ: Наукова думка, 2009. Т. 6. С. 307.
237. Янів В. Значення о. Маркіяна Шашкевича. *Золочівщина – земля Маркіяна Шашкевича* / упоряд. В. Болюбаш. Нью-Йорк, Торонто, Канбера, 1982. С. 207–213. (Видання НТШ у Канаді. Укр. архів; т. XXV).
238. Яремчук І. “Ближні” Тимофія Бордуляка в оцінці Луки Луціва. Українське літературознавство: збірник наук. праць. Львів, 2013. Вип. 77. С. 266–278.
239. Яремчук І. Шевченкознавча діяльність Луки Луціва у журналі «Літературно-науковий вісник». Наукові записки КПДУ. Кіровоград: КДПУ, 2013. Вип. 124. С. 193–201.
240. Franko I. Ivan Franko: the Poet of Western Ukraine. Selected poems. Tr. with a biographical introd. by Percival Cundy. Ed. by Clarence A. Manning. New York: Greenwood Press, 1968. 265 p.
241. Jakóbiec M. Iwan Franko. Warszawa: Wiedza Powszechna, 1958. 73 s.
242. Luciv L. Ukrainian Short stories. Their Land: An anthology of Ukrainian short stories. Jersey City, New York: Svoboda Press, 1964. P. 7–14.
243. Oxford dictionary of literary terms. URL: <http://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199208272.001.0001/acref-9780199208272-e-904?rskey=SO52sR&result=902> (дата звернення: 17.12.2016).

ДОДАТКИ

Додаток А

*Список публікацій здобувача за темою дисертації
та відомості про апробацію основних положень дисертаційної роботи*

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації:

1. Ковалів С. На ідейних барикадах «холодної війни» (Франкознавчі студії Луки Луціва). Вісник Львівського університету. Серія філологічна. Львів, 2015. Вип. 62. С. 256–264.
2. Ковалів С. Літературно-критична діяльність Луки Луціва. Spheres of culture. Lublin, 2015. Vol. XI. S. 216–223.
3. Ковалів С. Шевченкознавчі студії Луки Луціва 1920-30-х років. Мандрівець, 2015. № 4 (118). С. 45–48.
4. Ковалів С. На захист Шевченкового слова: шевченкознавчі публікації Луки Луціва 1949-1984 років. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: філологія. Одеса, 2015. Випуск 18. С. 30–33.
5. Ковалів С. Василь Стефаник у літературно-критичній рецепції Луки Луціва. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: філологічні науки. 2016. № 1 (326). С. 135–141.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Ковалів С. Лука Луців та Іван Денисюк : поетикальний та ідеологічний принципи інтерпретації у літературній критиці. Міжнародна науково-практична конференція «Мова та література у полікультурному просторі» (м. Львів, 12-13 лютого 2016). Львів, 2016, с. 10–12.
2. Ковалів С. Маркіян Шашкевич в оцінці Луки Луціва. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції студентів та аспірантів «Актуальні проблеми філології та журналістики» «Студії з філології та

журналістики» (м. Ужгород, 21-22 квітня 2016). Випуск 4. Ужгород, 2016, с. 266–268.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

- XXVIII щорічна наукова франківська конференція «Чи маю вас ловити, тіні, сіттю слова?»: художній світ Івана Франка (м. Львів, 24 жовтня 2014 – очна участь – виступ з доповіддю);
- Всеукраїнській науковій конференції «Не попів слів, а серця жар»: філологічні обрії Івана Денисюка» (м. Львів, 12 грудня 2014 – очна участь – виступ з доповіддю);
- Міжнародній науково-практичній конференції «Мова та література у полікультурному просторі» (м. Львів, 12-13 лютого 2016 – очна участь – виступ з доповіддю);
- Міжнародній науковій конференції «Поетика дому» (м. Київ, 17-18 березня 2016 – заочна участь);
- II Міжнародній науково-практичній конференції студентів та аспірантів «Актуальні проблеми філології та журналістики» (м. Ужгород, 21-22 квітня 2016 – заочна участь).